

255043

T

BU
V.

ABONYI LAJOS

TARLÓVIRÁGOK

ILLUSZTRÁLTA

POGÁNY WILLY

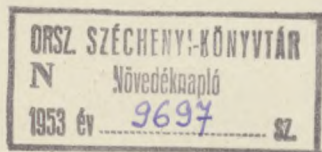
BUDAPEST MDCCCXVII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL

255043

Légrády Testvérek könyvnyomdája, Budapest.

I.

z útban, merre ment, a kecskeméti-utca
belső végén, a Wenkheim-udvar elején,
később pedig, a mint e telek egész ki az
utcára beépítettett, az épületnek a kapu
baloldalán eső részén volt egy kis szatócs-
bolt, a hol a szó legszorosabb értelmében mindent
árultak, legfőképp pedig italnemüeket, danczigert,
rosogliot, melyekről hetedhét országra szóló hirben
állott.

A sárga kabátos öreg úr rendesen belépett pont-
ban 8 órakor, egy pohárka danczigert megivott, meg-
evett egy darab köményes szarvast, s lefizette értök a
szokásos 5 váltó krajczárt. Rendesen ő maga nem kez-
dett beszédet, csak akkor felelt, ha szóltak hozzá. Ka-
lapját meglebbenté s távozott, a nélkül, hogy vissza-
pillantana, vagy hogy e mozdulatokat másként tenné
egyik, mint másik nap. Legfőlebb kétszer egy hóban
annyi változás történt, hogy burnótszelenczjét meg-

töltötte, mely esemény két perczcel több időt vett igénybe, mint máskori látogatásai.

Ilyenkor rendesen a szatócs Schick, még az öreg, — de nem a mostani öreg, hanem az édes atyja — a nyáron azt mondta, hogy nagyon meleg, és télen, hogy nagyon hideg van és a bevezetés megtörténvén, mind a ketten hajlandóságot mutattak egymással pár perczig konverzálni. A szatócs neki támaszkodott korlátjának s a vevő mentében megállt.

Nyáron azt mondta Schick, a szatócs:

— Herr von Mezletics, valóban csodálom, hogy nem gyúl meg abban a vastag posztó-öltönyben?

Schick úr igyekezett őt nagyon megtisztelni, miután tudta róla, hogy valóságos, talán éppen még született nemes és háziúr.

Télen pedig azt mondta Schick, a szatócs:

— Herr von Mezletics, valóban csodálom, hogy nem fagy meg abban a vékony posztó-öltönyben?

Herr von Mezletics egyszer mint másszor, mindig azt felelte:

— Nem.

Ez olyan felelet lévén, mely e tekintethen minden további firtatást kizárt, Schick úrnak kellett mindig valamit kitalálnia, a mivel Herr von Mezleticset a társalgásba vonja.

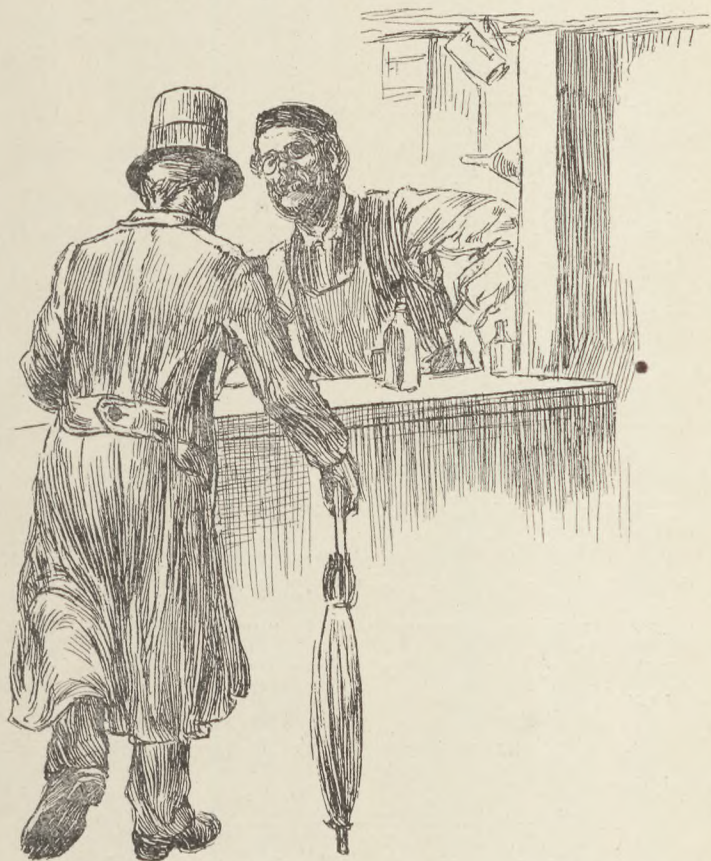
És mindig talált.

— Valahányszor látom, nem győzöm hámulni gyönyörű burnótszelencéjét. Remek mű, meglepő zománcz és sajátságos az az arczkép . . .

— Ilyféle emlékeknél, ajándékoknál az arczkép szokásos, sőt elmaradhatlan.

— Nagy lehet az értéke, nem mindennapi hasz-

nálatra való. Legalább megér 500 forintot ez a fejedelmi ajándék.

— Körülbelül igaza van, épp azért érdeme több, mint sulya vagy értéke.

— Hadd látom.

— Tessék!

— És épp azért is mondom, hogy finom dámen-rapét is érdemelne.

— Tudja, az ember a szokás rabja, a Kaschauer beitz-tól válni nem tudok.

A szatócs korlátja mellett ott állt Márkus városi őrnök is, kinek szokása volt minden reggel a városházig tartó szivarját itt venni meg. Lehetetlen volt nem látnia a szép burnótszelenczét. Nem nyúlt ugyan hozzá, de odahajolt s beleszólt ő is.

— Szép! nagyon szép!

Márkus úr Schick úr előtt volt olyan tekintély, hogy elismerését mosolylyal fogadhatta, s Mezletics úr a szép burnótszelenczét még nem dugta zsebre, sőt gyémánt-gyűrűs ujjával egészen odatolta eléje.

A másik fiatal ember, ki Márkus úrral egy időben jött be, s az olajos pohárnál épp most gyújtott rá, nem részesült e szerencsében, de nem is igen erőlködött azon, s fensőbbsege öntudatában lenézte az arczképnek hódoló társaságot.

Azok igazán nemcsak hódoltak, de gyönyörködtek is.

— És milyen meglepő hasonlat!

— Hogy mondhatja. Hisz ön gyermek. Nem láthatta soha és ő ilyen korban halt meg.

— Arczképei után mondom, a nagy tanácsteremben és —

— Tehát ön a városnál szolgál?

— Szolgálatjára, uram, a rovatoló és számvevői szaknál vagyok második irnok, 400 forint évi fizetésem van és járulékaim csak akkor, ha a mérlegHITELESÍTÉS-nél is foglalkoztatnak. Csak azért beszélem el, ha éppen érdekelné.

— Lássá, mindezt, a miről beszélt, nem tudom micsoda, persze sok új dolog van a nap alatt.

— Különben ez már mind régen így van.

— Lehet.

— Azonban, uram, igaza van, tiz-húsz év alatt is sok történik.

— Hát még ötven-hatvan év alatt.

— Igaz. Ha nem csalódom, Herr von Mezletics már 72 éves. Ezelőtt pár évvel emlegette, s azóta számítom utána.

— S már el is tévesztette, mert 73 éves vagyok.

— És még most is folyvást megteszi azt a hosszú sétát?

— Oh, mindig, kivéve, ha a hajóhidat kiszedték s a Duna zajlik, vagy rút időnk van. Jó, hogy eszembe juttatja.

Egyet szippantott, kezét a kilincsre tette, fejével és kalapjával egyszerre billentett.

Schick úr és Márkus úr az aggkor iránti illetmel viszonzták, egyedül a legutóbb jött fiatal ember fálnak vetett vállal nemcsak nem fogadta köszönését, hanem úgyszólván sötét gyűlölettel nézett utána s szitkozódott, a mint eltávozott.

— A vén égetni való, a vén bitóra való.

Azután amazokhoz fordult:

— Ez Mezetics, úgy-e?

— Igen!

— Ez volt az! az . . . az, a ki . . .

— Igen! igen! ez.

— Az a bizonyos . . .

— Az, a ki az ágy alatt volt.

— Oh, nem az ágy alatt, hanem a szekrényben volt.

— No ha Herr Márkus jobban tudja, mint én. Hallja, hiszen ön még akkor a világon sem volt.

— Bocsásson meg, nem is mondom én, hogy jobban tudom. Ön öreg ember, önnek csak jobban kell tudnia. De mivel az egyik a szekrényben volt, a másik az ágy alatt, tehát azt mondtam, hogy . . .

— Igen, igen! Az egyik a szekrényben volt, a másik az ágy alatt és voltaképen, ha keressük, hogy ez melyik, az-e, a ki a szekrényben volt, vagy az, a melyik az ágy alatt — —

— Én úgy vélem, a ki a szekrényben.

— Én úgy vélem, a ki az ágy alatt.

— Patvarba! Ne vitassák ezt oly nagyon. Végére is egyre megy, mindegy, akár az, aki a szekrényben, akár az, a ki az ágy alatt volt.

— Oh, kérem, az nem egyre megy.

— Igen bizony nem egyre megy.

— Patvarba, egyre megy biz az, mindenesetre érdemes, hogy a hóhér . . .

— Oh, uram! . . . pszt . . .

— Ugyan miért?

— Igen, igen . . . pszt.

— Hiszen jól van. De én úgy vélem, nem mondtam semmit.

— Az igaz, uram, nem mondott semmit, de könnyen mondhatott volna.

— Herr Márkus, igaza van, igen könnyen mondhatott volna, a száján volt már s a szemében — —

— És miért ne lehetne mondani?

— Magának könnyű. Uraságod jurátus vagy fiskális, vagy mi, egy szóval nemes úr, de én, de mi . . .

— Nos, és Magyarországon, a szólásszabadság hazájában lakunk talán mind a ketten, sőt talán mind a hárman.

— Azzal a különbséggel, hogy én Pest városa szolgálatában vagyok irnok és minden vagyonom 400 forint fizetésem s azt a széltől is félttem.

— Gyávaság. Hanem jól van, hát beszéljünk másról. Láttá az ujján a gyűrűt?

— Hisz ön megint csak arról beszél.

— Hitemre, most emlitem először a gyűrűt. — Olyan, akár egy bizonyos herczegé, kiről a rossz világ azt beszélte, hogy egy fejedelemasszonynak volt szeretője, azzal a különbséggel, hogy ama herczeg gyűrűjén kék zománczon M. T. betűk, ezen pedig F. II. betűk vannak. Körül aztán briliántkoszoru.

— Csalódik, ott semmi monogrammm nincs, azok csupán cifraságok; ha mégis a burnótszelenczéről szólna és rajta az arczképről.

Én úgy hiszem, hogy ez a szelencze a püspöké volt, lopta és most fényeskedik, mint fejedelmi ajándékkal.

— Ah, hogy gondol ilyent? Én úgy vélem, hogy nem a papé volt, nem az apaté; mert apát volt s nem püspök. Különben e szelencze, a mint mondta, egyenesen hozzá jött.

— Ah! papperlapá. A szegény Sándortól? Ugyan, hogy jött volna hozzá.

— Micsoda Sándortól?

— No igen, annak az arczképe van rajta.

— És nem Ferenczé? No lám, én annak gondoltam; tehát nem az?

— Nem bizony.

— Ah, ja persze hogy nem, azt már én is mondhattam volna, hogy nem Ferencz, — szólt Schick úr közbe, s utána vetette: — azt én igen is jól ismertem.

Márkus úr elgondolkozott.

— Igaz! Igaza van, — szólt azután, — már úgy csakugyan a papé lehetett. De hát mégis hogy van az, hogy én úgy összetévesztettem az arczképpel, mely a nagy terem falán a jobb oldalon —

A jurátus felkaczagott:

— Hát az onnan van . . .

— Uram, ne mondja tovább, az egekre kérem —

— Igaz, ön irnok a városnál, 400 frt évi fizetése van, azt félti, tehát beszéljünk másról. Schick papa, mondja csak, maga 30 éve mindennap danczigert tölt ennek az öreg csontnak?

— Tudja, ma az 1848-dik évi márczius 15-dik napját írjuk. 1780-ban születtem, 1797-ben jöttem haza Linczből szegény atyámhoz, azóta az üzletben vagyok, tehát 51 éve töltök neki.

— És soha nem jutott önnek eszébe az, hogy bárcsak megfulna, a mint a dancziger néha megköhög-teti. No lássa, akkor ön nem jó hazafi, Schick úr, pe-dig benne van a védegyeletben.

— Hiszen tudja, — mentegetőzék Schick úr.

— Nos?

— Hát csak tudja, az nem az én dolgom.

— Igazsága van, Schick úr. Ön böcs férfi. Az ily fulasztás más eszközök feladata.

— De az istenért, hogy beszélhet ön ily dolgo-kat, melyeket jó, hogy becsületes emberek hallottak.

A fiatal ember felkaczagott s folytatá:

— Önök azt hiszik talán, a mit eltemettek, nem támad fel többé? Azt hiszik, az eszmét is meglehet ölni, mint a húst? A húst meg lehet ölni, mert az csak vér-ből, bőrből és inből van, de az ige megölhetlen, mert a légben lakik s kézzel nem fogható. Én azt hiszem, hogy ez az ember is a sötétségnek nyomorult szolgálja, azért él ily hosszú időket, hogy megérhesse a nagy, szabad eszméknek diadalát, melyeknek uttörőit kiszol-gáltatta. A vérpad nem mindig —

— Csitt, hagyjon fel már egyszer az ilyen beszé-dekkel.

— Mit véték én, ha arról beszélek, hogy a sors az embereket érdem szerint fogja jutalmazni?

— Oh, kérem — — értem én jól a takart verseket.

— Menjen, Márkus úr, ha nem hallgathatja, én nem tartóztatom, arról pedig biztosítva vagyok, hogy Schick úr nem dob ki a boltjából.

— Furcsa. — De a mi azt illeti, én nem szeretem ám az ily vérlázító beszédeket. Az ember szinte borzad.

— Pedig nemsokára olyanabbakat is fog ön hallani, mert az ifjuság önnél szokott szivarokat venni, és úgy fognak kiáltani, lármázni a fülébe, hogy meg-siketül és mind, mind ezt az egy szót: szabadság! És lássa, abban a szóban nincs semmi oly borzasztó.

Márkus és Schick úr bámész, de éppen nem nyugodt képet vágtak.

A fiatal ember sugárzó arczczal, büszkén nézett rájuk.

— Hát önök nem tudják még, hogy ütött az óra?

— Micsoda óra? Már meg miről beszél!

— Az az óra, az a genfi óra, melynek eszméje Jean Jacques Rousseau-nál van letéve, az az óra, melyet 1789-ben csináltak és az egész világra szólt, míg gépezetét össze nem törték, a szabadság órája, az emberi függetlenség órája, a népjogok órája, mely minden önkénynek üt, s a zsarnokok végperceit jelzi.

— Az isten szerelméért, hisz ön revolucziót ért, s úgy beszél, mint egy Carbonár.

— Ugy beszél, uram, mint egy jakobinus.

- Nos, és ha úgy beszélnek is?
 — Akkor azt hinném, hogy ön nincs magánál.
 — Vagy ti alusztok, édes jó barátaim, egyszerű

jámbor mormotérjai a társadalomnak. Nem tudjátok, mi történt Párisban? Vagy mi történt Bécsben?

Majdnem egyszerre kérdezték mind a ketten:

— Bécsben? Hát mi történt Bécsben? — Páris nem érdekelte őket annyira.

A fiatal ember diadallal folytatta:

— Bécsben tegnapelőtt kiütött a forradalom. Ám nézzetek ki az utcára. Azt hiszitek, e szokatlan sürgés-forgás itt is nem jelent valamit? Nézzétek az ifjakat, kik lángoló, sugárzó arczczal sietnek a város belje felé. Itt jönnek, itt jönnek, s én maradjak el közülök? A torlaszokon én akarok az első lenni, akár az első halott. Fel, fel a zászlóval, hadd lobogjon. A jövő, a holnapi nap szabadságunkra virrad Buda ormain.

Ezzel az ajtóhoz szökött, kirohant az utcára, harsányan kiáltotta:

— Eljen a szabadság!

Márkus és Schick urak nagy meglepődésére és csodálkozására az egész egyetem-tér s egyetem-utca ettől a kiáltástól visszhangzott.

— No, ez bolond história!

Csak gondolták ezt, s jó hosszú pár perczig nem tudtak szólni, sem egyik, sem másik.

— Hisz ez forradalom!

— Ki hitte volna!

— Ugy van, ki hitte, ki várta volna csak elébb pár pillanattal is, — szóltak aggodalmasan.

— Mi lesz ebből?

— Az isten tudja, mi lesz ebből.

Márkus úr ekkor távozni készült, s oly elfogultsággal, hogy köszönni is elfelejtett.

Schick úr fölvette a szögletből esernyőjét és feléje nyújtotta:

— Márkus úr, majdnem itt feledi esernyőjét.

Márkus úr savanyú arczczal nézett ki a nyitott ajtón a márcziusi borult égre.

— Igaza van, majdnem itt feledtem, pedig az eső meglehetősen neki készül keseredni. De igaz, hogy is hívják ezt a fiatal embert?

— Károsy!

— Károsy . . . Báróczy! Báróczy! Báróczy! Hm. Ez sajátságos, olyan régi bolond babona, hogy e név nyilvános eseményeknél vészjóslo jelentőséggel bír. . . . Hm.

— Mit parancsol, Márkus úr?

— Csak úgy magamban beszéltem. Furcsa idők . . .

— Bizony furcsa idők.

II.

Márkus úr a szatócsboltból nem az elvonuló tömeg irányában s nem a sűrűn szállongó egyesek után ment, hanem frissecskén, úgyszólván suttyomban áthaladt a parányi egyetem-téren, a papnövelde-utczában csak a Széchenyi-kert kis ajtójánál lassította meg lépteit. Egyetlen-egy perczre meg is állott, alig mert szétnézni; szégyelte, hogy egészen ellenkező irányban indult, mintha rossz, gonosz cselekedet másfelé terelné. Félt, habozott tervétől; e mellett elfogta a keserűség, ha arra gondolt, hogy az ifjuság mind együtt tart. Mily szép ifjunak lenni s mily fájdalmas az reá nézve, hogy ő nem lehet ott, együtt érezni érzelmeiket, hevülni világra szóló eszmékért, lelkesülni a hazáért,

melyről Vörösmarty csak nemrégiben azt a szép verset írta: „a nagy világon e kívül nincsen számodra hely.“ Oly szép ez, úgy szereti az ember, úgy örül annak a gondolatnak, hogy számára nincs több hely, pedig az nagyon szomorú gondolat. És azok ott éneklék az úri-utcza felől: „itt élned, halnod kell!“

Szegény Márkusnak elszorult a szive! Sóhajtott. Istenem, be rossz ilyen földhöz ragadt szegény, alárendelt embernek lenni. Ő is fiatal volt még, nem több, mint huszonhét-huszonnyolcz éves és habár az ember ebben a korban kopaszodni szokott is és nyaka körül még márcziusban is horgolt tarka sált hord, s nem egyéb, mint 400 frtos városi őrök, mégis jogot vél magát ifjunak tartani.

Márkus elég eszes ember volt, de e pillanatban legelőször is magára gondolt, azaz gondolni akart. Azért állott meg, hogy zavart gondolatjait rendbe szedje. A távoli zaj sziréni csábbal húzta maga felé; együttérzés és kíváncsiság, — habozott, vajjon miről lehet az hasznos és czélszerű neki, — ezt nem bírta kiokoskodni; a kis férgek forradalomban is férgek maradnak, itt csak nagyratörő lelkeknek lehet jövőjük.

Márkus meg-megállt, hallgatott, figyelt, de nem tért ki útjából. A Zöldfa-utcán, a Sebestyén-téren mindenki a mozgalom központja: az úri- és hatvani-utcza felé tartott. Márkusnak jól esett volna, ha csak talált volna egyet is, a ki érdekeletlenül vele egy irányban halad.

Ment tovább és a dolgot folyton hányta-vetette

magában. A forradalmak, mint a rendkívüliségek idői, jól fölhasználva, gyorsan és könnyen hasznot hajtának. Megtalált már ő is valamit, a mibe reménye horgonyát vesse. De hát miként, hogyan? . . .

Szerencsésen elhagyta a városházát.

Eszméje hirtelen támadt, midőn Schick úr ajtajában esernyőjét feltárta. Most csak az foglalta el, miképen lehetne legsikeresebben elérni, hogy a rendkívüli idők sorsán fordítsanak. Tudja isten, az ily egyszerű embereknek vannak leggyakorlatiabb gondolataik.

Az már bizonyos, hogy rendkívüli idők kezdődnek és Márkus úr föltette magában, hogy azokat hasznára fordítja. Tért kell foglalni, bármily piczit.

Hallott, olvasott a francia forradalomról, s midőn a Széchenyi-kertben levő kiseddóvó testgyakorló-intézet ajtajánál megállt, már azt találgatta, hol fogják az első torlaszokat emelni, hol dördül meg az első ágyuszó, az utczai csata el fog-e kezdődni még a déli órákban, vagy csak este felé, s ki lesz a bosszú első áldozata.

E harc kezdete előtt kell céljához érni s találkozni azzal, a kihez tervét köti.

A Károly-kaszárnyában van 4 zászlóalj gyalogság, az üllői-utiban kettő, a toborzási laktanyában az Esték tartaléka, a tüzérségiben 2 szakasz lovas, a drabant-laktanyán egy szakasz gyalog, az új-épületben 2000 főnyi helyőrség, tehát a várat nem is számítva, közel 10.000. A forradalmat pedig csinálja 200 jurátus, 800 diák. ugyanannyi mesterlegény, a harc körül-

belül nem fog tartani tovább három óra hosszánál, azaz addig, míg a nyugtalanokat a három belvárosi főutcán egyikről a másikra szorítják; a fő Radelführereket elcsipik, ezzel vége az egész forradalomnak. A kezdet közel, de a kezdet és vég is közel egymáshoz.

Sietni kell, hogy emberével a harc kezdete előtt találkozassék.

Azonban nem haladhatott bátran, mert mindenki szembe jött vele, ő ment egyes-egyedül ellenirányban s oly sajtáságosan, hogy tömegeket hagyva el, gyakran egyedül találta magát.

Csodálkozására egyetlen egyenruhát sem látott. A síp fúvása, a riadó, a dob rohamverése egyre késett.

A mint látta, hogy a közlekedésben, fiatal iétére részt nem vesz, szégyelte volna magát, ha ismét el nem gondolta volna: Eh ostobaság! Száz esztendőben sem jön ily alkalom. Örökkön-örökké nem maradhatok városi őrök, az egész érdemes előljáróság küszöbkefeje. Azok ott jövőjüket igyekeznek megállapítani. Nem vagyok-e én is független lény, s véték-e, hogy ez az utam rám nézve hasznosabb, mintha torlaszokat mennék emelni. — Könnyű azoknak! Született szolgabíró, viczispán az egész tömeg és Márkus ha odamegy, nem fog sem Rottenbillerrel, sem Szász Mátyással versenyezhetni. Márkus még csak nem is született, csupán vasszorgalommal lett őrök. Márkus nem vétkezik, okosan cselekszik, ha magáról gondoskodik. Állapítsd meg szerencsédet, találtál egy blattot, mely senkinek bizony-

nyal eszébe sem jut, jól teszed, ha guberirozod. Nem árulkodni mégysz, nem vádaskodni mégysz, Léderer báró ő nagyságának arra nincs is szüksége, jobban van az értesülve mindenről, mint te. Borzasztó volna, ha ilyent gondolna felőlem valaki, hogy Budára lát menni ily sietve. Szakadjon le alattam itt mindjárt ez a híd, ha ilyenre csak gondolnék is, ez az ostobaság semmikepen sem fizetné ki magát. Látok oly terv után, mely bizton kifizeti magát. Azt hiszem, az arany borjút, azt az állatot, melyből az aranytermés egy szép ferenczvárosi házacska, s annak ablakában gyönyörű szőkefürtű szemközti ismerősöm lehet. Miért ne kísérténém meg, hogy tíz ujjamat kinyújtsam.

Márkus úr erre az örömről meglóbálta feje fölött az esernyőt, s mint labdázó gyerek a váltó-botot, virgonczan dobta a nyelét egyik kezéből a másikba.

— Hát az öreg vitt-e esernyőt magával, ez fontos körülmény, — mondá magában. — Vajjon vele van-e a rézvégű, elefántesont-fogantyús, lilaszín selyem esernyő! Ah! ah! mily pompás rendőr válnék belőlem, hogy így a részletekre emlékezem. Azonban az a kérdés: vitt-e esernyőt; ha vitt, úgy bizonyynyal már útban van visszafelé, ha nem vitt, úgy semmiesetre sem indult még vissza a budai úri utcza 33-dik számú házából, s így mindenesetre találkoznom kell vele; ezt gyorsan, de jól kifőztem. Valóban ez szerencsés gondolat volt. Igaza van a világnak, mely a lángészt többre becsüli a tudománynál. A tudomány, t. i. a lassú ész, csak hosszú fontolgatás után jön rá valami okosra, gyakran vereget a szeg

mellé, de a lángész, mint a villám, egy pillanat alatt rá üt a szegnek fejére.

A forradalom levegője okozta-e, de a szerény, csöndes Márkus szilajon, daczosan haladt a várhegynék fölfelé, nem gondolt a lélekzetvétel erőltetésével sem, még monologizálni is rá ért.

Különben ez ösztönében annyira is el volt foglalta, hogy csak az ágyúk zaja verte volna föl, ha t. i. ágyúztak volna; s egy nagy terjedelmű tárgyba kellett ütköznie, hogy e földi világra visszapillantson.

Ez a hegyoldali sétány ösvényén, éppen a Sándor-ház alatt történt.

A mibe esernyőjével beleütközött, az hasonlóan egy terjedelmes nagy lilaszín esernyő volt.

Jól tapogátott. Az öreg úr csakugyan magával vitte az esernyőt. Különben nem azért élt valaki 73 évet, hogy az idő változásait saját kalendáriomában is meg ne érezze, s a reggeli kis báránnyelhecskében ne sejtse előre a vihart.

Van azonban vihar, melyet előre nem sejt meg senki, habár egy egész századot mint jós élne is át.

Ez volt körülbelől az arczkifejezése Márkus úrnak, midőn az öreg úrra meredt szemeivel.

— Uram, itt nincs idő habozni, én egyenesen ki mondom önnek, hogy én önt keresem.

— Engem?

— Igen önt.

— És mi célból?

— Uram! az idő drága; de különben is mivel

szándékom határozott, egyenesen kimondom önnek, én
önt megmenteni akarom.

— Nem értem.

— Vannak idők, midőn sok minden eszébe jut az
embereknek; támad egy zavaros világ és minden ember-
rői keresik, hogy kicsoda. Mindenkinek meg kell helyén

állni. Csak a kinek rendes helye van a nagy gépben, az nem vesz el. Mindenkinek kell egy kövének lenni, melyben lábát megvethesse. Önnek uram nincsen semminemű ily köve, sőt . . . . A kinek pedig ily köve nincs, okvetlen szükséges, hogy védője, pártfogója legyen. Ezért tettem föl magamban, hogy én fogok az ön védője lenni, hogy én önt meg fogom menteni.

Mezletics szánólag bámúlt rá.

Az is szintén visszabámulta szánólag, csakhogyan amazéban több volt a bámulat, emezében több a szánalom.

— Mindjárt nem fog ön szálni, mindjárt nem fog ön mosolyogni.

— És mitől akar ön megmenteni?

— Mindenkitől.

— Hogy értsem ezt?

— A néptől!

Márkus ekkor színészi fogással élt, komoran lesütötte fejét és mormogá:

— Csodálatos! Az emberek nem tudnak feledni egy félszázad alatt sem.

Mezletics e mély értelmű szavakra megrendült s dőbbenve kérdé:

— De hát mi történt? Történt valami? hol? és mi történik, vagy mi fog történni?

Márkus páthoszszaal és fontossággal dörgé elébe.

-- Figyeljen, nem hall bizonyos zajt Pest felől, dalt, élénk zajongásokat, nem lát valami piros-fehérvölgd tarkaságokat?

— Nos, nos, és mindez?

— Pesten kiütött a forradalom.

— Mi az? Mi az a forradalom?

— Az a revoluczió Herr von Mezletics. A jakobinerek, ha úgy jobban érti.

Az öreg úr szisszentett és megtántorgott e szavakra, de csakhamar nagynak és hatalmasnak érezte ismét magát. Ott volt fölötte a budai vár ágyúkoszorújával.

— Ha így van a dolog, akkor hát a várparancsnokhoz kell menni.

— Az mind késő uram, a váczi utcza, az úri utcza, az országút mind-mind telve fegyveres emberekkel, csupa tábor az egész. a katonaság együtt dalol a néppel, a horvát határőrök a Rákóczi mellett tánczolnak, a piaczkon hatszázezer vasvillás paraszt táborozik, s nagy máglyatüzek mellett pirítják a szalonnát. Délután fogják a várat bevenni, mert, a mint látszik, a parancsnok nem ágyúztat, így tehát ő is a forradalommal kacérkodik.

Azután nagy szomorúan vetette utána:

— Oh istenem, most látszik meg, kikben bízhatnak a fejedelmek!

Mezletics rettegő szemekkel nézett rá:

— Mind igaz, a mit ön beszél?

— Ám ne higgye. Nézzen a híd felé. Látja ott azt a csoportot? Tudja-e mi van azoknak a bal mellén és fővegén? A forradalom rózsája, a kokárda. Pár óra múlva jakobin és phrigiai sipkákat fogunk látni. Bi-

zony, a kire a nép haragszik, azoknak nem lesz tanácsos utcán járni; nagyon könnyen elkiáltják: „Lám-pásra vele!”

Mezletics kezeit csapta össze.

— És Léderer nem ágyúztat!

Azután tompán tette utána, sötéten, kétségbeesetten:

— Egyedül maradtam a világon.

— Nem egyedül; hát nem hallja, én azt mondtam, hogy meg akarom menteni.

Mezletics keserűn mosolygott.

— Hogy lehessen azt hinni! Egyszer olvastam egy könyvet a francziák revolúciójáról, olvastam én ott olyanokat és nem hiszem azóta, hogy a nép ellenében valaki kitenné magát a másik megvédéseért. Mi haszna, mi célja lenne abból, hogy ő is elesik?

Márkus e szomorú pillanatban alkalmat talált arra, hogy mosolyogjon.

— Uram, ön egy angyallal lakik egy föld alatt, s mit nem tesz meg az ember ezért az angyalért, ha látta . . .

Az öreg, ki eddig nem bírt hinni, e percztől fogva hitt; meg volt győződve, mihelyt önérdeket látott.

Kezét nyújtotta, s hagyta magát vezettetni.

Lám, lám! ki hitte volna ezeket a merész dolgokat a szerény Márkus úrról. No de hátha nem is volt Márkus úr szerény, hanem inkább alattomos.

— Szerencse! itt van az egyetlen hidfői bérkocsi. Üljön be,

— Tehát kocsiban és a hídon keresztül; de én úgy emlékszem, hogy a párisi nagy forradalomban nem szerették a bérkocsikat és a revolúciók mérge mind egyforma, azt szereti csak, ki vele kézen fogva jár.

— Ne féljen, kocsin lemegyünk a Gellért aljáig, a sárosfürdőig, ott csolnakba fogunk ülni, s úgy eveztetünk át Pestre. Elkerüljük a tömeges utcákat s úgy lopózunk haza, hogy észre sem veszi senki. Addig, míg a zavaros idők tartanak, nem hagyjuk el szerény lakásunkat.

— De egyedül, én istenem, én egyedül azzal a gyöngé leánynyal.

— Oh uram, ne féljen, a mint mondtam, nem hagyom el, önnel fogok maradni.

— Köszönöm, köszönöm!

Az öreg hálásan nyújtotta neki kezét, míg a másikkal megtörölte hideg, verejtékes homlokát. Azután szorongva nézett szét, mintha mindenfelől üldözőket látna.

Oh! hogy fölkelnek azok a rémek még félszázad múlva is.

III.

Hova Mezletics úr rendesen minden budai látogatása alkalmával benyitott, a várban, az úri utcában, a 33-dik számú ház egész első emeletén, — az igaz, a háznak nem is volt több emelete, — lakott Reinhardtné asszony.

Különös ház volt ez. Sötét, szomerú, alacsony és

sülyedt. Emelete majdnem földszinti alacsonyságú volt, masszív kapuja körül és fölött több tért foglaltak el a csonkúlt, időrongált faragványok, mint maga a kapu, mely annyira lejjebb volt sülyedve az utcza kövezeténél, hogy több lábnyira kellett hozzá leszállni. Az ablakok félkörben kihajtott vaskosarakkal voltak ellátva és a házmak színe kormos, mohzöld volt. Ily házat okvetlen észrevesz az ember, sőt nem tagadhatja, hogy látása lehangoló a kedélyre.

Különös, rendkívüli dolgokat köt az ember hozzá.

Azok a látogatások, melyeket Mezletics úr 10 órától 11-ig Reinhardtné asszonynál tett, valóban sajátosságok voltak a maguk nemében, sőt gyakorta egyébre nem is terjedtek ki, mint arra, hogy a sötét bútorú és függönyű nagy teremben Mezletics úr az egyenes támlájú, egyenes lábú zsöllyébe leült, fejét mellére horgasztá s szunnyadva szívta magába a szárított kakuk és ezerjófűillatot, mely tenyérenyi picziny selyem párnácskákba varrva, parfum gyanánt kisdéd tálczákon hevert az asztalon. Egy órai pihenés után aztán indult visszafelé, mintha e hely csak pihenő-állomása lett volna. Néha Reinhardtné asszony a látogatás ideje alatt elő sem jött; a friss pohár víz az öreg úr számára oda volt készítve a lámpa mellé a mellék-asztalra; a mint ezt megitta, elmehetett.

Reinhardtné asszony e látogatásnak, azért-e, mert megszokta, vagy mivel fontosnak nem tartotta, soha meg nem örült, sőt feltűnő volt, hogy a műveltnek látszó nő

Mezletics aggkora s több rendbeli figyelmével szemben elegendő viszonzást nem mutatott.

Mezletics úr mindazáltal nem maradt el. Hihető, hogy a katonás asszony sajátságos modorát régen megszokta, mind kedélyének, mind akaratának hatalma alatt állott és végtére is az egyedüli hely volt, hova az öreg úrnak elmenni jól esett, hol az évnek némely napjaiban még nagyobb társaság körében is szívesen részt vett.

Reinhardtné asszony e társasága nem állt csupán egyedül nyugdíjas helytartó tanácsi fogalmazókból s tanácsosokból, vagy nyugalmazott kapitányokból, őrnagyokból. Kiterjedt az a polgári osztályra is és nem volt éppen megkívántató dolog, hogy a társaság résztvevő tagjai mind a nyugalmazás s nyugalom köréhez tartoznak. Sőt ellenkezőleg, míg amazokat mint ős Buda denevéreit, mivel férje is ez osztályhoz tartozott, csak tűrte, az élénk és az új világhoz tartozó ifjúságot szerette.

E szeretetet azonban korántsem kell félremagyarázni, bár Reinhardtné asszony erőteljes, egyenes természetéről, még elég gömbölyű tagjairól, s elég ép kedélyéről nem mondta volna senki, hogy a 68 évet elérte, s hogy öreg asszonynak tekintendő s bár a hófehér fűrtök, az arcz redői komoly tiszteletre hívtak föl.

Hamis pletyka nyelvek beszéltek azonban, hogy Reinhardtné asszony régiebb időkben nem volt éppen a tisztelet és szolídság mintaképe, s a többi között emlegették, hogy Mezletics úr látogatásai csak régi idők em-

lékezései, megszokottságai, mivelhogy az özvegy Reinhardt századosnénak az öreg úr csak ezelőtt 18—20 évvel is, még udvarolt.

Annyi bizonyos, hogy a házhoz régibb kötelékek csatolták, mert a 20 éves szép szőke házi kisasszonynak ő volt a keresztatyja. Az emberek nyelve még itt sem nyughatott; voltak, kik azt állították, hogy a szép Minkát vagy 7—8 év óta folyvást 20 évesnek ismerik.

Akármit beszéltek, Minka nagyon szép volt. Ösmérték szintűgy Pesten, mint Budán. Különben ez nem volt csoda, néhány év óta csak annyi időt töltött Pesten keresztatyjánál, mint Budán anyjánál.

Senki sem sejtette, hogy ez életmód titka nemcsak az öregnek Minka iránt érzett nagy szeretetében rejlik, hanem abban is, hogy az öreg úr fél, retteg egyedül lenni, s Reinhardtné és leánya az egyedüliek, kikben bizalma van, kiknek közelléte bátorságot ad neki. Az öreg gyámoltalan félelme nőttön-nőtt az idővel, mint a hogy nőtt bizalma is az özvegyhez és leányához. Az emberi gyarlóság elhitette vele, mennél nagyobb a lekötelezés, annál nagyobbbnak kell a hála ragaszkodásának lennie, éppen ezért foglalták el Reinhardtné asszony és leánya az első helyet Mezletics úr végrendelkezésében.

Ha így el nem lehetett nélkülök, mért nem lakott együtt velök? Ennek oka az volt, mert Reinhardtné asszony azt a házat elhagyni nem akarta és Mezletics úr meg szintén nem tudott lakni más fedél alatt.

Reinhardtné asszonynak többször megfordult

fejében, hogy Mezletics úr már soká is él egy kicsit. Azonban nem volt egyéb szelid óhajtasnál: vajha az ég e sokat zaklatott élet lelkiismeret-mardosásait örök álmomba szenderitené. Reinhardtné asszony meg volt győződve, hogy az öregnek ezzel jót kívánt.

Azért legkevésbé sem döbbsent meg, midőn úgy 11—12 óra között vén Buda utcáin is az a váratlan hír futott végig, hogy Pesten a forradalom kiütött, sőt mondhatni, arcza kiderült, mosolygott a forradalom szóra. Kicsiny ebédjét sietett gyorsan elkölteni. Tudja isten, mit sejtett, mit nem, — de nagyot, rendkívülit várt.

Forradalom! — fontolgatta magában, — mily jelentősége van e szónak? Forradalom! Mi az a forradalom? A forradalom soká, régóta fojtva tartott tűznek föllobbanása. A forradalom üldözött, de híven őrzött eszmék merész, követelő nyilvánulása; az emberi szabadság, az eredeti ősjog, a lelki függetlenség időnkénti tiltakozása, az elnyomás, a hagyományos kényuralom ellen. Gátat tört folyam, mely a vele úszót habjain ringatja, az ellentállót eldönti.

Különös az, hogy a rabkalitkában született orosz-lánkölyöknek is fogalma lehet a szabadságról és zsarnokságról, s midőn kalitját széttöri, szabadságát visszanyerl, bosszúja legelső dühét tömlöcze örén tölti, azt tépi szét legelőször. Szétszedi kínzóit, kik játékszernek tekintették, s mint valami nyomorúságcs majmot tánczoltatva mutogatták. És azután nem nyugszik meg itt sem, még azokat is megkeresi, kik apját, anyját meg-

gyalázták, keresi azokat, kiknek korbácsa alatt anyja és elődei meghaltak, — és jaj nekik — egyet sem hagy élve a szolgahad peczérei közül.

Delejes összefüggésnek kellett lenni gondolatai és az utcán történtek között. Valóban éppen e pillanatban Budán tömlöczök zárját törték össze.

A vén Budavár utczái is megteltek zajongó, kókárdás mellű csoportokkal, — a tömlöczből kiszabadítottat, ki szintén eszméi szabad nyilvánításáért szenvedett rabságot, diadalszekéren vitték magukkal.

Reinhardtné asszony a zajra kitárta nagy terme ablakát, melyből szintúgy az úri utcán végig, mint a szöglet hajlására el lehetett látni. Talán senki sem találta fel magát Budán oly hirtelen, mint ő. Pár pillanat múlva három különböző színű selyemkendőjéből rögtönözve a nemzeti zászló ott lobogott ablakában.

— Nézd! Budán is nemzeti színű zászló lobog.

Egy eléggé élénk és érczes női hang felelt az ablakból a meglepettnek:

— Gondolom, megilleti azt a házat a nemzeti zászló, honnan ezelőtt 53 évvel az ifjú Szolarcseket börtönbe hurczolták.

— Óh a szegény vértanú, az önfeláldozó ifjú Szolarcsek, a lángész, a becsületes kebel, a ki inkább megakart halni társaival, mint kegyelmet nyerni nélkülök.

— Ki volt az, ki volt az? — suttogta egy pár a legifjabbak közül a csoportban.

— Ki volt az? — kérdezte keserűen az előbbi, a ki a zászlót észre vette. — Úgy van! méltán kérded, ki volt

az, mert régen elfeledték őt. A pulya új nemzedék nem is emlékszik már rájuk, az eszmék úttörőire, azokra, a kik e mai napot előkészítették.

A nyílt ablakon át, honnan a zászló lobogott, ebben a pillanathan zongora hangzott le, egy sajtószerű mélabús magyar dallam, mely mértékében a palotást, a toborzót követi, azonban szomorú dallama mégis inkább temetési indulóhoz teszi hasonlónvá.

Károly arcát egyszerre láng borította el, szemei vad tüzzel felvillantak, nem tekintve utcát, bámuló népet, szenvedélyes elkeseredéssel dalolni kezdte a zongora ütemei után:

„Szememből könny árja csorog
Emlékre, édes hazám,
Bár pogány lánczot fűztél rám,
Szívem csak érted dobog . . .“

Azután szilajon felkiáltott:

— Vén Buda, sötét, álmos vén Buda, halld . . .
hallgasd a Martinovics-indulót. Vén Buda, gyámoltalan
vén Buda, a ki Martinovicsot, Zsigrayt, Szentmarjait,
Laczkovichot, Hajnóczit, Özt és Szolarcseket egyked-
vűen láttad meghalni a vérpadon . . .

A zene csak szólt tovább odabenn a süllyedt budai házban.

Károly folytatta szilajon:

„Bár csak még egyszer láthatnám
Kéklő bérczed, szép hazám,
Békést hunynám le szememet,
Miglen e láncz eltemet . . .“

— Hah! halljátok! értitek-e e dallam, e panasz keserűségét. És a mai nap leáldozik. Az ünnep végéhez közelít és a szabadság ünnepén, a nagy napon nem hordozták fenn a zászlókkal nevök hírét, dicsőségeket! Czudar hálátlanság! Nem emlegették, nem kiáltozták neveiket.

— Jer! Ne bolondoskodj itt az utcán. A budai nép nem olyan, mint a pesti. Nem érti ezt. Előtte csak komédia tárgya leszesz.

— Elmenni? innen — kiáltott Károsy, — elmenni, a nélkül, hogy tudnám, hogy látnám a velem együtt érző kebelt. Nem! Látnom kell azt, ki az, a kinek Martinovics és társai e mai napon eszébe jutottak.

— Elmaradunk a menettől. — Mit akarsz?

— Bemenni a házba, habár a kaput kellenék is bedöntenem.

Ez egy különös, nagyszerű véletlen, mintha a sors jelezte volna előre, hiszen ma reggel, én is . . .

Ezzel lehaladt a kapu előtti sülyedt kövezeten, s a nehéz, súlyos kilincsre tette kezét. A kapu be volt zárva. Azután a kapu közepén levő negyedmászás zörgető kalapácsot marokra fogta.

Nem volt szükség, hogy a fülbántó zajt előidézzé.

A kapu közepén levő kis ajtó felnyílt.

Egy úri nő állt a kis ajtóban. Magas, érdekes arcú, éles nézésű asszony, fekete csipkefőkötője mögött hófehér fürtökkel.

Az asszony nyájasan szólt hozzájuk:

— Legyen szerencsém, uraim!

IV.

Reinhardtné asszonyt homályos zárdaszerű nagy termébe csupán hárman követték. Károsy égő, rajongó lázzal, a másik kettő csupán azért, mivel kíváncsiabb volt, mint a többi.

Reinhardtné asszony nagy lámpáját elhozta a szegletes kis asztalról, a nehéz, finom szövettel borított főasztalra helyezte, mérséklőjét fölsavarta. A lámpa egyszerre ragyogva árasztá széjjel sugarait, de a terem azért csak oly szomorú, nyomasztó maradt.

— Uraim! — szólt a házi asszony elfogadásképen, az imént egy dalt hallottam önök ajkairól. Mondanom sem kell, hogy ez az indok, mely arra bír, hogy ismeretlenül vendégeimül kérjem.

Vizsgálva futott végig rajtok szemeivel, mintha a dalolót keresné, pedig sasszemeivel egyszerre meglátta, melyik volt az.

— Ama dal nem jött önkénytelen, azt asszonyságod, vagy engedjen meg, a polgártársné termeiből jövő zongorahang idézte elő.

— Igen uram! mert én nekem is vannak emlékeim.

Kezét nyújtotta. Károsy nem csókolta azt meg, hanem mint férfi kezét megszorítá, megrázta.

— Kiváncsi vagyok, mi történt Pesten? Zaj, szokatlan izgalom van mindenfelé. Sejtlemem valami rendkívülit gyanítottat.

— Igaza van! A forradalom ütött ki.

— Forradalom! Mily helyes, szabatos kifejezésű szó ez! És mi célja a forradalomnak? Ne ítéljenek meg, hogy ezt kérdem. A mennyire járatlan vagyok, éppen annyira aggódom az eredmény iránt.

— A forradalom célja lerombolni, a mi régi, a mi rossz és káros az emberiségnek és emelni újat, a mi jó és az emberek boldogítását elősegéli. A forradalom hivatkozás az emberi őstörvényre, mely a természeti jogok által követelt testi és lelki függetlenségben lakik. Vallás, erkölcs, polgári élet, művelődés alapföltételei, állmai megnyerik szentesítésöket egy-egy forradalom győzelme által.

Reinhardtne asszony összecsapta kezeit.

— Nagy isten, hiszen ezt akarták ők is. Hiszen ez volt az ő emberi és polgári katekizmusokban is. Szerencsétlenek, önök el vannak veszve. Önök is a vérmezőn fognak meghalni, a hóhérbárd alatt.

— Lehet! de nem küzdés nélkül. Ők egyedül voltak, de mi velünk a nép van. Az egész ország van mögöttünk.

— Ők is azt hitték, sokan voltak ők is; nézze, ismeri e vázlatot?

Ezzel egy félujjnyi papírt vett elő, melyen az is-

meretes tölgyfa állt, a palossal szétvágott, vértől csep-
 pegő törzsszel s levelekkel, melyeknek mindenikén az
 emberi és polgári hittan követői egyikének neve volt
 írva, s jegyezve vagy a halált adott bárd jelvényével,
 vagy a fogsági idő számával.

Az ifjak elmerültek a vázlat nézésébe, s mindenik
 talált itt-ott közlről érdeklő igen ismerős neveket.

— Mondtam, hogy emlékeim vannak, s ez emlé-
 keket meg akarom önöknek mutatni. Nézzük a máso-
 dikat.

A második egy arczkép volt, mely alá volt írva:
 „Történt szomorú halála Budán, 10.000 katona
 közt ötödmagával, korán reggel, május 20-dikán
 1795.“

Az ifjak lélekzete nehézzé vált a hatás alatt.

— Mit mond ön ez arczképhez?

— Igen szép és érdekes szöke ifjúnak kellett
 lennie.

— Silány mázolás, — szólt Reinhardt né keserűn,
 fájdalmasan. — Azokat a szemeket, azt a lelket nem ké-
 pes hitvány porfesték visszaadni. Most nézze ön ezt a
 két levelet. Ezek az ő utolsó levelei. Ez másolat és szől
 szülőihez, ez eredeti, és szólt hozzám . . .

— Ön kifogyhatatlan asszonyom, s mindig érde-
 kesebb.

— Oh szomorú érdekesség az uram. Csak olvassa.

Károly elvette és olvasta fennhangon. Eleinte csak
 hangja reszketett, később keze is, a mint a levelet tar-
 totta:

Igy szólt a levél:

„Kedves atyám uram!

Az én esetemet megértette uram atyám már régen, s nem is kételkedem, hogy boldog kiszabadulásomért érttem ne kérte legyen a felséges istent, a ki minket teremtetett és annak idejében kit-kit maga színe elébe elhív, a mikor és mely módon ő szent feleségének tetszik. Én pályámat immár befutottam, és czélomhoz sietek, s midőn e végső levelemet olvasni fogja uram atyám, már a főszerzőnek kebelében leszek. Az én ily véletlen kimúlton uram atyám sokat ne küszködjék, mert én ezt mint istennek szent és igaz rendelését nézem, s uram atyám is azonképen tekintse. Végső kötelességemnek uramatyámhoz eleget akartam tenni. főczélom pedig az, hogy uram atyámnak azon gondokért, melyeket oly híven nevelésemre fordított, illő hálákat adjak, azon keserűségért, melyet uram atyám szívének néhai engedetlenségemmel okoztam, bocsánatot kérjek. Kedves asszony anyámnak is kezeit csókolom és hozzám mutatott anyai szeretetét, gondoskodását tiszta szívből köszönöm. Kedves hugaimat, úgymint Th. és Á.-t, egyszersmind édes öcséimet J. J. és L.-t, igazi atyafi szeretettel ölelem, csókolom. Bocsássák meg ők is nekem mindazt, a mivel valaha őket megbántottam. Én őket uram atyámnak további atyai gráciájába ajánlom, nevelje uram atyám őket az isten félelmében, a haza szeretetében, melynek én szerencsétlen vagy talán szerencsés áldozatja vagyok. Uram atyám ez által az isten előtt az örökkévalóságra szerzett érdemeit megtetőzni fogja. Uram atyám ezért egyes példás

atya volt, és hogy e véletlen esetemmel némikép megszorítottam, uram atyám teljességgel nem oka; én magam azért büntetésem megadott szívvel szenvedem, ezt hozták magokkal az istennek kitudhatatlan titkai, melyek által a mindenséget kormányozza. Én, mint istennek főbb céljára való eszköz, halok meg, s ebben teljesen megnyugszom.“

— Valóban az angyal szelidségével, a vértanú meggyőződésével halt meg, — szólt büszkén Reinhardtné asszony.

Károty lángholva olvasta tovább:

„Végtére kedves uram atyámnak, szeretett testvéreimnek az istentől minden jót kívánok, igaz bölcseséget, áhitatosságot és a virtusnak vigasztalását, erősségét a jóban minden rossztól isteni oltalmat míg e mulandó életben élni fognak, azután pedig boldog kimúlást és örök dicsőséget, a melyekért a felséges istent kérni és imádni fogom. Mind örökön örökké ámen. Legyen istennek szent akarata. Halálra menő, de az istenben bizó fia.“

Reinhardtné asszony tenyerébe hajtotta halántékát, arcza sápadt, ólomszinű volt, szemeinek sötétében inkább téboly, mint a boszú dühe foglalt helyet; a mi vad, a mi szilaj volt, az el volt rejtve a lelkében.

— És huszonhat éves volt csupán, eszes, mint Apolló, szép, mint Adonis. Mily nagy, mily szép jövő halt el vele. No, de ne tartóztassák önt könnyeim. Ostobaság még 53 év után is így emlékezni. Tessék, olvashatja a másik levelet.

Károsy olvasni kezdte:

„Szegény leányka!

Soká kétségeskedtem, ha vajjon midőn ezen föld-ről mindörökre távozom, elbucsuzzam-e tőled; nem jobb-e, ha szép ifju életednek nem hagyok egy mara-dandó, fájdalmas emlékezetet, mely által azon seb, melyet a sors halálommal sziveden üt, minden tavasz-szal megifjodik. Bocsáss meg, hogy ezen keserűséget okozom, de nem tudom visszatartani magamat, szóla-nom kell hozzád. Az istenek szent sugalma plántálta kebledbe azon fensőbb érzeményt, mely jövődömrre a fényesség ígéretével ragyogott, — ne szégyeld, nem kell szégyelned soha, hogy azon nagy érzeményeknek zsenge ifju korodban, kis szivedben helyet adott, nem gonosztevőt ér bennem a büntetés, hanem vagyok egy szerencsétlen áldozat, ki nem gondolván arról, hogy a földön rózsákat szedhetek, az alacsony göröngyökön felül repülni vágytam, s mint Ikarusét a haragos Ju-piter menykövei, úgy nekem a földi üldözés nyilai szeg-ték szárnyamat. Kedves szülőim megkeserítése s tetőled elválásom a legnehezebb. Ha majdan boldog életed késő alkonyatán, szebb napok sugarát látod előtted játszani, hív és háladatos lélek, a tavasz himes virágait fűzd kos-zoruba megőrizett arczképemre.“

Károsy nem állhatta tovább, csodálkozva kiál-tott fel:

— Hisz ez valódi jóslat!

Azután lelkesült rajongással kiáltott:

— Ki volt e lánglélek, asszonyom!

Reinhardtné mély, tompa bánattal válaszolt:

— Hagyja őt pihenni. Mondjon egy imát lelkéért, mint a hogy mondott Szolarcsek, midőn leveleit elhozta, s midőn elfogták azon a helyen, hol most ön áll.

— Koszorút, koszorút az arczképre, asszonyom!

Ezzel Károty letépte kebléről a kokárdát s rátűzte az arczkép fekete szalagjára.

Reinhardtné daczosan letörülte könnyeit s fölemelte a fejét.

— Azt mondja ön, fűzek koszorút arczképére; fűzhetnék-e szebb koszorút, mint a szeretetnek azt a forróságát, hogy könnyek nélkül ötvenhárom év után sem tudok róla emlékezni. — Örület, téboly-e ez, mely a lelkemet kábítja? Tizenöt

éves voltam akkor, szívem égett érte attól a perctől, midőn először láttam; boldogságom, reményeim vágya volt s mennyi boldogtalanság ért a boldogság helyett. Abból a szelid, csöndes álomszerű érzésből, mely ábrándjával itt ringatott szülőim hajlékában, lett egy kegyetlen. egy irtózat, örökkön égő tűz, mint a mindenétől megrablott ember keble, kétségbeejtő, keserű bosszúvágygyal telve. Oh, mentsen isten azoktól a nehéz,

véres álmoktól, melyek évekig tartanak s izgatásuk örökös marad.

Reinhardtné nagyot sóhajtott.

— Ugy van, boldogtalan voltam nagyon, de elismerem, hogy e boldogtalanságnak én magam vagyok oka. Ifjan nem dobtam magamat a könnyelműség sodró örvényébe; életemet csak egy emlékek, az ő emlékének szenteltem; hajadonul, férjhez menve, ébren, álmaimban vele álmodtam, vele éltem; egy vágynak, egy óhajtnak áldoztam, hogy valaha őt megboszulva lássam. Ezt titkoltam, ezt rejtegettem mosolyaim mögé. Oh, nem a tigris, nem a fenevad boszuja kell nekem, mely orvul ejti meg áldozatát, ráugrik s úgy tépi széljel, így áll bosszút megölt párjáért!

Reinhardtné keserűen nevetett.

— Hiszen ily boszura százszor, de százszor lett volna alkalmam. Hosszú éveknek kellett elfolyjni, míg embert találtam, ki boszumnak tárgya lehessen, míg a sors éppen azt hozta közelembe, ki szerencsétlen sorsuknak legfőbb oka volt. A végzet közelembe hozta, én hatalmamba kerítettem. — Silány, nyomorú élete folyvást kezemben volt; de nem, nekem ily boszu nem kell. Nekem a diadal boszuja kell, hogy a boszu ünnep is legyen; az ember boszuja féktelenebb a fenevadénál, a fellázadt nép, a bősztömeg boszuja, midőn diadalt harsognak az eszméknek . . .

— Igen, igen! — kiáltott közbe Károly szenvedélyel, — midőn porba döntik a zsarnok intézményeket, a szolgákat, a bérenczeket, a peczéereket a nép ítélő-

széke lámpavasra húzza, levetkőztetett testeiket ragadja, vonszolja utczáról-utczára és diadallal énekeljük a marseillaisét, a Rákóczit!

Reinhardtné szilajon kaczagott s hurráh-t kiáltott.
Az egyik ifjú szörnyülködött azon, a mit hallott.

— Valóban, ön borzasztó, asszonyom!

— Ne higgye, asszonyom! ön remek, ön szép, ön nagyszerű! — kiáltott Károsy.

— Borzasztó vagyok? — kérdezte Reinhardtné,
— csoda-e, olyan tanulmányok után.

— Bizonyosan a francia forradalom rémjeleneit szokta olvasni.

— Szoktam, igen, de a gyűlöletet, a boszút nem abból szívom, hanem van nekem még egy emlékem, melyet önöknek nem mutattam meg, s melyet az ő halálának minden évforduló napján ajkaimhoz emelek. Ez az a himzett fehér kendő, melyet az ő borzasztó végekor vérébe mártottam, gondolva, ez csak nem hagyja boszszúvágyamat meghűlni.

— Hogyan, ön volt az a fiatal leány, ki erről nevezetes lett. Ah, asszonyom! mondja, csodálkozásunk hangján kérjük önt; átértjük azt a nagy, azt a lázas szerelmet, de mondja csak, hogyan volt ereje ezt megtenni?

Reinhardtné félkezével a zsöllye karjába fogzott, másik kezével lázas, forró homlokát simogatta.

— Erőm! — szólt sötét elodázással, — nem volt erőm, láz volt az, a mi vitt, — meg voltam örülve. Komolyan, uram, a szó komoly és fájdalmas értelme sze-

rint meg voltam örülve. Oh uram, nem jó ily látványt látni, az örökké megmarad. Fejem erei majd szétpattannak.

Károsy megfogta kezét, melylyel égő, feszülő homlokát tartotta.

— Legyen olyan, a minő az imént volt; nem a csüggettség, rajongó tűz való a forradalomba. Lámpásra, lámpásra az árulókkal. Oh, nagyszerű látványokat fogunk mutatni ez alamuszi két városnak. Sőt már ma kellett volna. Ámde holnap is nap van. Az imént valakit említett, valakire célzott, a ki Martinovicsék elárulásánál főtényező lett volna. Én is tudok hagyományból, értesülésből idevonatkozó adatokat. Vajjon egyezünk-e? Ugyanaz-e az én emberem, a ki az öné, vagy élne még más is az akkori bérenczhabból? Lámpásra velők, ha százan vannak is. Nevezze meg, asszonyom, emberét.

Reinhardtne, mint a hogy a zsákmányt a fenekvadaknak szokás dobni, oly vad gyönyörrel nevezte meg:

— Mezletics Éliás.

Károsy szeme ragyogott.

— Csakugyan az! Tehát csakugyan az!

— Igen, csakugyan az. Ő fedezte fel a katekizmus követőit. Ő árulta el őket egyenkint, ő szolgáltatatta a névsort kézbe, mert ő akkor az apátnak inasa, irtoka, küldöncze volt. Az egész úgy történt: barátja, egy kalaposlegény, volt nála látogatáson, s mint aféle pajkos ifjak, jókedvűen borozgatván, negédességből fölverték

magukra az apát ruháit s bohókásan a misét parodiázták, midőn a lépcsőn léptek zaja zavarta meg őket. Többé nem volt idő a ruhákat leháyni magukról, az egyik az ágy alá, másik a szekrénybe rejtőzött. Mások szerint a kalaposnak még ideje volt menekülni. Az apát szobájában egész társulat gyült össze, eszmélkedő emberek, kik élénk tüzzel vitatták egymás ellenében elveiket — egy ember pedig hallgatta őket figyelmesen; jól megjegyezte neveiket, mondásaikat, mint a nyomokat, melyek írásaikhoz vezetendnek.

— Oh, a gyalázatos kém! Ha mindkettő élne, mindkettőnek meg kellene halnia. Haljon meg ez az egy a kettő halálával. Isten veled, fogod hiremet halalani, asszonyom!

Károsy ezzel rohant. vonszolta magával társait egyenesen a Pilvaxba, a forradalmi csarnokba.

A színházi érdekes epizód után tömve volt az lelkesült, ragyogó arczu ifjúsággal.

Nem tudtak aludni. Ki tudna aludni ilyen nap után. Ily hajnalon az éjről nem akar tudni senki s izzó zsarátnok közepette nem is lehet aludni.

E tűz, e láng közepette lépett be Károsy.

Az egyik tekeasztalra ugorva, szenvedélyes, lázító és dühöngő beszédet tartott, melynek csattanója semmivel sem volt kevesebb, mint hogy az ifjúság induljon utána, kardra háyni Martinovics és társai árulóját. Három-négyszáz fiatal ember konzoljon fel egy 70 éves öreget.

Tudja isten, az egész dühöngő felhívás nem csi-

nált semmi hatást, sőt egy a jelesebb vezérifjak közül odalépett Károsy elé:

— Szállj le mindjárt onnan, a mi békés átaiakulásunkat nem fogod vérrel beszennyezni.

Látszott tehát, hogy az a nagy tűz, nagy láng nem pusztító vulkán volt, hanem a legszebb ünnepi kivilágítás.

— De annak pedig meg kell hálnia! — sziszegte Károsy.

— Ugy kérd halálát a törvény útján, fogasd perbe.

— Gyámoltalan! Nem forradalmár vagy te, Pali, hanem csak jámbor, mezítlábos apostol, a ki a légynek sem tudsz véteni.

— Ám lásd, kire hallgatnak mégis.

— Ne félj! majd eljön még az én időm is.

Volt az ifjuság közt egy nagy, erős ifju ember, Sz . . . . ynak hívták.

Ez odalépett hozzá s azt mondta neki:

— Lázban van; valóságos dühödt ez az ember, a franczia forradalomba képzei magát és személyét Maratval confundálja: be kell csukni, hadd hüljön meg kissé a vére.

Ezzel ölbe kapta Károsyt, a háttéri szoba ajtaján bevitte, s midőn vissza indult volna, újra belökte az ajtón, aztán hirtelen ráfordította a zárt és zsebébe tette a kulcsot.

És lett azután erre homéri kacaj a forradalmi csarnokban.

V.

Valóban tréfás állapot is volt ez, éppen a szabadság hajnalán és a kaczagó ifjúság által rabbá tételni. No de a forradalmi csarnok rabsága, börtöne nem Kufstein, nem Spielberg; itt az ablakot legfőlebb deszkatáblák őrzik, de azért e bohó csinyt is megorrolta Károsy, s midőn az ablaktáblát s az ablakot kinyitotta s kilépett a szűk udvarkára, a csarnokba nem tért vissza többé, hanem egyenesen ment ki az utcára, mely abban az időben bizony elég sötét volt.

Az eső ugyan már elállott, az ég szépen kiderült, az utcát gyöngé tavaszi szél fűtta véges-végig. Semmi zajos csoportosulás, az az egynéhány ember, a ki még az utcán járt, jókedvűen, de nem zajjal beszélgetett. Bizony senki sem gondolt volna arra, hogy e pillanatokban Pesten a forradalom üli ünnepét.

Igaza volt annak, a ki azt mondta, hogy békés átalakulás az.

Igaza volt Károsynak, hogy egy szelid, csöndes forradalom ez.

Károsy dúlt-fúlt.

— Bizony haszontalan forradalom ez, spiszburger krawall, stibli sörért, zsupon elkisért Volkssänger kis-asszonyért. Még csak a legkisebb cselekvési tér sem nyílik. Hisz már a csonka-tornyot, a Neugebäude-t szét kellett volna hányni, a várnak égni kellene, már torlaszoknak kellene lenni az utcákon. Bizony csak gyámtalanok ezek a mai nap ünnepelt hősei. Azt mondod,

atyafi: „rabok legyünk vagy szabadok.“ Hát nótával akarod te a lánczokat széttörni és a táblabíró került ismét felül, a tekintetes vármegye? Cselekedjete, vezér urak, vagy ha nem tudtok hozzá, vagy nincs bátorság, adjátok át a szerepet másoknak. Különben a véletlen az igazi kezébe szokta azt adni. Tért kell szereznem, hogy tettek lépjenek a sok cifra beszéd helyébe. Én azt hiszem, a nép szegény osztályával, a nélkülöző napszámosokkal jobban lehet a forradalmat gyakorlati oldalról bemutatni, s nem ilyen nevetséges puffert mutatni Európának.

Ily magánbeszéd vagy ily magándühöngés után ment utczáról-utczára, a külváros felé.

Azonban kellemes csalódás következett. A külváros, tudniillik a Józsefváros, sokkal zajosabb volt, mint a város belseje. A szatócsboltok, csapszékek még mindenütt nyitva voltak. Irgalmatlan zaj, vegyülve a mámoros ujjongással, a czinczogó és harsogó zenével, dübörgésekkel hallatszott ki az utczára, mintha a farsang már tegnap nem mult volna el. A böjt első napja fel volt szabadulva a farsangi utolsó napok negyedikéül, s még zajosabb, vigabb volt, mint az előbbie.

Hogy félhetett, hogy retteghetett e zaj és zsibaj közt a nyugalomra készülő sárgakabátos öreg úr, ki pontosan tudja a böjt beállítását, s ki előtt e zene tiltott idő beálltában még feltünőbb volt a szomszéd csapszékek zsibajánál. Bizony szokatlan hamvazó szerda volt az, bizony rendkívüli dolognak kell történni, hogy a böjtben ilyesmi előfordul.

Nó hiszen gyönyörű társaság volt az, a melyre Károly számított, maga is nemsokára megbotránkozott rajtok. A pipa-utca sarkán három korhely egy rémü-

letbe esett és sodrából egészen kijött nővel kötekedett. A pimaszok hahotáztak, a nő sikoltozott.

A korcsmaablak világa a garázdacsoportra vetette fényét. Három a legalsó néposztályhoz tartozó korcs volt az. A nő elég illedelmesen öltözött polgárnő-

nek tünt fel, s a mint Kározy éppen hozzájuk ért, s a nő arczának gyuladt pirjával, a szemérmesség haragja színével s nagy átható nézésű szemeivel felé fordult: Kározy meglepődött.

Az arcz ösmerős, nagyon ösmerős volt előtte.

Oh, hányszor látta, hányszor találkozott vele, hányszor akadt utáiba e nő, s midőn mellette mint tünnemény elsuhan, mindig áthatotta szívét az ígézet, mely e szemek fényéből felé áramlott s szíve mindig megdobbant láttára.

Valahányszor találkoztak, mindig hirtelen elpirultak, de azért nem sütötték le szemeiket, édesen néztek egymásra és mosolyogtak, mintha csak azt akarták volna egymásnak elárulni, tolmácsolni: „Oh, be nagyon tudnálak én téged szeretni!“

A nő, a mint most e kellemetlen helyzetében meglátta, nem birta örömét elrejtteni s nem is az ijedelemből ocsudással, hanem az ellenállhatlan bizalom gyöngéd, rokonszenves panaszával nyújtotta felé egyik kezét.

— Uram! Jó sorsom küldi önt. Segéljen. E jó emberek, nem tekintve, hogy halálos beteg számára orvosért megyek, megfogtak az utcán és erővel azt akarják, hogy menjek be a csapszékebe velök táncolni.

— Igen! Igen! ez a szabadság és az egyenlőség! Vivát! Éljen!

— És mi nem vagyunk gute Leute, hanem vagyunk polgártárs, ma reggel óta heist alles in Pest urambátyám, — nekem is alá kellett írni. Éljen!

A nő, korántsem gyűlölködő boszúval, hanem az összekóczolt gyermek nekipirult mérgével, melyben némi kedélyesség is volt, felelt:

— No jól van hát, urambátyám, a bőjti szél verje tánczba a sarkukat, látják, hogy útban vagyok.

Károsy egyiket egyik, másikat másik kezével fogta vállon s lett volna annyi ereje, hogy őket jól egymáshoz vágja, azonban e perczben a kéz helyzete jobban hasonlított egy barátságos békítő öleléshez, mint támadáshoz.

— Hát ez ki, du Waffenschmied? Ösmered ezt? Honnan pottyant ez ide?

— Igen, Tomanik, mondd meg nekem azt, hogy ez ki?

— Én azt mondom neked, Péter Babos, hogy ez egy jurát.

— Juharát! Ah, a ragyogását!

Igy kiáltott föl Tomanik és Babos Péter, mert a jurát e napon egy nagy, magasztos lény, egy dicső eszmény volt előttük, a ragyogó, csillogó nap hőse és az egész művelt ifjuság mind-mind egytől-egyig jurát volt nekik; most tehát a hajdani veszekedési viszketeg helyett örömkítőréssel fordultak hozzá:

— Vivát! Eljen a jurátosch!

Most Károsyt agyon boritották boros és hagymás illatu csókok czuppanó özönével.

— No jól van, a frájlajn polgártársné mehet, hanem akkor, juratusch polgártárs, magának kell bejönni egy kicsit velünk mulatni.

Károsy könnyedén kezet adott.

— Igenis, be fogok menni hozzátok, mulatni a „Piros lámpás“-hoz, hanem előbb a kisasszonyt el fogom kísélni — ha megengedi — az orvos lakásáig.

A kisasszony fölemelte ujólag szemeit, még a félhomályban is látszott azoknak nagy fehére, még a homályon is átvillant a tűz, mely belőlük ragyogott; láthatta volna az ifju arcza pirulását is, mely azonban most korántsem valami visszás érzés hatása volt. Elpirult a leány magától a boldogság sejtelmétől is és karja, midőn az ifjúba füzte, nem a félelemtől reszketett, hanem a szokatlanságtól, hogy egy ismeretlen ifjúval megy karonfogva éji útra. Ha netalán az ifjú nem tetszett volna neki oly nagyon, nem reszketett volna úgy.

Ha a sors az irnok Márkus helyett, ki vele szemben lakik, s mig az ablakvasra kötött tükrében nyakendője csokrát köti, mosolyog, — ha ezt az ifjút hozta volna a sors ma délben oda, mennyivel jobb lett volna, a sors talán régi álmokat valósított volna meg. Bár Márkus úr nem nagyon csúnya ember, mindazáltal messze marad a szép utcza ismeretlen, — oh, nem jól van mondva! — utcza ismerős mögött. Márkus úr álla simára volt borotválva, mint egy öreg úré. Az igaz, bajusza van; de mit ér a bajusz szakáll nélkül, a szép ismeretlen ismerősnek pedig oly szép magyaros alakja van, barna teli szakállával és bajuszával. Hiába, a jurátus mindig csak jurátus marad, lehetetlen, hogy a leányszivben eszményképül helyet ne foglaljon.

A kisasszony szíve — miért titkolnánk, különben ezt helyzete szokatlansága is érthetővé teszi, — úgy dobogott, hogy verésének ütését az ifjúnak nemcsak a karját átfűző karja, hanem túloldalán a szíve is érezhette.

Midőn az orvos lakásához értek, a lány szívecskéje úgy el volt szorulva, hangja úgy el volt fúlva, a mint azt a válást jelző véghetlen megdöbbenő szót ki mondta:

— Itt vagyunk!

Teljesen viszhangja volt annak az ifju megütődése:

— Itt vagyunk!

Azután hallgattak soká és egymással szemben szótlánul, szemlesütve tétováztak.

Egy picziny, parányi könnycsepp futott a lány rezgő pilláira.

Megfogták egymás kezét és tartották hosszan. Szeretett volna szívök beszélni, kiömleni, magát boldognak mondani és meghalni.

— Vajjon fogjuk-e még egymást látni valaha?

A lány nem bírt válaszolni, csak ezt ismételte vissza szomorúan:

— Vajjon fogjuk-e még egymást látni valaha?

Érzékeny szavaik közben gyöngéden megszorították egymás kezét.

— Köszönöm szivességét! Isten önnel.

— Isten önnel, kisasszony.

És még sem eresztették el egymás kezét és mégsem váltak meg; ismétlék a búcsúszavakat, s a kéz még foly-

vást a kézben nyugodva maradt, megint találtak ürügyet, melynek czímén még tovább együtt maradjanak, bemutatták egymásnak magukat.

— Én Kározy Sándor vagyok.

— Én Reinhardt Minka vagyok.

Sándor örömmel kiáltott fel:

— Reinhardt Minka! Oh! ez dicső. Budán, az úri utcában a 33-dik számú házban egy asszonyság, — Reinhardt századosné . . .

— Az az én anyám!

S utána tette nagy, sötét elborulással:

— Szegény anyám! Szegény, szerencsétlen anyám!

Sándor szintén sajnálatraméltónak találta; ő is sóhajtott érte; de ki tudja, ha eddig mindenben találkoztak is gondolataik, vajjon Reinhardtné sajnálására ugyanegy indokuk volt-e?

Ámbár e pillanatban mindkettőjökönél megszületett a váratlan picziny remény, hogy ez életben még találkozni fognak; de tudja isten mért, mért nem, e sejtés nem adott oly nagy örömet, minő e pillanatok érzése nagyságának megfelelt volna; a válás azért csak folyvást lehangoló maradt.

A házmeister föltárta a kapút, még csak szólni sem volt több idejük; egyszerre oly végtelen nehéznek érezték szívöket, hogy majd leszakadt; e nehézség súlya odavonzotta Kározy ajkát Minka kezeihez.

Ezzel elváltak, s mindkettőjökkel az a gondolat maradt, mikor fogják egymást látni.

Károsy ezután gyorsan visszairamodott a „Piros lámpás”-hoz; szavát adta, hogy vissza fog menni, s ha nem másnak, mint korhely gézengúzoknak adta is, azt meg kelle tartania.

Itt azután megismerkedett Tomanikkal, Vaffenschmieddel és Babos Péterrel, a kik örök hűséget esküdtek neki.

Ezalatt az orvos úr megfordult látogatásából, és Márkus kísérte ki bérkocsijáig.

— Tehát meghal?

— Igen, meghal.

— Holnap?

— Igen, holnap már halott és eltemetik.

— Saját kívánsága szerint szülőföldén, mely Budán túl pár mértföldre fekszik.

E szavakat a bérkocsis is hallotta, ugyanaz, a ki gyászkisératképpen az előjött alkalommal Márkus urat vitte.

Márkus úrnak ezentúl is fontos személynek kellett a háznál lennie.

Az eset szerdán éjjel történhetett, vagy csütörtökön virradóra; s már pénteken délután az ismeretes hosszú sárga kabátot, melyet az öreg viselt, Márkus úr a szénatéren levő zsidó boltban eladta. Mivel mindenki ismerte, hogy e kabát az öreg úré volt, ismerte a zsidó is, és éppen azért lelkiismeretesen fölfejté, ha elrejtett bankjegyeket nem talál-é benne; szoktak ilyen tréfákat tenni az öreg urak. No de megnézték volna azt az örökösök is.

Márkus úr folyvást fontos személy maradt a háznál; mindenütt, a merre ment, csak a néhai sárga kabátos öreg úr ügyeiről, bajairól beszélt; fecsegte, hiesztelte a dolgot, mintha minél hamarább a legelterjedtebb hirre óhajtaná tenni halálesetét, s fontoskodott, hogy ügyei rendbehozatalának feladata egyedül ő rá vár.

Szombaton Schick úrhoz is bement a számlát kifizetni, pedig csak pár fillér volt.

Az a pár fillér nem sok időt vett igénybe, hanem annál dicsőbb volt a dolog. Márkus úr Károsyt pillantotta meg. Szörnyen szerette, hogy találkozott vele. Ilyen forradalmi időben ily szájas ismerős, hatalmas pártfogó lehet ily szegény legénynek. Károsyval pedig csak követhet ismeretséget, három álló hónapig laktak ugyanegy házban.

Nagyon nyájasan mosolygott rá.

Károsynak nem volt oly jó kedve, no de nem is csinált oly ternót. Az idők lassúsága sem tetszett neki, immel-ámmal fogadta, csak akkor méltatta Márkust nagyobb figyelemre, midőn Schick úr a Márkus kalapfátyla láttára megkérdezte, hogy az öreg urat talán valami baj érte, hogy már három nap óta nem látta.

— Tehát nem tudja?

— Mit?

— Hogy meghalt?

— A sárga kabátos öreg úr?

— Igen, a sárga kabátos öreg úr.

Károsy erre keserű, gúnyos nevetéssel szólt közbe:

— No, ezt igazán sajnálom.

VI.

A sárga kabátos öreg úr halála hírére Károsy elgondolta magában, és mondani lehet szomorún gondolta: most tehát már Reinhardtné asszonyhoz is nincs mért menni többé. A szép Minkát szeretni, birni, csak úgy lett volna édes, ha büszkén, kérkedően tudta volna magát bemutatni az anya előtt: ime megtartottam szavam, a fenevadat, melyet nekem kijelöltél, mely neked egész életedet kárhózatossá tette, a ki a szabad eszmék hőseit vérpadra hurczoltatta, ime megöltem; ime megboszúltam őket.

Ámde mit tegyen az ember, – szóló ő elkeseredve — mit cselekedjék e folyvást spiszburger forradalomban.

Az ő véleménye szerint vérengzéssel kellett volna kezdeni, s azóta folyvást folytatni, az árulókat keresni, kutatni s kiirtani egy lábíg. Ő ezt tartotta a legfőbb szükségnek, azért is arcza örömlánggra gyúlt, midőn egy napon bizonyos levelet kapott, melyen törrel keresztül ütött vérző szív volt a pecsét.

Nem volt aláírva senki, de tudta jól, hogy e levelet csak egy írhatta, csak egy szólhatott hozzá így:

„Az idő és alkalom itt van. A napok óta rebesgett hir, melytől az egész ország izgatott, valósúl. Gróf Lamberg tábornok az országgyűlést feloszlatni jött. Mit gondol, nem nagyszerű lenne-e megtenni, hogy ne érjen az országgyűlésre. Egy kis támadás a hidon; s ha meg lesz ölve, s a vér ingert ad, egy füst alatt nem lehet-e áldozni ama boszúnak, mely után rég sóvárgunk?”

Hogyan, Reinhardtné ne tudná, hogy a sárgakabátos öreg úr meg van halva? még hónapok előtt, régen meghalva.

Vagy talán csak én vagyok elámítva?

Úgy lehet. Gondolták, hogy a ki meghalt, azt nem keresik többé, — hát hihették azt, hogy én azok közül vagyok, a ki nem keresem. Ah Márkus úr mégsem olyan okos maga, mint gondolja.

— Mondtam, hogy eljön az én időm is, — kiáltott fel, és bösz elhatározottsággal, mivel nem is volt ideje késni, ment, rohant az eszközöket fölkeresni célja kiviteléhez.

Népsöpredék volt az, melyet nappal nem lát a szem; a forrásban levő must piszkos salakja, melyet az égi nedv mint nem hozzátartozót kivet magából, de mégis, a mely a zavarnál mindig felszínre kerül; korcs torz-szülöttek, melyek a szabadság istennőjének méhében rémálmok szörnyeitől fogamzottak; bitang, garázda, sehonnai csöcselék, kiket nem ismer senki, nem látott soha senki, kik mint a tenger falánk csoda állatai megjelennek s eltűnnek egy perc alatt, midőn áldozatjaikat befalták; tolvaj, rabló gézengúzok, kik a fényes eseményeket, mint a dicső csatasíkok diadalnapjait a fekete hollósereg, lesve követik, kik minden forradalom hátterében tanyát ütnek, s beszennyezik azon dicső, nagy napot, mely szűz, tiszta lánggal, büszke, fényes sugárral van hivatva ragyogni az emberiségre.

Forduljunk el attól a borzalomtól, melynek leírása helyét e sorok pótolják, forduljunk el megvetéssel és ir-

tózattal, mint a hogy az akkori jó érzelmű hazafiak zöme undorral fordult el Károsy véres kardjától, melyet a légbe büszkén emelve mutatott, kiáltván:

— Az áruló vére itt piroslik kardomon.

Azzal a piszkos kegyetlenséggel, melyet gróf Lamberg teste marczangolásával a csöcselék a hajóhídtól a Károly-laktanyáig véghez vitt, még nem akart megpihenni, örömmel óhajtott részt venni a másik támadásban, melyre a rajongó Károsy ingerlé őket.

Károsy magánkívül volt, vad láz szilajsága csillogott szemeiben, hosszú hollófürtei szét voltak borzolva, s ijesztő kinézést adtak természetességükből kikelt vonásainak.

A vad még bösebb, ha már meleg vért ivott. És Tomanik, Vaffenschmied, Babos Péter semmivel sem voltak jobbak s gyöngébb szívűek a vadaknál.

A mi magát Károsyt illeti, az ő lelki állapota a túlcsigázott rajongásnak az a neme volt, mely méltán örjöngésnek nevezhető. Nem rendes, folyvást tartó örület, hanem a féktelen léleknek zsarnokoskodása, erőszaka a testen, mely erőt vesz, viharra növeli az indulatot, fölkorbácsolja a vért, megszedíti az agyat, a rögeszmének rá nehezedő kérlelhetlen ingerlésével. Egy vihar kapja meg, viszi, ragadja magával.

Nem állt meg a kaszárnánál, ment, rohant a véres karddal a kezében, ordítva, üvöltve, s utána Babos Péter és társai, s mintegy negyven főből álló tömeg.

— Hová?

— Megyünk Mezleticset, a sárga kabátos öreget, Martinovics és társai árulóját megölni.

— Hisz az meghalt!

— Nem igaz.

— Régen meghalt az már.

— Nem igaz.

És Károsy rohant a meztelen véres karddal kezében, és nagyra hívottnak, nagy dolgok tényezőjének képzelte magát.

— Ah most . . . most fog majd igazán a forradalom kezdődni.

Büszke volt, szédült, kábult, rajongott, őriöngött, rohant.

Mennyi futár ment előtte, mennyi önkéntes vezetője akadt.

Az utcát, a házat, az udvart, mely támadás színhelyévé válandott, ellepte a tömeg, mely megnőtt, mint a lódítgatott hógomoly, midőn minden lomot, szemetet, sárt föl-szed magához, ami az útjába akad.

Károsy ment legelől a kivont karddal, szétzüllött fűrtökkel, vad, szilaj szemekkel.

Százan meg százan mondták, kiáltozták, hogy meghalt már az, a kit keres. Nem hitt.

Mint a boszúálló Nemezis, belépett a véres kard-

Росинька

dal a lakosztályba, melyet neki az öreg Mezletics szál-lásaul mutattak.

A féktelenség nem ismert szentséget, a vérben forgó szemek nem láttak, a fülek siketek maradtak. Ká-ro-sy betört a családi tűzhelybe, megsértette a családi szentélyt, behatolt a nő szobájába.

Egyszerre megdőbbent, — leeresztette véres kardját.

A szoba közepén Reinhardt Minka állott előtte.

A háttéri ajtóban Márkus úr szerényen húzta meg magát.

A rémjelenetbe a viszontlátás meglepetése vegyült.

Milyen erős amaz érzés hatalma, mely ábránd-jait, vágyait eszményhez köti, s ez eszmény létezéséről boldog tudata van! Milyen erős ez érzés hatalma, midőn a viszontlátásnál a fenevadhoz hasonló bösztet rohamá-ban állítja meg, nézésével megszeliidíti s lefegyverzi.

Kivül dühöngött a néptömeg, Tomanik és Babos Péter.

Minka sápadtan állott ott, kiterjeszté karjait, de nem hogy keblére ölelje őt, hanem hogy erősebb kifeje-zést adjon a tilalomnak, mely szemeiben a rettenés lázá-val kiutasítólag ragyogott.

Meg volt rémulve, s hogy abban, ki a bösztet töme-get vezette, kinek kezében a véres kard volt, Káro-syt ösmerte fel, nem nyugtatta meg, sőt inkább szívét szúrta át, agyonzúzta örökre minden boldogságát.

Oh mint gyűlölte e perczben; mint szerette volna, ha az a véres kard az ő szíven járt volna keresztül.

Ajkai vonaglottak, szemei kinos könyeiben a világ elborúlt előtte.

Gyilkosnak látta, félt és undorodott attól, attól az egytől, ki szive szerelmének eszménye volt s maradhatott volna.

Megborzadt, s nagy erőt kellett magán vennie, hogy hozzá könyörögjön.

— Mentse meg őt, mentse meg az én atyámat! — kérte kezeit összekulcsolva.

— Tehát csakugyan él, nem halt meg? — sziszegte Károsy.

— Ne kérjden, ne szóljon, hiszen ön maga is egy rémítő áldozat, mindent tudok. Az anyám —

— Ne . . . ne . . . az égre . . . ne könyörögjön ön nekem, ne kívánja ön a bosszú villámain, a világtörténet következetességeit megakadályozni. Az a véres kendő, mely anyjának kinos emlékei közé tartoztak, lázító zászlója a cselekménynek, mely kardomra vár.

— Oh, szerencsétlen! — szólt Minka fájdalmasan, — tudnia kell önnek, hogy az én anyám szegény rajongó, örült, ki ivott is abból a vérből, melybe kendőjét mártotta. Azt mondták, hogy az görcsök ellen gyógyszer, és ime rosszabbul lett tőle; örvöngő és vérengző örvöngő, ki még a holtakat is mézszárszékre akarja vonszoltatni sirjukból.

— Ön van tévúton Minka . . . ön. Én tudok mindent, — szólt Károsy, égő fejéhez emelve kezét, — én tudok mindent, én tudom az igazat, a régi bűnöket, melyeket büntetni kell — s most —

— Most tehát ide, itt szúrjon ön keresztül; csak holttestemen mehet keresztül gyámtyámhoz, vagy ha meg nem öl ön s meg akarja ölni, az égre esküszöm, én döföm önt keresztül.

Mintha szemei már nem szúrták volna szét annak szívét.

Károsy átadta Minka kezébe a kardot, le volt fegyverezve.

Minka undorral dobta el azt a kardot.

Károsy meg volt verve, sokkal jobban, mintha szíve gyilokkal lett volna átütve, mintha arczon ütötték volna.

Odabenn a belső szobában ezalatt, lázrémületben, halálra vált arcczal, hófehér álló köntösében, feszület előtt térdelt az öreg bűnös. Hófehér fürtei halántékain homloka hideg verejtékével összecsapódtak, száraz csontkezzei összekulcsolva reszkettek. Imádkozott, de nem tudta azt, mit ajka mondott, lelke a kárhozat félelmében tévelygett. Oh pedig az ima nyugodt, istenhez tért léleknek való.

Lám, még a gonoszak is imádkoznak, még ők is az istenhez fordulnak, de ő nekik imájokban is bűnhődés van, győtrelem, kétségbeesés.

A belső szobában mondott imának talán delejes hatása volt, mert Károsy e pillanatban eszmélt arra, hogy kardján orozva támadott ember vére párolog, talán e pillanatban érezte először, hogy gyilkos, vagy Minka ártatlan, tiszta szívével, büszke nézésével szemben jött ez öntudatra.

Össze volt törve.

Most Minkán volt a sor megsajnálni őt; volt oly könyörületes, hogy megfogta kezét, nem a gyilkosat, hanem a másikat, a mely az eltévedt szív oldala felől csüggött alélva, megszorította azt és sürgetve szólt hozzá:

— Tehát —

Károsy elértette:

— Igen! legyen ön nyugodt, azt fogom nekik mondani.

Károsy határozottsággal lépett ki, Minka követte őt.

Károsy erőt vett magán és harsányan mondta a csócseléknek:

— Meghalt, rég meghalt, kinek kezeink által kellett volna meghalnia.

Ki ne hinne a prófétának? A tömeg ment, merre látott.

— Köszönöm, — szólt Minka Károsyhoz, — ne adja az ég, de én azt hiszem, hogy meg fogom még önnök a mai napot hálálni, igen, mert ön adta nekem az alkalmat, hogy gyámatyám iránt föláldozásomat megmutassam.

E feláldozás önérzetes örömével — Károsy csüggedt távozása után — rohant Minka az öreghez.

— Atyám, meg vagy mentve, most már csakugyan holtnak tart az egész világ, s a ki meghalt, az emberek nem keresik.

— Ki volt az az ember, — kérde az öreg nyögdelő, siró hangon, — a ki véres karddal jött ide?

— Károsynak nevezik; most ő mentett meg a nép dühétől.

— Tudom, — felelt az öreg keserű gúnynyal.

Azután egyszerre szelid, nyájas hízkeléssel odavonta Minka fejét melléhez és elérzékenyülve susogta fülébe:

— Tudom, jól tudom, ki mentett meg.

És megcsókolta a leány szép, derült homlokát, azután szemeit, azután kezét, sirva fakadt, s még lábait is megcsókolta volna a szegény bűnös, nyomorú féreg.

VII.

A Lamberg gyilkosait keresték mindenfelé; ha nem tudták is mind, ha nem jöttek is neveik nyomára, ha az iszap, a salak, mely forráskor előtört, leülepedett is a fenékre, ha a szörnyek elrejtőztek is a sötétség mélyébe, fenmaradt a rajongó ifjú emlékezetben, a bösz, a szilaj vezető, vad, lázas szavaiban: „az áruló vére itt piroslik kardomon!”

Eljött az idő, midőn Károsy kényszerülve volt megemlékezni arról, hogy Minka, azaz, most már Márkusné és férje örök hálát fogadtak neki; teljes meggyőződése volt, bennök föltétlenül bizni, és rá is volt szorulva, hogy nálok pártfogást keressen.

Nem talált bennök hálátlanokat.

Márkus, mint afféle városházi belső ember, könnyen szert tudott tenni magának útlevéltre. Ez útlevéllal Károsy külföldre szökhetett volna, nem kellett egyéb, csak a szakállát levennie. S a mi azt illeti, e levél nem-

csak útlevél, hanem éppen menlevél is lehetett számára, mert a Márkus név világos kék irónnal volt jegyezve a rendőrségnél, azaz, — ez bizony nagyon jámbor, szelid, soha életében vizet nem zavart embert jelentett és még hozzá igen jó érzelműt, de német nyelven s német értelemben.

Márkus úr, ki különben szokása szerint mindenki iránt szelid indulattal s részvéttel viseltetett, s a hol lehetett segített, enyhe mosolyok kíséretében tevő le a ki-nyert útlevelet íróasztalára.

Az öregnek, ki ott feküdt betegen a második szobában, beadott egy kanál erősítő gyógyszert, azzal bement a harmadik szobába Károsyhoz és nejéhez, kik ott már szorongva várták a rendőrségtől visszajövetelét.

Hah! de vajjon a hyena, midőn haldoklik, nem tud-e még boszút állni, a tigris végső perczeiben is felejtí-e már a rajta ütött sebet, s nem csillog-e szeme gyűlölettel még akkor is ellensége felé; csak vánszorogott bár, de mégis fölkelt ágyából az öreg, kaján mosolylyal csúszva vonszolta magát az íróasztal felé.

Homályos szemeiben megvillant az ádáz öröm, fénye, a kaján gondolat:

— Meg fogom semmisíteni!

Ez volt a gondolat, melylyel a világ forgott körülötte, ez volt az érzés, mely gyöngye szálon függő életéhez e pillanatban erőt adott, azaz összeszedte, kiadta minden erejét egy vágyban, egy cselekményben.

Az útlevelet kezébe vette, s mohón végig futott rajta fátyolos szemeivel.

És csodálatos! Nem tépte szét. Nem! hanem a mit tett, az gonoszabb, veszélyesebb, irtózatoss volt annál. — Író tollért nyúlt, s a hátlap belső szegletére, hova a rendőrség egymást figyelmeztetni szokott titkos jegyeit írni szokta, közönyös, haszontalan, mitsem jelentő néhány számot írt.

E cselekmény után ravaszul, pontosan éppen oly fekvésbe tudta ez iratot visszatenni, mint azelőtt volt.

Az ágyig azonban már nem birt visszavánszorogni.

A másik szobában levőket azonban nagy zörrenés figyelmeztette, hogy ott valami rendkívüli történik.

Kifutottak.

Az öreget ágya előtt összeroskadva találták.

Ezúttal a sárga kabátos öreg úr csakugyan meghalt.

Nem birt meghalni a nélkül, hogy utolsó pillanatában is feladást ne tegyen.

Nagyon baljóslatú számok voltak azok ott azon az útlevelel; Károsynak, ki egész bátran Bécs felé utazott, mint külföldre menendő, az útlevelel láttamozásakor a rendőr szemtelen vigyorgással olvasta ki belőlök nevét, s nevette szemébe:

— Ön Károsy . . .

Károsy nem birta érteni az egészet.

Elfogták, negyednapra kivégezték.

És azzal a meggyőződéssel halt meg, hogy őt Márkus árulta el.

Az irtózatos perczekben egy örült nč akart erőszakosan utat törni hozzá, — a bitóhoz.

A dob riadója perdült meg, és közé az örült aszszony sikoja hangzott rémesen.

KRUMBACH EURÓPÁBAN

I.

német leány nagyon sirt odakünn a cselédszobában. Elvégezte minden dolgát szépen, tisztán, rendesen, azután egyszerre csak rágyujtott a sirásra, pedig az imént még olyan vig volt, nevetett, kaczagott s nótájával majd felvetette a házat.

— Ilyen a német — mondja Soós ur, — akár csak az áprilisi idő.

Az asszonynak érzékenyebb a szive, sajnálja.

— Dehogy ilyen. Még ezt sohasem tette. Sőt olyan vig volt mindég, mint a kalitkához szokott kis kanári. Mjóta csak itt van, mindig dalol egész nap, legkivált magyar nótákat. Olyan hamar eltanulja a legujabbakat, akár csak egy cigányprimás. Fújja, sikítja, míg csak elhiszi, hogy már tudja. No persze a maga módja szerint. Nagyon fáj nekem ez a sirás, mert az okát nem is sejthetem, mikor épen örülnie kellene.

— Eredj hát lelkem, nézd meg, mi a manó lelte.
Soósne visszatér.

— No hát mi baj? Talán elsülyedt a Czipsz?

— Levelet ír szegény.

— Hát azért sir olyan nagyon? Hiszen három év óta már írt vagy harminczat és soha sem jutott eszébe így elkeseredni.

— De most magyarul akar írni.

— Ha az olyan nagy dolog neki, hát akkor mi a menykőnek ír magyarul.

— Mert Mihály úgy akarja.

— De hát erre meg mi az ördögnek köti rá magát az a csiszlik?

— Azt mondja Mihály: úgy illik neki, ha már egyszer magyar menyecske akar lenni. Ő még a postán is rösteli már a németiséget, de ha még a körben megtudnák, akkor meg épen holtra szégyenlené magát. Beszéljen és írjon magyarul.

— No hát akkor, mikor a lábamat méri — ő se mondjon se rüsztot, se obzecet.

— Nem tréfa ez kérlek. Most írja meg haza, hogy hozzá megy Mihályhoz. A keresztelő levelét kéri.

— Ha az olyan nehéz dolog neki, hát akkor ne térje. Hívd be azt a leányt.

— Épen jön maga. Arra akar kérni, nézd át a levelét. Nem szeretné, ha a tisztelendő ur kinevetné, mert az nagyon jól tud ám magyarul. Még honvéd is volt a forradalomban.

Helén belép az ajtón. Már nem sir, de nagyon

szomorú. Csupán szép nagy kék szeme mosolyog, mikor feltekint. De hiszen az ibolya is mosolyog, pedig azon is rajta ülnek a harmat cseppjei.

A levelet hozza a kezében.

— Hát ne küldd el azt a levelet, ha az neked olyan nagy szomorúságot okoz.

— Ugyan kérlek ne rontsd el ennek a szegény leánynak a szerencsáját.

— Talán nem is szereted te ezt a Mihályt? — évődik vele Soós ur tréfásan . . .

Helén fülig pirul, szemeit lesüti s csak azt mondja rá:

— Hiszen tetszik tudni . . .

S mert több szót várnának tőle, gyorsan utána teszi:

— Nem is azért, mert Mihály nagyon jó ember . . . aztán meg . . . aztán meg . . . mások is csak azt mondják . . . hogy boldog lennék vele.

Többet nem mond, de az a melegség, melylyel ezeket mondta, több volt mint a meggyőződés melegsége.

Soósné gyöngéden megfogta a leány kezét.

— Mi is azt mondjuk édes jó leányom. Hanem azért nem kényszerítünk ám rá. Mi csak tanácsot adunk. Mi csak arra gondolunk, hogy becsületes, józan életű ember, szorgalmas mesterember, kinek háza, szőleje van, s te édes leányom nagyon szegény leány vagy.

A leány elérzékenyedett.

— Tudom. Nálam már nem lehet senki szegé-

nyebb. Semmim sincsen. Jóformán ruhám sem volt, mikor ide jöttem, és most mi mindenem van, mi minden apróságom. Még pénzem is. Nálunk oda fenn két leánynak elég volna mindez, hogy férjhez mehessen.

Hálásan csókolta meg a Soósné asszony kezét, s alig bírta tovább folytatni a nagy megindulástól.

— Mindent, de mindent nagyon köszönök. A jó-ságot, a nevelést, a gondot, az ellátást, mindent. Senkinek másnak semmit, csak mindent jó asszonyomnak. Oh mennyit szenvedtem én, míg ide nem jöttem. Csak a német kis lány tudja, mi a szenvedés. Hányt, vetett a sors ide, hányt vetett oda, mindig, mindig idegenek közé, kikkel beszélni sem tudtam; hol ur, cseléd egyaránt rossz volt hozzám. Istenem, hány rossz gyermekért vertek meg hiába. Vertek, mindég csak vertek. De itt még a gyermekek is olyan jók voltak. Mikor a kis fiuk mellé idejöttem német lánynak, csak olyan kis lány voltam még, hogy együtt játszottam velök mindég. Azután felnőttek, elmentek iskolára. S én mégis itt maradtam. Nem tudtam elmenni.

S újra ajkaihoz szorította a Soósné asszony kezét.

— S el sem is tudok menni most sem.

Soósné szelíden megsimogatta a lány arcát.

— No de éppen már van valami része Varga Mihálynak is, — jegyezte meg közbe Soós ur.

A tréfának volt annyi haszna, hogy Helén piruló arcán is átfutott egy parányi mosoly.

Soósné csak folytatta gyöngéd szeretettel:

— Bohó te, hát ezért sirsz. Hiszen ezért nem kell sirni.

— Nem is ezért sirok, hanem —

— Hát miért?

— Hát csak azért, mert ki tudja, isten tudja, még hogy lesz.

— Hogy — hogy?

— Mit mondanak odahaza.

— Kicsoda?

— Az anyám!

— Örülni fog nagyon.

Helén nagy bánattal csóválta a fejét.

— Nem fog örülni. Haragudni fog. S magam is oly furcsát érzek a szivemben, mintha rosszat tennék, szemrehányást teszek magamnak.

Soósne asszony kezébe vette Helénnek mind a két kezét, bizalomra hívó mosolylyal nézett szemébe, s a mint kérdezte tőle tréfásan meg is fenyegette ujjával:

— Helén, Helén, te neked talán más valakid is van oda haza?

Helén lesütötte szemét, de a fejét rázta.

— Csak szegény anyám és szegény testvéreim.

— De én most már ebből egészen mást értek. Az ilyen kis német lányok, ha tizenkét-tizenhárom éves korukban jönnek is el hazulról, mégis jó emlékező tehetséggel birnak. Talán a szivedben maradt valaki. Talán jobban szeretsz ott valakit, mint a többit.

— Nem én.

— No, no. Anyád leveleiben mindég van egy va-

laki, a ki tisztel. Azt gondoltam eddig, hogy az egy atyádfia. A Johann. Ki az a Johann?

Helén elpirult, de zavar nélkül felelt:

— Az egy szegény szabó. Krumbachba való, mint én. Ő fiatal ember volt már, mikor én még oda haza gyermek voltam; de azért tánczra hívott egyszer a majálison. Nagyon vigan volt akkor, minden kis lányt megtánczoltatott. Onnan ösmert. Aztán mikor Váradon voltam a fűszeresnél, akkor meg ott volt szabólegény. Megtudta s megtalált engem. Talán tudta is, hogy ott vagyok, s sajnálta a szegény kis boldogtalan lányt, ki idegenek közt, távol szülőföldjétől élt. Mindig a mi boltunkba jött. Sokszor eljött hozzánk. Minden vasárnap elbeszélgettünk szülőföldünkről, városunkról, atyámról, anyámról és mindenről, a mi otthon van. Oh, rossz helyem volt ott nagyon. A gyermekek mindig loptak a boltból valamit, s mindig engemet vertek meg érte, hogy én biztatom őket. Sokszor látta Johann az én kisírt szememet, és aztán szépen kérte a háznépet, hogy bánjanak jól velem, ne bántsanak. Egyszer akkor jött épen oda, mikor nagyon megvertek. Elveszett egy ezüst kanál s reám fogták, azért vertek egy nagy korbácscsal. Dühös lett. Kikapta az ur kezéből a korbácsot és végig vágott az arczán vele. Becsuktak aztán mind a kettőnket. Oh be sirtam akkor egyedül, egymagam, egy hideg szobában. A kanál még az nap előkerült, a szolgáló öntötte ki a szemétre. Aztán haza kísérték a házhoz, de onnan, ha hibás nem is voltam, elküldtek másnap. Haragudtak rám a miatt, a ki megvédelmezett. Kitettek

az utcára. Mentem a vasúthoz. Olyan együgyű voltam, hogy azt hittem, haza visznek ingyen. Ott sirtam egész nap. És aztán este elvitt egy vasuti ur Szegedre a gyermekeihez. Oh istenem, mikor kitörtem két ablakot s megszenvedtem érte, akkor küldte hozzám az isten vigasztalómul. Hogy türjek, bizzam istenben, a ki a mi erős várunk a földön. És aztán hányt vetett a sors tovább. Makóra is utánam jött, hogy örködjék felettem, hogy védjen a rossz emberektől. Megtalált Temesváron is. Oh istenem, mikor kórházba jutottam, talán meg is haltam volna, ha nem jön el mindennap, kérni a doktort, rimázkodni az ápolónőknek, hogy betegségemben el ne hagyjanak. És hogy örült, mikor fölgyógyultam. Elvitt sétálni. Kis pénzét rám pazarolta, mindent vett, a mi csak egy gyermeknek kellett. Ott voltunk legtovább, de aztán egyszer csak ott hagyott, mert nem volt munkája. Ismét magam maradtam a világon. Pedig de jó volt, hogy volt valakim a világon.

Helén nagy hévvel beszélt mindezt, de aztán bánatosan fejezte be:

— Olyan jó volt hozzám. Ő volt mindenütt az én pártfogóm. Nemcsak pártfogóm, hanem védőm is elhagyatottságomban. — Ha nem láttam, mindég olyan szomorú voltam.

— Helén! Te talán mégis szeretted azt a szegény embert.

— Nem én, hanem . . .

— Mit hanem?

Nagyot sóhajtott . . .

— Nagyon sajnálom szegényt.

— Miért sajnálod?

Helénnek ismét telefutott a szeme könnyel.

— Azért, mert ő szeret engemet nagyon, s ha megtudná a mi történt, ő sirna csak igazán. Vagy talán meg is ölné magát . . .

De ezt meg már Soós ur nem álhatta tovább:

— Ördög adta kecskéje! Ölné az ördögöt. Ha az nem lehet, hogy a kecske is jóllakjék és a káposzta is megmaradjon: akkor hát maradjon éhen a kecske.

Jó, hogy ott volt Soós ur, legalább egy-egy percze mindég fölvidította őket.

De a jó Soósné asszonyom elérzékenyedett.

— Hát talán várnánk is egy kicsit, halasztanók a dolgot.

Helén szomoruan csóválta a fejét.

— Hasztalan! Az ugy sem lehet soha . . . szegény ő is, szegény vagyok én is. Ő nem jön el onnan többé. Ott pedig megélni sem tudnánk. Elvesznénk a nyomorban. Nem! Nem akarom én azt.

S szomoruan, majdnem borzadva tette utána:

— Láttam én szegény apámat, mikor szétküldött bennünket a világba.

— Szegény leány! . . .

— Nem, nem akarom, — folytatta Helén hevülten, — mert nem is szeretem. Csak az édes anyám akarja erővel, mert ő most is a keresőjök. Az tartja őket, mióta atyánk meghalt. Azért is ment haza, s azért is nem mozdul onnan.

— Hát akkor menjen hozzá az anyád maga, — kiáltott föl Soós ur indulatosan:

Helén csak folytatta:

— Oda ígért neki. S ha ő jó volt hozzánk, legyünk mi is jók. Háláljuk meg neki. Ha ő nem hagyott el bennünket, ne hagyjuk el mi sem. — Sirva fakadt. — De nem tehetem. Isten látja a lelkemet, nem tehetem. Pedig tudom, hogy belehal. — Szívére tette a kezét és fölsóhajtott. — Mennyi jót tett velem. Ez nyomja a lelkemet

Soósné el akarta venni a levelet s törülgette a szemeit.

— Talán mégis csak . . .

— Eh, soha se nézz másra, fiam, — szólt Soós ur, — csak arra gondolj: melyik tetszik jobban? Azt válaszld.

— Gondolkozzam, hogy melyik tetszik jobban? — kérdezte szemérmesen. Azt én tudom, hogy a Varga Mihály délczeg ember, az a német szabó, a Johann pedig . . .

— Milyen? — kérdezte Soósné.

Helén nagyot sóhajtvá felelte:

— Bizony a szegény Johann nagyon csunya.

És mondta ezt olyan hangon, olyan arczczal, hogy még Soósné asszonyom is elmosolyodott.

A lány lesütötte szemét, mintha megszégyelte, nagyon megbánta volna azt, amit mondott. De csakhamar fölemelte szemét s meghatva, szomorúan bár, de határozottan szólt:

— Csak küldjük el azt a levelet.

S átnyújtotta Soós urnak megbírálás végett.

Soós ur, amint a czimre pillantott, rögtön elkaczagta magát. Nagyot kaczagott.

— Jaj, fogjatok meg, mindjárt szétpukkadok.

S amint a zsölylyébe veti magát, nem bírt magával, kaczagott folyvást, hogy a könnyei is csorogtak bele.

Bolondság volt biz az, nagyon nevetséges, de egyszersmind nagyon, de nagyon szomorú dolog is. Egész vidék keserves sorsa volt abban a két szóban.

A czímen legalól az volt írva: „Krumbach Európában“. Ezt ismételte, ezt hajtogatva folyvást Soós uram kaczagva. Helén elpirult s nem bírta a dolgot megérteni,

még csak sejteni sem, hogy mi lehet ebben olyan nevetséges.

— Mindig így irtad te ezt, mióta csak itt vagy?

Elszégyelte magát, talán valami bolondot írt magyarul.

— Mindig, csak hogy eddig németül írtam: Krumbach in Europa. Talán rosszul van lefordítva?

Soós uron ez mit sem változtatott, ezt is csak kacagással ismételte.

— Krumbach in Európa. No én ennél bolondabbat levélczímen még soha sem olvastam.

Helén még jobban elpirult és sok minden jutott eszébe mentségére. Bár szemét újra befutotta a köny, egész tűzzel igyekezett írása helyességét bizonyítani.

— Atyám, míg élt szegény, mindig így írt Amerikából.

Azután sirva fakadt megindulásában.

— Én mindig így láttam. Sohasem másként a leveleken. Mihozzánk mindig így érkeznek a levelek, pedig sok, sok érkezik nagyon.

Szegény kis lány, mert azok Amerikából érkeznek, mind valamennyi.

És éppen ez volt az a szomorú, az az elszomorító, az a keserves abban a két szóban!

Soós ur sem kacagott többé. Egyszerre megvolt magyarázva minden, föltűnt, fölmerült előtte e két szótól megvilágítva a gyönyörű Szepesség vidékének nyomorúságos sorsa s a nyomorúság legkeservesebb, legmegdöbbentőbb oldala: a kivándorlás Amerikába.

Falvak, községek néptelenednek, házak maradnak üresen, az emberek elhagyják szülőföldjüket, nem azért, hogy meggazdagodjanak, hanem hogy megélhessenek,

— Szegény jó leánv, hát a te atyád is kivándorolt Amerikába?

Helén zokogva felelt:

— Ott halt meg.

— Mikor?

— Nyolcz esztendeje. — S elbeszélte tovább mindent, azt a nagy, szomorú dolgot. — Itt hagyott minket árván, a legnagyobb inségben. Kétségbe volt esve, szegény. Míg élt, mindig küldött onnan egy kis pénzt. De azután leégtünk, lerongyolódtunk, éhezünk. Szegény anyám nem bírt többet keresni egy héten, csak kilenczven krajczárt.

Soósne asszony együtt sírt Helénnel.

Soós ur pedig indulattal kiáltott föl:

— Kilenczven krajczárt? Hisz abból lehetelen egy családnak megélni!

Helén fájdalmasan mosolygott.

— A bányákban sem keresnek sokkal többet a férfiak — s még ha lenne munka.

Most azután még jobban szivökre vették a szegény leány sorsát. Komolyan átgondoltak mindent, s most már egész határozottan irányítani akarták a sorsát.

Soós ur folyvást indulatos volt s talán mindannyiok közt legindulatosabb lett a szegény ártatlan német szabóra.

Soósne higgadtan, szeliden bírálta meg a dolgot.

— Tudod mit. Hát csak menjen el a levél; de ha a levél elmegy, eresszük utána a leányt is egy kis időre. Hadd győzze meg anyját az ő választása helyességéről. Őt nem félttem. Van esze és meg tudja ítélni, mikép lesz boldogabb, kivált ha azt a nagy nélkülözést

ujra meglátja odahaza. Ugy is régen, nagyon régen nem volt otthon. Ugy-e jó lesz Helén?

A leány szomorúan intett a fejével s elgondolkozott.

— Talán.

Nem mutatott valami nagy örömet, de a mint kiment, mégis csak dalolt mindjárt, csak hogy nem azokat a szép magyar nótákat. Most németül dalolt, érzéssel, édesdeden, egy kis enyelgő csacska dalt a fecskéről, a virágokról, a tavaszról és a szerelemről.

Először a „Schwalbe klopft ans Fensterlein“, azután a „Frühling klopft“ s végre „die Liebe klopft“. S a „holde Maid“-nak felragyog az arcza, a mint dalában esdekli: „Oh lass' mich ein. Oh lass, mich ein!“

Soós ur azt mondta rá: — Azt a fáját is, sohasem hittem volna, hogy még a német nóta is szép lehessen.

Semmiesetre sem a német szabóra gondol. Mindezt pedig a fölébredt honvágy teszi, a rég nem látott édes szülőföld emlékezésének varázsa.

A német lánynak, a mint odakünn sír is, vigad is, szülőföldje jut eszébe, azok a szép hegyek, azok az üde völgyek, az a szegény megvetett gyönyörű vidék, melyből futnak, pusztulnak az emberek. Az örökzöld fenyvesek a harmatos reggeli ködből fölmerülnek lelke előtt. A szép tavasz pompázó fényében csillogva, a mint a kis fecske csicseregve hazajön és elsuhan a völgy fölött. A „Schwalbe.“ Meg a Hófehérke, a mint mosolyogva kikukucskál a fű közül, épp most dugja ki a

fejét: a Schneeglöckchen. S játszi dal zengi be az erdőt, a berket, a rétet, a mint a lányok le a patak mentén majálisra mennek „Oh lass' mich ein“. Oh, ez a legszebb táj a világon.

Hogyan is mehetnek el onnan az emberek — olyan messze. Amerikába. Gondolnak-e arra, hogy az a nagy tenger, az örök elválás háborog közöttük?

Nézi, nézi. Látja azt a szép képet. Látja, a mint a hegyoldalon és aztán a völgyben szalad, vágat, rohan dübörögve, füstölve az a vasszörnyeteg, mely a nagy távolság majdnem olyan parányivá teszi, mint a milyenné a gondolat.

Oh istenem, én közel maradok hozzá.

II.

A német leány megint utazik.

Mihály kikiséri az állomáshoz. A kezét fogja, míg csak fel nem ül, mintha félne, hogy egyszer csak elröpi. Csevegnek, suttognak.

— Aztán hamar visszajőjj.

— Huszadikán?

— Nem, hanem tizennyolczadikán.

— Az esteli vonaton?

— Nem, nem, a reggelin. El ne mulaszd, mert ha elmulasztod . . .

— Nos hát mi lesz akkor? Elhagysz, elfelejtesz?

— Nem én, hanem én megyek érted és szétütök az egész német atyafiság közt.

A lány ezen nagyon jóízűt nevet. Nevet, mikor fölül, kinéz a waggon ablakán s fehér kendőjét lobog-

tatja. Aztán néz, néz az ablakon egész addig, míg eltűnik előle, vagy talánamint Mihály szép nótája mondja: azért nem látja, mert „mindkét szemét könnyben úszni érzi.”

Boldog, nagyon boldog, hogy Mihályra gondol; boldog, hogy szülőföldjét, édes jó anyját fogja látni, boldog, ha arra gondol, mikor majd visszajön.

Talán nótához is fogna, — dalolna, ha utitársai nem lennének.

Mert minden lány hiu egy kicsit, tart magára, kivált úton, idegenek közt. Szétnéz magán is. Meg-egyengeti ruháit. Jól van. Meg van magával elégedve. Azután kebléhez nyul, — ott van-e a pénzecskéje. Oh, annyi van, hogy még jó anyjának is jut belőle.

Jaj de gazdag is most. Ötven forintot visz haza. Viszi takarékpénztári könyvecskéjét is, hogy otthon megmutassa. Örül, dicsekedhetik takarékoságával, de legnagyobb boldogsága, hogy mint fog örülni annak az ő szegény édes anyja; sírva fakad majd örömében. Hát még a gyermekek, a szegény kis testvérek. Minde-niknek visz valami ajándékot. Ez a Friczié, ez a Johankáé. Mit mindent nem visz. Az igaz, hogy ócska, viselt ruhák azok, a melyeket a Soós urfiak kinőttek vagy zsibvásárról kerültek, de parádés, ünnepi öltözet lesz az a kis rongyosoknak. Hát a sok kalács, sütemény, gyümölcs. Némelyikről még azt sem fogják tudni, mi-csoda: sohasem láttak még olyat. Jaj, de nagy öröm, csodálkozás lesz otthon.

De hát meg ő maga. Az a sok szép ruha, sok szép

kendő. Egyik szebb, mint a másik. Ha meglátják, bámulják mindenfelé. Mindenki csak azt mondja: De szép lány lett ez a Helén, rá sem ismertünk, olyan szépen van öltözve. Nagyot nevet boldogan. Pedig ez nem minden. Egy nagy láda is tele van. Az a szép, nagy láda!

Oh istenem, — mondja magában boldogan, — milyen másként van most, mint mikor hazulról eljött. Akkor minden kis ruhácskája, egyszerű, viseltes rongyai belefértek egy négy csücskén összekötött, kopott nagy kendőbe. És maga is, milyen nyomorúságosan, szánalmasan nézett ki akkor, viseltes, foltokkal férczelt ruháiban. Még kabátkája sem volt. Abban a nagy hidegben csak egy rossz hamuszin kendővel volt átkötve a dereka. E mögé dugta el még a hidegtől dermedt, apró kezecskéit is. Szegény piczi kis német leány! Édes anyjának régi tarka harasz capuchonja volt a fejére borítva. Egész maskara lett volna, ha nem olyan szánalomra méltó. Hogy sírt, s hogy fázott akkor! Húzósz topánkájának a sarka félre volt törve, a bokáján a czúg ki volt tágulva, szétfoszolva s színehagyott halbszáracskaí.

Rettenve tekint föl, mintha most is érze né s röstelné: ha nem látják-e?

A vonat csak haladt. Állomások maradtak el, melyekről mit se tud. Utitársak távoztak s ujak jöttek helyettök.

Hiába mondja, be sokkal másként van most, egészen elszomorodik mégis a régi, régi megemlékezéstől.

Nagyot sóhajtott. És lelke előtt feltűnik, újra élénken megjelen, elvonul az a szomorú utazás egészen. Az a szomorú, hosszú út, a fájdalmas elválással, a világba dobottság keserves tudatával. A hideg, fagyos szél, zuzmarás ablakok, közönyös idegenek s vele utazó, egy sorsban osztozó régi kis pajtásnőinek meg-megújuló nagy sirása. A szegény kis Katharinka sirt legjobban. Ő nagy szegénysége és a nagy hideg miatt alázatosan összehúzta magát egy sarokban. Mari. Háni összebújtak.

Végigmereng — a hogy volt — az egész képzeletében. Oh istenem, be szomorú utazás is volt az. Négyen utaztak el hazulról, négyen indultak egyszerre a nagyvilágba. Kit kísérték a pályaházhoz, kit nem. Őt nem birták kikisérni a fájdalom miatt.

Fricz ur, a vállalkozó szállító, megváltja a jegyeket, a conducteur — a mint nevetve mondja — fölpackolja a kis „élő grammatikákat“, mint málhákat, azután rájuk se néz többet. S a szegény kis német leányok összebújniak, egymáshoz húzódnak egy sarokban s elindulnak a távoli kietlen bizonytalanságba, idegenek közé, egyedül, pártfogó nélkül. Oh istenem, be szomorú is a szegény kis német leányok sorsa!

Oh be szomorúak is voltunk. Rá-rákezdtek a sírást mindannyian. A Mari duzzogott is, mert jobb módot hagyott otthon, mint mi többiek. A Háni, ha nem sirt, akkor evett; evett mindig az egész úton, s attól lett beteg, s mindig nyögött, hogy meghal. A szegény kis Katharinka nem is csinált egyebet, csak sirt, mert - ő

volt szegényke a legkisebbik. De azért mégis én voltam a legelhagyatottabb, a legárvább, a többinek csak volt valami ruhácskája, de nekem nem volt. Talán azért is nem kísérték ki. Így még jobban sajnáltak volna.

Szegény kis német leányok, szegény kis eleven grammatikák, ki tudja, hová fogtok jutni, ki tudja, mikor elindultok, hogy milyen sors vár rátok.

Teremtőm, ha elgondolom, mi lett belőlük! Hogy négyünk közül végtére is csak én lettem szerencsés. Imádkozom, százszor imádkozom és áldom az én jó istenemet.

Ránk szállt az éj. Nem olyan szép, enyhe, mint a mostani, hanem fagyos, hideg. Nem bírt aludni egyikünk sem.

Aztán virradt — kezdtünk fogyni.

A conducteur bejött és kikövetelte az első grammatikát s még meg is jegyzé nevetve: „Szép kis grammatika!“

Mari szállott ki először. Ő volt a legnagyobb közöttünk, már tizennégy éves s fejlődésnek indult. Szép, sugár leány volt, nagyon csinosan is volt öltözve. Négylovas hintó várta s livrées inas vette el a táskáját. Oh be megirigyeltük. Mily szerencsés ez a Mari! Pedig nem volt mit irigyelni. A nagy szépség sohasem hasznos egy elhagyott leánynak. Elcsábították, azután elkergették. Nem is mert hazamenni többé, de nem is volt szabad. Négy évvel ezután találkoztam vele az utcán Temesváron. Szépen, cifrán volt öltözve, gyönyörűség volt ránézni. Már beszédbe is ereszkedtem

vele, midőn megkapja valaki hátulról a karomat. Hát a Johann volt. „Menj innen, — szolt — hagyd itt. Ez nem neked való leány!“ Oh, be megijedtem, be megrettentem akkor, hogy talán valami rosszat tettem én is. De azért én még most is sajnálom a szegény Marit.

Aztán mentünk tovább. A kis szösze, pirosposz-
gás Háni szállt ki másodiknak. Nyájas, kövér asszony-
ság várta. Még ennivalót is hozott eléje. Oh be szeren-
csés ez is. Pedig nem volt ám az asszonyság olyan jó,
mint a milyennek látszott. Özvegy vasárosné volt, fös-
vény, durva és kegyetlen. Már előre is hazudott. Nem
is gyermekek mellé hozatta, hanem szolgálónak azt a
tizenkétéves gyermeket. Több cselédet nem tartott, de
nem is kapott a városban. Hozatott tehát messziről, ol-
csón. Szegény ártatlan kis leányt agyondolgoztatta;
az mosott, az járt nagy csöbrökkel a folyóra vizért, az
vágott fát, az végzett minden nehezebb munkát — és
mégis éhezttette, fűtetlen szobába fektette s megverte
mindennap. Ha sirt, még azért is külön megverte. Sze-
gény kis Háni hasztalan írt haza rimánkodó leveleket,
hogy szabadítsák meg, a levél sohasem jutott haza. A
boszorka elsikkasztotta. Nem volt ennek a leánynak
olyan pártfogója, mint nekem. Utoljára is meg kellett
szöknie. De az csak két év mulva történt. Gyalog, kol-
dulva tette meg azt a hosszú utat hazáig. Lesoványodva,
beesett mellel, a csúz miatt elgémberedett tagokkal, tör-
pének, kicsinynek maradvá, nyomorékul érkezett haza.
Oh be jó, hogy én nem jutottam se oda, a hová a sze-
gény Mari, se oda, a hova a szegény Háni.

Egyedül maradtunk a szegény kis Katharinkával. Még jobban sirt, s még jobban ragaszkodott hozzám, hogy már csak ketten voltunk. Oh de minek is jut ez eszembe. Mindjárt sirok én is, ha arra gondolok. Talán érezte is szegény ártatlan kis lélek, hogy nem fog hazamenni többé . . . Vigasztaltam, hogy mi nekünk sokkal jobb lesz, mi egy városban maradunk, mindig láthatjuk egymást. Megérkeztünk. Szép, pompás ruhájú szép asszony lépett legelőször a vonat mellé, — nem is várt semmi szót, csak az ölébe kapta a szegény kis Katharinkát. Ez az enyém! — kiáltott nagy örömmel. — A gyöngy kis muczi! — és össze-vissza csókolta. S én most már a szegény kis Katharinkát is megirigyeltem, hogy milyen jó dolga lesz. Én pedig maradtam ott és álltam mint egy fabábu. Bámultam. Jött végre egy szurtos suhancz, a ki előre lódított. Mentem vele a fűszeresék felé. Ott aztán, a mint megérkeztünk, csak összecsapták a kezüket, szörnyű savanyú képet vágtak rám s szörnyűködtek vörös kezeimen s be sem eresztettek, míg ki nem mosdattak. De irigyeltem a kis Katharinkát, pedig ha jó dolga volt is, mégis szerencsétlen lett. Nem jutott olyan jó helyre, a mint gondoltam. Az az urinő nagyon könnyelmű egy jószág volt, férjével együtt; ez örökké a kávéházba, ő pedig örökké bálba, multságba járt. A kis Katharinkának is csak azért örült meg olyan nagyon, hogy míg ő odajár, az ő kis muczija nem marad maga. Egyszer azután a nagy okos két kis muczi zenét hall az utcán, kikóvályog, elbódorognak egy kis távolra, a derék jó cselédek nem is

nézve utánuk, azt gondolják, hogy már talán alusznak s szépen kicsukják őket az utcára. Hajnalban, mikor ő nagysága a bálból hazatér, ott találja megdermedve, elalélva őket. Beteg lett mind a kettő. A hírét én is meghallottam s elkérezkedtem Katharinkához. Egyenest mentem a konyháról szobácskájába. A fejénél gyertya égett s a kis Katharinka ott feküdt az ágyban szomorú arczezal, halványan, mozdulatlanul. A másik szobában pedig ott siratták, ott ápolták a másikat.

— Mi baja a kis Katharinkának, — kérdeztem reszketve. Soha sem hallottam még olyan irtózatosat, a mi úgy hatott volna reám, mint mikor azt mondták: — Meghalt!

Sikoltva futottam el onnan, s futottam hazáig. Otthon pedig azonnal megverték, mert még valami járványt hozok a házhoz, pedig a szegény kis lány tüdőgyulladásban halt meg. S az nem járvány.

Kiálltam a kapuba sírni. Ott sírtam volna egész éjjel, de egyszerre egy kéz nyugszik a fejemen. „Eredj be, megfázol, — valósággal járvány van a városban.“

És aztán Helén most is ott, a hol egykor együtt utaztak régen, megsíratja a szegény kis Katharinkát.

Mennyivel boldogabb voltam én, mint ők. Pedig én is úgy járhattam volna, mint akár az egyik, akár a másik, ha nincs pártfogóm, a ki megvédjen, megoldalmazzon.

S mikor ideér, az ő régi szenvedései merülnek föl előtte. Azokról kezd gondolkozni, örvendve, hogy megszabadult tőlük. Szinte könnyül a keble, hálás meleg-

séggel gondol azokra az időkre s a szegény, kis sánta szabó nyájas, jóakaró arcza glóriával beragyogva jelenik meg behunytt szeme előtt.

Milyen áldott, milyen jó ember volt. De azután egyéb semmi. Várad, Arad, Szeged, Makó, Temesvár házai összekavarodnak szemei előtt, Johann eltűnik, hol az egyik, hol a másik utczába; aztán elvesz s csak a kedves kisvárosi állomásház marad meg, mely előtt még mindig ott áll Mihály s mosolyogva néz utána, ő pedig még most is lobogtatja kendőt feléje. Olyan nehézek a szemei, fel sem bírja nyitni. S alszik, álmodik. Utazik a vasúton és végigálmodja újra az egész utazást.

Egyszerre csak kinyílik a waggon ajtaja s ki lép be rajt? Csak elbámul. Senki más, mint a szegény kis sánta szabó: a Johann. Előbb halvány ragyás arczát dugja be, azután egész alakja látható lesz. Kezét feléje nyújtja s kölcsönösen örvendenek. Leül vele szemben s elkezdenek beszélni, fecsegni hazulról is, meg a régi, nagyon régi elmúlt időkről is.

A kis furcsa ember most nagyon bohó! Nem olyan szerény, mint máskor. Nevet, bolondozik, mintha csak udvarolni akarna. S egyszerre mi jut, mi nem jut az eszébe, a kis bolond ördög az ölébe ül és feléje hajlítja ragyás arczát, kaczag és ajkát csókra csücsöríti.

Jaj, ha megtalálna csókolni!

Helén megretten s ellöki magától. És erre egyszerre eltűnik a kis csunya szabó képe. Fölrezen álmából.

Megtörli szemét. A lámpa még pislog, de már odakinn is reggel van.

— Aludtam. Hála istennek, csakhogy álom volt! Oh be csunya is volt szegény . . .

Kinéz az ablakon.

Arcát öröm ragyogja be. Összecsapja két kezét. Ismerős vidéket pillant meg. Ez a Hernád, ez a margiczáni lejtő. A hid, a hámor utja. A völgy Kluchova felé.

Oh istenem, hogy megismerek mindent. Hogy nem felejtettem el semmit annyi idő óta!

Szeme könnybe lábad, de nem bír sirni az örömtől. Inkább tapsolni volna kedve, mint a kis gyermeknek.

Többé nem bír leülni, csak néz és tipeg türelmetlenül.

A gőzös csak dübörög, prüszköl tovább, majd éleset sívít. Szíve is mind jobban dobog, ver, úgy zakatol a piczi, akár az a nagy gép. És aztán az a sívítás behat egészen a szívéig, mely attól elszorul.

A vezető elkiáltja:

— Krumbach!

Az ablakhoz rohan a másik oldalra. Oh, ha ez a nagy hegy előtte nem állna, már látná a falut, nemcsak a katolikus templom tornyának a hegyét, hanem a másikat is, a hol megkeresztelte az a jó öreg pap, a hol annyit imádkozott, mikor kicsinyke volt: a hol megtanulta, hogy milyen erős várunk nekünk a jó isten.

Kinyitják az ajtót.

Már várják. Sokan várják, egész csoport. Fogadják nagy zajjal, örömmel. Alig ér rá nézni, látni, hallani. Nem is lát mást, csak az anyját. Rég látta már, de megismeri. Neki most is oly szép, oly fiatal még, mint akkor volt, vagy talán még szebb. — Mert nagyon csinosan is van öltözve. De ő nem a ruhákat látja, csak magát. Mit nézné ő azt, nem is gondol arra, pedig ha látná, láthatná, hogy azok a bár csinos, de viselt ruhák, melyeket neki és a testvéreknek hozott, mind csak hitványságok, rongyok azokhoz képest, melyek rajtuk vannak.

Sir s aztán az anyja keblére borul.

Sokan megölelik sorban. Ez is, az is. Hirtelen azt sem tudja: ki s melyik, ki s micsoda?

Édesanyja mellett egy csinos ruháju, szép, takaros magas ur áll. Egészen kirí a többiek közül. Nagyon nagy úr a szegény emberek közt. Fekete bársony mellénye van és nagy arany óraláncz a nyakában. Szép, galambősz ember. Szép férfi lehetett valaha.

Az is megöleli és törülgeti a szemeit, a mint megcsókolja. A fejét két tenyere közé veszi, hogy jobban a szemébe nézhessen.

— Helén! Csakugyan az én kis jószágom! Akárhon ráismertem volna, pedig szép nagy leány lett belőle.

Helénnek reszket az ajka, minden arcizma, a mint ő is a szemébe néz. Szemeit élesen szűrja a könny s szívébe édes fájdalom nyílal. Szeretne fölsikoltani, de hát gondolni sem meri, a mit gondol, a mi agyára fut, azt a hihetlent, azt a nagyot.

— De hát ne sírj, Helén. Örülj. — öleld meg, jobban öleld meg! — kiáltják, beszélik, suttogják jobbról-balról a fülébe.

— Az atyád él! . . . Az atyád itthon van!

Az ott Schmaller Dániel. Senki más.

A világ, a tájék, minden kering vele, egészen elszédül bele. Nem ért, nem tud, nem hall.

Néz és mégsem lát.

— Hol?

— Hol? Te kérdezed? Hisz az atyád az a ki ölel.

— Az atyám?

Lerogynék a lábaihoz, ha az hévvel nem kulcsolná a kebelére. Csókolja aztán a kezét, arcát, ruháját és zokog.

Körülveszik őket s úgy nézik nagy gyönyörködéssel. De azért az a hely, a hol a szíve leghamarább megkönnyül, az atyja kebele. Most már aztán kezd látni, megismer mindenkit s újra üdvözli a régi jó ismerősöket.

Csak a szegény sánta szabót nem látja, pedig az is ott kuczorog a többiek mögött, csakhogy olyan szerény és olyan kicsiny az istenadta, hogy mint egy gyermek, elvesz a tömegben hátul.

S az emberek, rokonok, barátok, mind, mind, asszony és férfi folyvást csak beszélnek. hadarnak, zajongnak körülötte. Mindegyik siet, mindegyik első akar lenni, hogy vele megértesse a határtalan nagy örömet, megértessen mindent.

— De hát te még most sem örülsz nagyon, még most sem örülsz jobban, nagyon, de nagyon, nagyon.

— Oh istenem! Hát még ennél is lehet jobban örülni?

Hiszen azt sem tudja: zokogjon-e vagy kaczagjon.

— Gazdagok lettetek Helén, nagyon, nagyon. Atyád sok pénzzel, nagy vagyonnal tért haza. S az csak tizedrésze, huszadrésze, századrésze még annak, a mit Amerikában hagyott. Boldogok vagytok, boldogok lesztek nagyon.

A zürzavartól, a zajtól, az ölelések, a szavak gyors megrohanásától, tíz ember beszédétől egyszerre, egy másodperc alatt, zúgott, kábult a feje. Homlokához nyult, vajjon nem álmodik-e még folyvást, mint a vasuton.

Édes jó anyjának szerető, meleg, boldog mosolya jószágosan biztatja, hogy higgyen el mindent.

Mert mind igaz. S nemcsak mosolyogja, de mondja is:

— Valóban igaz, ugy igaz, egészen ugy igaz.

E pillanatban egy kéz nyúl ki a tömegből kis táskája után; húzza-vonja, elveszi a kezéből s a kis kéz gazdája szerény alázatossággal köszön is neki. Oda vet egy pillantást.

A szegény kis furcsa sánta szabó az. Még az ő csunya ragyás arcza is neki van derülve, fekete fogai vigyorognak s apró szemei villognak a nagy örömtől.

Ő is édesded örömmel mosolyog vissza rá s kezét nyújtja neki.

— Johann! A jó Johann! Valóban, az áldott jó Johann.

De nem érez semmi egyebet, csupán a hála melegségét látására.

Örül, még egyszer nyújtja kezét neki, de a mint nézi, nézi, a hideg fut át erein. Sápád, majdnem megborxad attól, a ki egyetlenegy igaz barátja volt árvaságában, nyomorúságában. Óh istenem! Mily más szemekkel nézte, mikor kis leányka volt. Akkor nem látta, hogy ilyen csunya, akkor csak azt látta, hogy milyen jó, milyen nemeslelkű; csak azt érezte, milyen melegen ragaszkodik hozzá, éppen olyan melegen, mint ő.

Johann pedig viszi a kézitáskát utánuk boldogan. Bámulja s nem tudja magát eléggé kiszörnyűködni azon, hogy a rózsabimbó milyen gyönyörű virággá fejlődött. Milyen szép leány lett belőle.

Mennek. Még hozzá kocsin, nem is kocsin, hanem kocsikon, sorban, helyre fel, hegyről le, zajjal, víg lármával, nevetve, kaczagva, mintha csak valami nászmenet volna.

III.

Helént meglepi az a jólét, melyet otthon talál. Azaz hogyha odahaza is, mégsem egészen otthon, abban a kedves kis otthonban, mely után tíz hosszú év alatt annyit álmodott, annyit sóvárgott. Szinte rosszul esett neki, hogy nem oda mentek. Az otthon nem az a parányi ház volt a városka szélén, kis kertjével a patak

mellett, hanem egy díszes külsejű kőház, a város, a templom-tér közepén. Több szoba van benne, nem egyetlenegy, mint a szegény bányamunkás régi kis házikójában. Csinosan van butorozva mind, akár csak valami uraságnál. Mindez a legjobb módot mutatja.

Szinte csodálkozik azon, hogy miként történhetik egyetlenegy, vagy ha nem is egyetlenegy, de egy-két nap alatt ilyen nagy változás, ilyen varázslat.

A gazdag embereknek, a kiknek pénzük van, nem nehéz ilyen varázslatot gyorsan véghezvinni, kivált ha arra szívek, örömük sürgeti, hogy annak, mentül nagyobb kifejezést adjanak. De különben felelnek is neki élénk fölvilágosítással.

— Hiszen nem is egy-két napja már annak, hanem két egész hete, hogy atyád megérkezett. Levelet is irtunk.

Vidáman nevetnek mindnyájan.

— De kópéság történt, s most már tudjuk a kópéságot. Ez csinálta az egészet. Szerencsére, nagyon jól ütött ki. Ez volt a kópé!

És kacagva, tapsolva, egész diadallal előre tuszkolják a kópét: a kis santa szabót.

A kis santa ördög pedig nagy-vígan, kaczarászva, mórrikázva mint egy gyermek, előmutatja a zsebe fenekére elsikkasztott levelet.

— Úgy-e jól volt kieszelve? Úgy-e jól sikerült?
— S dicsekedik erősen, nagy hévvel: — Azt akartam, hogy még nagyobb legyen a meglepetés. Ne tudjon előre

semmit, hadd lássa csak úgy egyszerre megnyilni a mennyországot.

De a Helén arcát a vígasság közepett is mint verőfényes időben a földet egy átsuhanó felhő árnya, bánat futja át. Mintha csak rossz sejtelen boritná el.

Nem a tréfa miatt van az, hanem azt látja, hogy mennyire szeretik, mennyire dédelgetik, mint a legkedvesebb családtagot, a kis szörnyeteget, s ezért a tréfájáért talán még jobban.

Azok, a kiket ez a legjobban illet, leghamarább észreveszik.

Sietnek is mentetgetőzni.

A kis sánta ördög azt mondja tréfás meghárással:

— Hiszen tudtam, hogy haza jön hétfőn. Megírta. Gondoltam, hogy a pillanat öröme mindig a legnagyobb, sokkal nagyobb, mint mikor arról, a mit várunk, soká, sokáig álmodozunk. Oh én nagyon tudom az örömöket még nagyobbakká tenni. Nem bírtam megállni. Ne tagadja meg tőlem, hogy megérdemlem ezt a kis gyönyörűséget.

Kezét nyújtja neki . . .

Édes anyja aztán betetőzi azt a szomorú sejtelenet, még pedig vígan, egész jó kedélylyel, határozott melegséggel. Szavai sokat mondanak:

— Hiszen neki szabad, még több is. A kié multad, azé a jövőd is. Jer Helén, öleld meg. Még talán meg sem ölelted legigazabb barátodat.

S maga sem tudja miként, lehajol, megöleli a kis

sánta embert s elfogadja ölelését. De könybe lábbad a szeme, elszorul a szíve. A fölött sir, hogy milyen rossz ő most.

A kis sánta ördög pedig nevet, a mint megcsókolja s kaczagva mondja:

— Látja Helén kisasszony, nem én vagyok az oka. Én nem tehetek róla.

És aztán hogy nevetnek ezen mindnyájan. Mint-ha csak töviseket szurkálnának a szívébe.

Alig is bir kissé fölelevenedni. A mit maga körül

lát, az mind csak azt a rossz sejtelmet táplálja, erősíti. És sóhajtva mondja magában, ha szegények maradunk volna, olyan szegény mint ő, — akkor meggyőződtek volna ellenvetésemről, hogy nem élhetünk meg. Nem erőltettek volna hozzá.

Lám, ime a gazdagság is meghozhatja a boldogtalanságot és szétrombolhatja a boldogságot. El-elsóhajtja magát: „Szegény Mihály!” — és megtörli a szeméit.

Pedig valóban a mennyország van körülte. Jó kedv, derű minden arczon, mindennap, reggeltől estig. Még atyja is, ki máskülönben merev, komoly ember, fecseg, tréfálkozik velök, csak akkor borul el az arcza és siet ki egy kis időre a szobából, mikor Amerikából kap levelet. Azokra is rá van írva: „Krumbach in Europa.“ Mikor visszatér, még sokáig szótalán, csak gondolkozik. Bizonyosan üzleti dolgairól, melyek hátrányt szenvednek távolléte miatt.

De ezeket a gondokat menten elüzi a családi együttlét öröme, a Fricz pajzánsága és Margit dala, mosolygása, melynél szebb, melegebb mosolygás nem lehet a világon . . .

Szereti is őket nagyon. Oda ülteti őket maga mellé, kezöket fogja, fejöket simogatja egész nap. És beszél, mesél egész nap Amerikáról. Nem tudnak betelni azzal. A kis Fricz mindent akar tudni. Az édes anyja azt mondja, hogy a gyerekek eleven az esze, a leánynak gyönyörű a hangja, s szerencse, hogy még abban a korban vannak, mikor képezni lehet őket. Az-

után összevissza csókolja őket ismét. Olyan nagy hahotázást visznek véghez, hogy anyjok is be-bejön gyönyörködni: milyen vígan vannak . . .

Pedig az édes anyjoknak sok a dolga odakünn, még mindig sok az elerendezni való, kamarában, élesztárban, de ezt a gondot jó kedvvel végzi, sőt — mint ifjúkorában — még dalol is. Nagyon boldog. A ház bőségesen el van látva mindennel.

Helén mindenben segít neki. Nagyon megtanult mindent, nagyon jártas mindenben. Vele hozza rendbe a kamarát és vele rendezi, rakja el szépen sorba azt a sok szép ruhát, finom fehérneműeket is, melyeket atyjok nekik s a gyermekeknek Amerikából hozott .

Helén elpirul s azok láttára elszégyeli magát, ha arra gondolt tegnap, tegnapelőtt s mindig, a mióta csak itthon van. Csak habozott eddig, de most már elő sem meri adni, meg sem meri mutatni azokat a hitványságokat, melyeket ő hozott ajándékol anyjának és testvéreinek.

Könyezve vallja be s anyja megsimogatja arcát, és megcsókolja.

— Szegény jó leány! azért nem marad előttünk csekélyebb értékű, a mit te hoztál. Az a te nemes, jó szívedet mutatja.

Az ízes gyümölcsöket azonnal össze is szedi, elrendezi egy szép tányérra és beviszi, az asztal díszéül, férjének és a gyermekeknek.

Azok véghetlenül örülnek ennek is. Attól is nagyon boldogok.

Helénnek pedig jól esik, mikor látja, hogy ő is tudott örömet okozni.

Édes atyja még azt is mondta, hogy ez méltó megkoronázása a pompás ebédnek, melyhez hasonlót rég nem evett, még Amerikában sem. Az asszony dicsekszik, hogy az egészet Helén készítette, még a pompás süteményeket is. Szegény Helénnek meg van legalább az a boldogsága, hogy megmutathatja, milyen jól megtanult sütni, főzni.

Erre nyílik is alkalom bőven. A háznál minden nap ünnep van még most is. Mindennap jön újabb meg újabb látogató, jó régi ismerős, boldog rokon közelből is, távolról is, üdvözlétét tenni, örömét kifejezni a jó, derék Schmaller Dániel szerencsésén.

Sietnek tudakozódni, újra meg újra elbeszéltetni a nagy szerencse egész történetét, útját, pályáját, a mesés Eldorádót. Az út hosszú, keservös, a pálya fáradtsággal, vesződéssel, örökös izgalommal telt, hanem magának a szerencsének története rövid. Ott minden csak egy szerencsés véletlenre, ügyesen megragadott, jól felhasznált munkásságra van alapítva. Egy vastárna fölfedezése nem is gyanított helyen, rögtöni bátor megszerzése, szerencsés eszme újabb és újabb gépek föltalálásához, előállításához, előnyös üzlet jó társulásokkal, örökös munkásság, örökös izgalom, de azután az odadobott határozottság, mint a görgetett hógolyó, ügyes kezekben óriásivá növeli a vagyont.

Ezt a mesélőnek érdeket ébresztő részletes pontossággal beszéli el Schmaller Dániel. Ép úgy az egyiknek,

mint a másíknak, egészen egyformán, el nem hagyva belőle semmit és hozzá nem toldva semmit, soha. Előadásának nyugodtsága, biztossága, a részletek értelmes magyarázásával kísérve. — minden legkisebb kétkedést kizárnak.

De legnagyobb bizonyosság mindenek fölött a Schmaller Dániel nagy meggazdagodása.

A hallgatók, ha szeretik is Schmaller Dánielt a régi barátság, a rokoni szeretet alapján s örülnek is szerencséjének, mindannyinak olthatatlan vágya támad szívében, vagy legalább is egy sóhajtás kel útra kebeléből az álmodott, boldog világrész felé, s alig akad egykettő, ki Schmaller Dánielt ne irigyelné.

És szaporodnak. folyvást szaporodnak is azután még jobban a levelek, melyekre az van rá írva: „Krumbach in Europa.“

Schmaller Dánielt pedig nem nagyon lehet irigyelni. Schmaller Dániel nem lehet boldog, mert ő csak akkor víg, csak akkor mosolyog, ha gyermekei körében van. Azoknak is egyre kevesebbet mesél az ős rengatekegről, szép tarka madarokról, csodálatos állatokról, a vadregényes szép vidékekről, hol még vad indiánok is előbukkannak néha az erdőszélen, s milyen nagyon megrémülnek — a mint ott elmennek — az iskolás gyermekek tarka tollfövegeiktől, akár csak itthon az oláh cigányoktól.

Mintha már megúnta volna a meséket is, meg őket is. S mintha csak már ezt az egész otthont megúnta volna. Inkább szeret elsétálni, elbódorogni a he-

gyekbe, a fűrészmalomok, kallók, hámorok felé. Megmegáll egy ponton, a hegytetőn, és elsóhajt messze-messze, a legnyugvó nap után. A patakparton, a hídacsán szomorún elmélázva nézi a kis szaladó patakot, mely vágtat a Hernád felé, ez meg a Tiszához, ez a Dunába, az ismét a tengerbe. Ha bele esik egy könny-csepp a szeméből, vajjon megy-e az is vele?

Sokszor találják így a gyermekek, mikor már régóta keresik. Ilyenkor aztán nagy megindulással forrón öleli őket, szeretné magát keblükön kisírni, de hogy meg ne lássák azt a gyermekek, hirtelen megtörli szeméit.

De mi az, mit az okos szemes kis Fricz s a jó, meleg szívű, érzékeny Margit meg ne látna! Ilyenkor szinte kéri őket az apjuk:

— Meg ne mondjátok anyjátoknak, hogy könnyet láttatok a szemében.

Nagyot sóhajt.

— Szegény Amália. Lássátok, ez nagyon megszorítaná.

Pedig Amália úgy is látja, s régen látja, nagyon látja azt a sötét, nagy bánatot. Még érzi is, az ő szívére szintén ránehezedik súlyával. Hasztalan gondolkozik, hasztalan kutat, hasztalan kérdi, nem találja meg annak az okát.

Egy ponton megakad minden további öröm, minden további bizalom, minden további szó, minden beszéd közöttük.

Oh keserves egy pillanat ez!

Az erős férfi elsápad, megrándul, reszket egész testében, szeme tele fut könnyel, ajkain lebeg a szó, de nem bír felelni a megindulástól, szótalan távozik, siet mentül messzebb, mentül messzebb családja körétől.

Amália megfogadja magában, sőt a távozonak meg is igéri, hogy ezt pontot, ezt a kérdést nem ismétli, nem is érinti többé. Nem is hozza többet elő. Nem nyugszik meg egészen, hanem a hű, a gondos feleség meleg szeretetének igaz tanúsításaival igyekszik a föl-fölmérülő bánatot eloszlatni s a szegény embert felvidítani. Elsimítja a gondot homlokáról.

— Hiszen dolgaidat ott jó kezekben hagytad.

A férj tompán, merengve ismétli, mint valami kérdést önmagától:

— Jó kezekben?

Mintha csak szívébe nyilalna ez a két szó, szeme erre is könybe lábbad.

Amália gondolkozik. Most még jobban nem ért semmit. Ámde ezután semmiről sem beszél másról egyébről, mint a mik körülöttük, a háznál történnek.

És látja azt a bánatot atyján Helén is. A kinek magának is bánat van a szívében, az látja meg legkönnyebben máson is a szomorúságot. S valamint a vig czimborák keresik az egymás barátságát, a szomorú emberek is egész önkénytelenül egymáshoz ragaszkodnak legszívesebben.

Helén úgy tapasztalta, hogy mióta atyja olyan szomorú, még több szeretetet mutat iránta, mint eddig is, majdnem több melegséget mint a többi iránt. Vagy

csak ő látja ezt azért, hogy a nagy boldogság közepett még eddig senki más nem vette észre az ő boldogtalanságát. Őh teremtm, már 18-dika elmúlt, sőt 20-dika is. Valahányszor apja elmegy mellette, megsimogatja arcát, s még a bánat mögül is tud rá mosolyogni.

— Tudom, mi a bajod, kedves leányom. Ne félj!, én sem óhajtom, hogy valami nevetséges dolog történjék veled.

Többet nem mond, de Helén jól megérti, hogy a jó isten meghallgatta kérését; bár csak jönne valami közbe, a mi azt a bolondságot megakadályozná.

És ime nemcsak valami jön az ő szabadítására, hanem valaki, a legerősebb valaki, az édes atyja . . .

Attól az időtől fogva szinte pártfogás alá veszi őt. Helén legalább úgy látja.

Valahányszor a kis bohó szabó jön, kifeélve, kicziczomázva, peczkesen, — pedig jön minden harmadnap, — szinte könnyebb a Dániel ur lelkének, ha élczét pattogtathatja rá s tréfát űzhet vele.

Tréfáin nevetnek s nem látja azokban senki, hogy csak a komor, elkeseredett lélek kívánja ott ki a maga részét, melynek sokszor, mikor daczol s nem bír a sorssal, szíve keserűségével, elég neki, ha legalább egy kis férgen állhat boszút.

Ez valódi gyönyör neki, melyen élvezettel mulat.

De mulatnak a többiek is mind, s csak akkor van most már valódi vígasság a háznál, mikor a kis bohó megérkezik, a ki érti a tréfát, jó kedvvel veszi s még ingert is tud adni annak folytatásához.

Amália előtt tehát még kedvesebb a kis Johann s szinte óhajtaná már siettetni azt a sejtetett időt, mikor egész állandóan közöttük marad.

Helén már nem fél, sőt még sokszor ő fogja pártját a szegény kis szabónak a különben egészen ártatlan élczek ellen.

De a kis bohó szabónak is van esze, sok, sok és nagy esze, épen olyan nagy, mint a szíve. Jön egy nap, jön másnap, — hiába biztatják titkosan, — eszébe sincs föllépni a kéréssel.

Pedig az a kegyetlen amerikai szintűgy szeretné már. Csak úgy lesi a fegyverével tréfásan, mint Texas erdeiben a bohó kis mókust a jaguár helyett. A bohó kis mókusz pedig a lövés után csak mosolyogja a gyáva vadászt, s játszva tovább siklik a lombos, virágos fák ágain. Az amerikai újra megtölti a fegyvert, újra czéloz, újra lő, most már nem czukor golyócskákkal, hanem komolyan, igazi söréttel. Fanyaran mosolyog:

— Ez mind csak tréfa. Hanem most már azt szeretném látni, mint fogja ön eljárni a vőlegénytánczot. Itt van Helén, mutassa meg vele.

A kis mókusz nem ijed meg a váratlantól sem s megint csak elneveti magát.

— Igen szívesen. Tréfából mindig igen kellemes nevetségesnek lenni, de komolyan soha.

Az amerikai erre fölpattan a helyéből:

— Bravo! Ön egy igen derék gyerek.

S a kis bohónak erőset csap a tenyerébe, valódi amerikai módon.

Ezzel a dolog be van fejezve, mindnyájok előtt. S a kosarat kapott Helént a kis bohó megvigasztalja, hogy azért a barátság szent marad örökre.

Helén újra boldog nagyon. Mihály délczeg, takaros alakja a szerelem bűvös-bájos fényétől beragyogva jelenik meg képzelete előtt. Most már szeretheti, minden félelem, tartózkodás és minden szemrehányás nélkül.

Atyjának is régen volt ilyen jó kedve, még a kis Johannt is kikísérte, le egész a kerten keresztül, hol a kis ajtó a másik utcára nyílik.

Siet utána, hogy megköszönje nagy jóságát; megcsókolja a kezét, a miért pártfogásába vette, s most már kész is neki szívét kitárni, mindent elmondani. Utól éri a kertben. De egyszerre csak leesik boldogságának egéből; minden öröme, álmodozása össze van zúzva, épen magának az édes pártfogónak, az atyjának szavai által. Most van csak aztán összezúzva, igazán szétrombolva minden.

Pedig azok a szavak nagy szeretettel, nagy melegséggel vannak elmondva.

— Igen természetes, édes leányom, mert én neked egy hozzád illő szép, derék és gazdag férjet néztem ki Amerikában.

Úgy megrettent, úgy a szívére futott a vér, hogy azt hitte, meghal abban a pillanatban.

Leroskad térdeire megragadja atyja kezeit, keresi a szót, a kérést, a könyörgést, s nem tudja megtalálni. Nem érez mást semmit, mint egy hideg kezét,

mely fejére nehezedik. A másik kéz egy levelet nyit föl gyorsan. Végre meg van a szó, a vallomás lelkében. Főlemeli feléje esdő szemeit, de elhül, elképped attól, a mit lát.

Nem azt a felvidult, nyájas, bizalomra hívó arcot látja. Egy holtra sáppadt, hideg szobor áll előtte, melynek szeme döbbenve, kétségbeesve mered a távolba. Rá sem hallgat. Nem hallja egyetlenegy szavát, mintha magánál sem lenne.

Egy papirdarabot tart a kezében, melylyel karja lecsuklott. Csak azt rebegi csöndesen, fojtott hangon, fájdalmasan, reszkető ajkaival:

— Sürgönyt kaptam Amerikából!

Helén megrémül, sikoltva fut vissza a házba s zokogva rogy anyja karjaiba.

— Nagy Isten! Mi történt? — kiált rettenve Amália.

— Az atyám, az atyám, — zokogja Helén. — Irtózatos, magán kívül van. Arcza feldulva.

— Oh te szerencsétlen, bizonyosan tudakozódtál tőle. Talán azt kérdezted meg épen; mi volt oka a nyolcz évi hallgatásának?

— Nem, nem, — feleli sirva Helén.

De nincs ideje többet mondani.

Atyja nyomban belép a szobába. Arcza ugyan folyvást halottiasan sápadt, de nem hideg, merev szobor már, sőt inkább nyugtalan, izgatott, mint egy lázbeteg. Kinos verejtéket törölget homlokáról reszkető kezével, s azután megkapja Amália kezét gyorsan.

— Jer, jer a másik szobába. Most már mindent elmondok neked. Hosszu hallgatásom okát, hogy nyolcz év alatt miért nem adtam életjelt magamról, mindent, mindent elmondok neked, de csupán neked.

Ott a másik szobában aztán kéréleg, mintha imádkoznék, összeszeri előtte a kezeit.

— Nem, nem birom tovább tartani magamban. Meg kell tudnod s határozni kell valamit. Nekem nincsen veszteni egy perczem sem.

Arczára csapta kezeit.

— Oh Amália, én egy irtóztató bűnt követtem el.

IV.

Amália leült az asztalhoz és elszorult lélekzettel várta, mit fog Dániel neki elbeszélni. Rémes, borzasztó történetet, titkos gyilkosságokról, aljas rablásokról, csalásokról, melyekről nem bírta még csak elgondolni sem, hogy akár egyiket, akár másikat hogyan bírta volna az ő férje elkövetni.

Dániel leült vele szemben. Elhatározása most már némi nyugodtságot kölcsönzött neki; legalább is egyelőre annyit, mint a bűnösnek, a ki bűnét a papnak meggyónja töredelmesen, s azt hiszi, hogy minden szóval egy-egy kis részt dob el a teherből, mely a lelkére nehezedik.

A megtérő bűnösnek mindig az csöpögtett bátorságot, bizalmat a szívébe, hogy föloldást, bünbocsánatot vagy legalább vigasztalást remél.

— Tehát szólj, kérlek. Öltél, raboltál? — kérdi szorongva Amália.

— Hallgass meg, kérlek. Hogy megérthess mindent, s hogy nekem könnyebb legyen vallomásom, a saját történetemen kívül egy más hosszú történetet kell

elbeszélnem. Lehet, hogy ez eltart egész éjszaka, de mind-egy. Én úgy sem akarok ma lefeküdni. Ugy lehet, talán sem holnap, sem holnapután, vagy úgy lehet soha.

— Hallgatlak Dániel.

A férj elkezdte elbeszélését.

— A vasuton, mikor haza jöttem, kilencz zsidópappal utaztam, a kik mindannyian a koloméai szent rabbinál voltak, tanácskozni és itélni egy szegény,

gyenge asszony fölött. Már akkor meghozták az ítéletet és visszatérőben voltak, de azért még folyvást vitatkoztak, hányták-vetették a dolgot s én nagy érdeklődéssel hallgattam őket.

Az eset ez:

Évekkel ezelőtt egy felső-vidéki városban, egy kis zsidó boltos megbukott és elszökött Amerikába. Feleséget s egy kis leány-gyermekeket hagyott itthon maga után, kik bizony meglehetősen nehéz körülmények között maradtak, mert a jó ember a mi pénzt csak összeszedhetett, azt mind elvitte magával. Mindazonáltal az az ember nem volt olyan gazember, mint ebből gondolni lehetne. Szándéka az volt, hogy az újvilágból titkos pénzküldeményekkel segítse családját. E mellett meg akart gazdagodni, azután haza jönni és becsületesen kifizetni minden adósságát, valamennyi hitelezőjét. Lefolyt két év, lefolyt három, négy, öt. Mondjunk hatot. Az alatt a hat év alatt a szegény asszony élt nélkülözésben, csak nagy ritkán, s akkor is csekély pénzküldeményeket kapott Amerikából. Persze, hogy gyanu ne keljen. Egyszer azonban kap egy levelet a férjétől. Irja, hogy célját elérte: dusszadag és jön haza. Nevezzük őt Schwarcznak — az van elég. Schwarcz megérkezik Havre-ba. Egy hotelben szobát nyittat, maga pedig elmegy egy mulatóhelyre, hol azokkal az urakkal kívánt találkozni, kik szökését egykor elősegítették. Egy bizonyos összeg pénzt is visz magával, a többit ott hagyja a hotelben egy cassette-be zárva értékpapirjaival, bankutalványjaival. Lehetett összesen nyocczszázezer forint.

— Nyolczszázezer forint! . . .

— Ugy hallottam. Schwarcz tehát elmulat barátai-
val. Mikor visszamegy a hôtélbe, szobáját nyitva ta-
lálja s elrémülve veszi észre, hogy mindenét elrabolták.
Fut a barátaihoz. Azok is azt mondják, hogy ezt a vak-
merő csinyt más nem tehetette, mint olyan, a ki már ut-
ban van Amerika felé. Vagy ha ez nem is volt a szán-
déka, most mindenesetre fölébredt benne. Futnak a ki-
kötőbe. A mai minden hajó már utra kelt, s minden
bizonynyal azon szökött meg valamelyiken. Nincs más
mód, mint gyorsan utána iramodni Amerikába. Ha
csak lehet, gőzösön Angliába s megelőzni a liverpooli
hajón, s már a parton üdvözölni: „Isten hozta az
urat!“ s fülön csipni. És Schwarcz urat ismét segítik
barátai, visszaadva a háladijakat. Schwarcz ur tehát
utazik vissza Amerikába . . . A gaz rabló pedig ez-
alatt —

Amália rettenve kapja meg a kezét.

— Az istenért, nem te voltál az, Dániel . . .

— Hallgass türelemmel. Ne szakíts félbe. Elbe-
szélésemmel kész akarok lenni, mielőtt hajnalodik. A
rabló mondom ezalatt nem a tengerre száll, hanem
föl ül vasutra, egy közel állomáson jegyet vált Ham-
burgig, hogy onnan vitorlázzon át az ujvilágba. Ham-
burgban azonban utól éri a nemezis. Ott a vendéglőbe,
a hol leszáll, már betegen száll le, megkapta a kholerát
s meghal egy rövid óra alatt. A harmadikban már el
is temetik. Podgyását pedig viszik a rendőrséghez.
Cassette-jét, táskáit felnyitják s megtalálják a sok ér-

tékpapírt, a bankutalványokat, szép új fényképeit, sőt utlevélét is a többi között. Ebből megtudnak mindent: Schwarcz ur Johnstownból, honosságára nézve. — K. V.-ra való Magyarországon, a hová utban volt. Schwarcz urat tehát Hamburgban eltemetik. Magyarországra pedig az illető helyre hivatalos iratot küldenek a hatósághoz, hogy Schwarcz ur utban Amerikából, Hamburgban meghalt; örökösei jelentkezzenek, s ha magukat igazolják, a hagyományt tevő nyolczszáz-ezer forintot ki fogják nekik adni. A bús özvegy fölkerelkedik, Hamburgig meg sem áll, viszi magával serdülő leányát is, és víz két prókátort. A dolog annál gyorsabban folyik le s mint borzasztóan dúsgazdag asszony jön haza. — Hozza a tenger pénzt. Emlékül hozza a szegény megboldogult Schwarcz fényképeit, és biztos előrelátásból egyszersmind a halotti bizonyítványt is. Ez nagyon kellett. Még le sem szállt otthon a vonatról, már husz kérője akadt, hiszen különben még elég fiatal és jó erőben volt. De neki nem kellett más, csak a Náczi, a ki egy vidor ispán a vidéken. Ebből rövid két hét alatt boldog férjet és gazdag földbirtokost csinált. Nagy lakodalmat csaptak, de azután erre négy esztendőre, még nagyobbra készültek, mikor a leányukat, a Schwartz-lányt, az első házasságból — adták férjhez. Már akkorra az örömszüléknek két szép kis babájuk is volt. Egy három éves barna kis fiu, s egy két éves szőszke kis leányka, kiket nem adnának minden vagyonukért, nem a nagy világért sem. A lakodalom tehát áll teljes pompájában. Irják az ajándékot. Náczi

ur mint atya nagy büszkén mondja, hogy ad a leánynak huszezer forintot; az édes anya még büszkébben, hogy ő ad negyvenezret. Mikor egyszerre csak bekiált valaki a nyitott ablakon: „Én, Schwarcz, az igazi atya, oda adom a leánynak az egész 800.000 forint felét.

— Mily különös történet!

— Csak elbámultak mindnyájan. Schwarcz ur a teljes maga valóságában, élő személyében lépett eléjük. Elmondta röviden, hogy visszament Amerikába, s csak akkor akart innét újra hazatérni, hirt adni magáról, ha ismét olyan módon lesz, hogy eleget tehet kötelezettségeinek.

Az ám, de most már egy nagy baj van itt. Egy asszony ájult el, a kinek egyszerre két férje van. Hát már most melyiké az asszony kettőjük közül.

Éppen erről tanácskozott, erről ítélte a kolomeai szent rabbival az a kilencz zsidó pap, a kikkel a vasúton együtt utaztam.

Mikor Dániel bevégezte elbeszélését, akkorra egészen megnyugodott. Már nem habozott többé. Határozott, mint a ki még a halállal is számot vet. Megfogta Amália kezét s ismét egészen amerikai ember volt.

— Mit mondasz ehhez?

— Mit mondanék? Mit érdekel ez engemet?

— De igen! Mit gondolsz, az a rabbi gyülekezet melyik házasságot ítélte törvényesnek, fennmaradónak, melyiket semmisnek? Melyik férjnek ítélte oda az asszonyt?

Amália arczát gyöngé pir futotta át és egész fölhevülten felelt:

— Lehet-e itten más házasságot érvényesnek tekinteni, mint az elsőt. A mi az oltár előtt, az isten előtt, annak nevében köttetik, az nem szűnik meg, csak a halállal. Míg az első férj él, addig ahhoz a férjhez más nőszemélynek joga nincsen.

Dániel megsimogatta Amáliának az ő kezében nyugvó kezét s aztán folytatta:

— No látod, pedig, azok az öreg, sokat tudó rabbik egészen másként ítélték. Azok a komor, rideg rabbik sokkal jobb szívéek voltak. Elmondták, megvitatták okaikat, s én nagy érdekeltséggel hallgattam. Szinte jól esett hallanom. Az első férj már fölnevelte gyermekét s tíz évig meg tudott élni a szerető, gondos feleség nélkül. Neki nem lehet sem olyan áldozat, sem olyan fájdalom továbbra is meglenni, távol élni tőle, mint a másiknak. A második férjnek ellenben, ki még az ifju szív forró melegével ragaszkodik hozzá, hiven vele él, nem hagyja el, nemcsak a szív szerint van joga s az elválás nagy fájdalmat okozhatna neki, hanem kötelességei is vannak. Ártatlan, gyöngé, kis mosolygó gyermekek, kiket nevelni, gondozni kell, kiknek még anyára, atyára egyaránt nagy szükségük van.

Amália tűzzel vágott közbe:

— Ostobák voltak. Az isten törvénye, a hit, vallás törvénye, maga az isten az első.

— Ugy van, az isten az első — felelt nyugodtan Dániel. — De ez az ítélet emberibb, közelebb áll az em-

beri érzéshez, a szívnek boldogságot adó kötelességeihez. A józan észnek, a természetnek, a szívnek törvényei egyesülnek benne s ezáltal csak olyan vallásossá válik. Nem az isten szerint van-e ez is?

Amália keserűen nevetett.

— Igazi amerikai gondolkozásmód.

Dániel nagyot sóhajtott.

— Amerikában is van szívök az embereknek.

— Jó, elhiszem; de ha a szív szerint történik is, mégis csak gyalázat az! . . .

Dániel a fejét rázta.

— Nem gyalázat az, ha a becsület parancsolja.

Az Amália keze reszketett a Dánielében, szorongva, fojtott hangon rebegte:

— S becsület-e az, elhagyni az elsőt, csupán azért, hogy a második becsületét megmentsük, a ki nekünk magát könnyelműen odadobta.

Hosszasan, élesen nézett a Dániel sápadt arczára. Talán keresett is ott már valamit. Dániel nem bírta kiállni tekintetét. Bármint küzdött is, nem bírta tovább nyugalmit megtartani. Feje lehanyatlott a mellére. Sóhajtvá suttogta:

— Tehát megértett?

Amália ellökte Dániel kezét s kinosan nyögte:

— Megértettem a mesédet. Azért hallgattál nyolcz esztendeig, azért költötted holt hiedet! Te Amerikában újra megházasodtál!

A szegény Amália sirva borult az asztalra. Dániel csüggedten megtörve ült ott.

— Megkönnyítetted vallomásomat.

S látszott, hogy nagy erőt vett magán, ajkai reszkettek, nem is mondta, nem is nyögte, inkább fuldokolta:

— Azért.

De csak önámítás volt az, hogy meg volt könnyítve. Irtózatossá tett az az is. Nem hang, nem suttogás, csak kínos, alig hallható sóhajtas.

— Ugy van Amália. Megházasodtam.

Amália lekapta kezét arczáról, fölugrott a helyéről, görcsösen összeszorította ökleit, lángragyúlt arczczal, szikrázó szemekkel, megsemmisítő pillantást vetett reá:

— Gyalázatos! Akkor mit keresel itt?

Dániel tűrte békén, gyámoltalanul, lesujtva, lealázva.

A bánatot a nő szívében a harag, az indulat viharja váltotta föl.

— Itt hagytál bennünket nyomorban, inségben, alamizsnát küldtél, míg te odakinn éltél bőségben, elhagytad az istent és eladtad az ördögnek magadat.

Dániel könyörgött:

— De Amália! mondtam neked, hogy a becsület, a nő becsülete.

Amália magánkívül volt.

— Hát az én becsületed, az én egész életem!

— Hát ahhoz volt-e jogod, engemet és gyermekeimet szegénybe dobni s összetiporni boldogságunkat?

Dániel összetette kezét.

— Bocsáss meg Amália. Vétkeztem, de jóvá teszem bűnömet.

— Nem, azt soha sem teheted! — kiáltott Amália.

S ellökte a rimánkodót, ki térdein csúszott feléje.

— Még akkor sem bocsátasz meg, — kérdezte azután még érzékenyebbé, fájdalmasabbá vált hangon, — ha azt mondom meg neked Amália, hogy közöttünk többé semmi elválasztó gát nincsen, ha azt mondom meg, hogy az a nő már egy éve meghalt s éppen azért jöttem vissza Amerikából, hogy titeket, téged kivigyelek magammal, hogy ismét legyen egy jó anyjok a szegény kis árváknak, azoknak a szegény kis ártatlan, mosolygó szép kis angyalkáknak, kiknek nemcsak atyára, hanem anyára is szükségük van.

Amália rögtön felelt:

— Nem, nem, még akkor sem bocsátok meg. Az isten, a ki ott fölöttünk van, látja, hogy meg nem bocsáthatok.

S indulatosan rázta az ég felé emelt ökleit.

Dániel ekkor fölkelt térdeiről s erőt vett magán. Amália elé lépett s folytatta már nem kérő, hanem határozott hangon:

— Még akkor sem, ha azt mondom neked, hogy a mi mindnyájunkat szerencsétlenné tett volna, titkom szigorú megőrzésével a börtönt akartam elkerülni; s ha most azt mondom, hogy bocsánatod nélkül csak a halált óhajtom? Még akkor sem bocsátasz meg Amália?

Amália daczosan, elfojtott dühvel hallgatott.

A hajnal pirja derengett már be az ablakon.

Dániel keze reszketett, de nyugodtságot színlelt s órájához nyult. Nem parancsolt, nem rendelkezett, hanem határozott hangon beszélt, ismét az amerikai volt.

— Jó. Tehát válassz, de válassz gyorsan. Nekem minden percz késedelme kínos, veszélyes. Oh istenem, a kis Dolly beteg! Vagy jössz, jöttök velem Amerikába. Holnap, ma, azonnal, vagy maradsz, s ebben az esetben itt hagyom neked pénzemet, értékpapirjaimat, mind, a mit ott a szekrény belső zárós fiókjában találsz. Nekem már úgy sem kell abból semmi. A kulcs itt van.

E közben csomagolt gyorsan, egy pár ruhane-műt csavargatott uti-kendőjének szíjába, s a kulcsot letette az asztalra.

Az asszony felragadta a kulcsot s dühösen odavágta a lábai elé.

— Nyomorult! én nem megyek veled s nekem nem kell a te pénzed, nem kell tőled semmi.

Az ember megrázkódott, azután megfordult, hidegen komoran.

— Még egy óráam van.

S azután kapdosott sietve tovább iratai után, pénzes tárczája után; sietve tömködté azokat zsebeibe.

Az asszonyt mi sem indította meg. Nézte gúnyosan, megvetéssel.

Az ember megállt előtte a kis táskával és csomaggal kezében. Most már nagyon izgatott kezdett lenni, simította, törülgette homlokát.

— Most már csak háromnegyed órám van. Ne késleltess, az isten áldjon meg.

Erre iszonyu, velőtrázó kiáltásban tört ki:

— Nem hallod-e, hogy a kis Dolly beteg?

Az ablakok megrendültek ettől a hangtól, behattotta az az egész házat.

Az asszony pedig, mint egy örült, csak kaczagott rá. A férfi megrendült e kaczajtól s ismét úgy állott ott, mint egy kőszobor. Nézett az asszonyra, hosszasan, élesen s azt mondta fagyylaló hidegséggel:

— Most már én bocsátok meg neked.

Megfordult csöndesen, nyugodtan kiment az ajtón, mintha csak sétára menne.

De a mily hideg, meghasonlott, fásult volt itt az amerikai, annyira egyszerre megváltozott a másik szobában. Megcsókolta az alvó gyermekeket s megfordult.

Helén állt előtte reszketve, halványan, betegen. Mindent hallott.

Dániel zokogva borult a nyakába.

— Isten veled!

S azzal kitépte magát karjaiból. Elrohant. Rohant a kerten, az utcákon keresztül.

A belső ajtó kinyílt a zokogásra.

Amália jelent meg, kábultan, ingadozva, mint a ki egy kínos álomból vagy még kínosabb lelki harcából ébredt.

— Ki zokogott itt? — kérdé megdöbbenéssel.

— Én és atyám, — fuldokolta Helén.

Az anya szívéhez kapott s fájdalommal kérde:

— Hova lett? Hát csakugyan elment? Mit mondott?

— Azt, hogy meghal. Hogy nem látjuk többé soha.

— Merre futott?

Oda kívül azt mondták, hogy a Hernád felé. Ugy futott, mint egy őrült.

Sietnek, rohannak a Hernád felé. Sokan követik és suttogják, hogy bizonyosan a Hernádba ölte magát. Ott a parton meg is találják felső öltönyét, zsebkendőjét, pálczáját, melyeket siettében mind elejtett, elhagyott.

Amália gyorsan fölkapja a felső öltönyt s izgatottan kutatja zsebeit. Mindenki megbotránkozik. De ő tudja mit csinál: a tárczát, az iratokat keresi.

De sem a tárczát, sem az iratokat nem találja.

Majd meg fölsikolt nagy örömében és térdeire rogy imádkozni.

— Hála istennek, nem igaz. Hazudik, a ki mondja, az öltöny is hazudik, a zsebkendő is hazudik. Egy összegyűrt angol sürgönyt is talál a zsebben. Fájdalom, többen le tudják már azt fordítani: „A kis Dolly beteg. Jőjj hamar!“ Nem ölte el magát. Visszament Amerikába!

S mélyen magába száll, elérzékenyül.

— Elűztem szegényt magamtól. Kegyetlen voltam hozzá. Nem mentem vele. Elhagytam menni egyedül. Nem követtem. Pedig megesküdtem vele. Ha ő

megszegte is, nekem nem lett volna szabad bosszút állni.

Azután arcza kiderül.

— Mit is mondtam neki? Azt, hogy nem megyek vele. De azt nem fogadtam meg, hogy nem megyek utána.

Másnap a kis Johann jön már korán reggel nagy vígan.

— Helén kisasszony. Tudja-e mi az ujság? Megyünk Amerikába. Én is megyek. Maga tudom, hogy nem jön. Hát elkezdek búcsúzni még ma. Bocsásson meg, de tudja, hogy én a gyermekek barátja vagyok. Hát csak nem hagyhatom el a gyermekeket.

— Hát Helén nem jössz? — kérdi Amália.

Helén esdve emeli föl szép nagy kék szemeit, melyekből mindent meg lehet érteni.

Amália szeretettel szorítja kebléhez, nem akar többé soha kegyetlen lenni .

— Sorsodnak magad vagy ura, édes jó leányom. Isten veled.

Mihály mester pedig vár, már két álló hónap óta s minden áldott nap kimegy a vasuti állomásra. Egész gyalogutat sétált ki már a gyepen.

De a ki biztosan vár, soha sem vár hiába. Helén egyszer csakugyan megérkezik.

— Jaj, áldom az istenedet, édes Ilonkám, már azt gondoltam, vissza sem fogsz jönni többé.

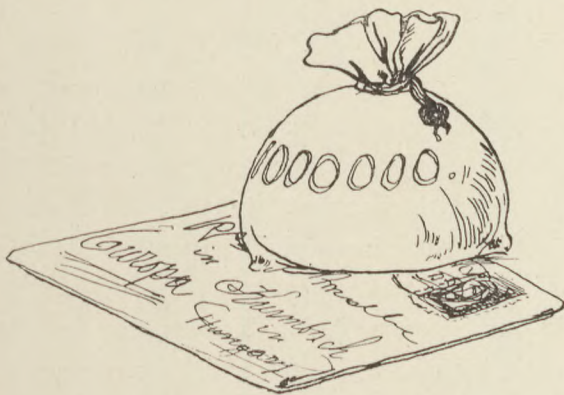
— Már hogyne jöttem volna, ha megfogadtam.

Azután folytatja félig szomorúan, félig vígan:

— Itt hagytak. Mind elmentek Amerikába, de én itt maradok neked.

A Schmaller Dániel regényének pedig Amerikában van a szerencsés folytatása. Arról szólnak azok a levelek, melyekre rá van írva a „Krumbach in Europa.“ De egészen nem lesz vége soha, tart addig, míg csak a kivándorlás meg nem szűnik.

I.

jó magyar ember a függetlenségi harc alatt egy osztrák ezredet sem sajnált annyira, hogy ellensége, mint a H* vasas ezredet, annyival inkább, mert szívének keserűségére szolgált, hogy soraiban magyar születésű tisztek szolgáltak.

Az ezred hosszú évekig Magyarországon szállásolt, tisztjei, legényei a föld népével jó viszonyban állottak. A hegyes bajszerű, kis barna ezredes, Árkayt mindenki ösmerte, délczeg gyönyörű lovai híresek voltak, s igen sok idomított paripa került ki nevelése alól; mindenki ösmerte Fövenyesy alezredes, a nyájaság és marczonaság csodás vegyületét, kit még a cseh közlegények is Joskónak neveztek; Strommer őrnagyot, a víg vadász-kompanistát; a kövér, vaskos Simándy kapitányt, a ki maga a humor, élez, jámborság volt, egy régi jó táblabíró, vasas németnek öltözve; mindenki de legkivált a nők, jól ösmerték Daray, Fodor, Antalics fő-

hadnagy és hadnagyokat, kik jó tánczosok s örökké oly víg-bohók voltak, mint az ezred bandájának zenéje.

A magyar hadsereg tisztjei, közlegényei pedig épen ezen az alapon egy ezredre sem nehezteltek oly nagyon, egy ellen sem fenték oly élesre kardjaikat, mint ez ezred ellen, épen azért, mert a tisztikar igen kevés kivétellel magyarból állott.

Azt, a mit meglehet magányos, magukba szállt óráikban önmaguk is sokszor érezhettek, elejtett, kétértelmű odavetett czélzásokban sokszor hallhatták a szemrehányást, hogy hazájok igaz ügye ellen harcolnak; sokszor tapasztalhatták a hidegülest, ellenszenvet, gyűlöletet, mely az előbbi barátságot, bizalmat rohamlépéssel helyettesítette.

A fényes ezred nem sokára nagyon szomorú helyzetbe jutott.

Még a harcmező sem termett vigasztaló babérokat számára; hírért vesztette, kevélyből megalázott, ragyogóból csüggedtté, bágyadttá vált: a csatában valami megfogta a vezetők karjait, ami elvette azoknak tüzet, aczélosságát; a csatán kívül pedig éppen komor, lésütött fővel lehetett őket látni. Lépésük olyan ólornehézségű volt, mintha valami nagy terhet vittek volna, azt a bizonyos követ szivőkön. A leereszkedő népszerű Fővenyesy alezredes durva, kegyetlen lett, s boszúját a szegény cseh ujonczokon töltötte. Simándy kapitány igen ostoba és keserű adomákat, élczeket szórt, melyektől a többiek csak fanyarodtak. A hadnagy urak örökké a hideg tél ellen panaszkodtak, vagy pedig, mint

a szerelmes ifjonczok, örökké halni óhajtoztlak, mely kívánságukat azonban a sors egyáltalában nem akarta meghallgatni csupa merő boszúállásból.

Ámde legcsodásabb átalakuláson Árkay ezredes ment át.

Árkay ezredes, ki azelőtt józan, rendes mértékletes ember volt, soha bort nem ivott, a szeszes italokkal annyira ellenszenvezett, hogy theáját is rum nélkül itta, ez a szolid, józanéletű úr most egyszerre az italnak adta magát, szállásán, bárhova ért és bármikor, az asztal lett főhadiszállása, mellé ült, boros üvegekkel rakta körül magát s a piros vér helyett ontotta a magyar piros bort, úgy hogy orczái, szemei ettől nyerték azt a piros és csillogó álarczot, melyet sok ember az igazi arcznak, a példaszó szerint: a lélek tükrének vélt.

A ki azt hinné, hogy ez állapotban neki bősziült, és dühöt, haragot gyűjtött a legközelebbi összezsapásra, szörnyen csalódnék: ő e borozó óráiban volt legszelidebb, legbúsabb, sőt mondhatni sokszor az asztalra borulva találták. A bor vagy az elkeseredés volt-e ennek oka? arról különbözők voltak a vélemények. Annyi bizonyos volt, hogy sokat szenvedett, azt láthatta a környezet.

Nem szólt sem egyik, sem másik; az ezredes őrizkedett a többiektől, a többiek az ezredestől; ez már sor-suk volt, mert hiába, ki tudhatja, mi rejtőzik az álarcz mögött. Az őszinteségtől csak a haldokló nem fél.

Való volt azonban az, hogy az ezredesnek helyzete nagyon szánandó lett. A önszemrehányásnak és a sér-

tett katonai büszkeségnek egyszerre érezte kínjait; úgy van, a katonai büszkeség, az atyának büszkesége a fiakban is megtörött. A fényes, erős ezred egészen elvesztette tekintélyét. A császári sereget rendesen ott verték meg legjobban, a hol ő megjelent, mert éppen ellenők volt legnagyobb az elkeseredettség, és jött erre a sorstól még nagyobb boszúállás. Míg amott gyűlöltek őket, itt a táborban, melyhez tartoztak, a bizalmat kezdték veszíteni, itt sem szerették őket többé, s az ezredest illette ebből is a legnagyobb rész.

A koczka el volt vetve, a lelket eltemette magában, most csak a katonai becsület megmentéséről volt szó.

— Van egy lovam — mondta egy alkalommal társainak — az neki menne a pokolnak. Tankrédot ösméritek: a mint nem ismer féket, zabolát, úgy nem ismeri a félelmet, rettenést; még rohamban nem használtam; a legközelebbi csata alkalmával Tankrédra fogok ülni, az nem riad vissza sem ágyutól, sem puskatúztól, egy tátongó kráterbe, a lángokádó Vezuvba beugranék velem; e ló egy parancsszavamra rohan velem, az ezred mint féktelen ár ront utánam: vagy ott veszünk mind, vagy lesöprünk mindent, a mi utunkba akad. Tankrédot, ha megbőszül, nem lehet visszatartani; már én nekem jó ideje megrögzött eszmém, hogy Tankréd fog megsegíteni becsüлетem tisztázásában.

S utána tette komoran:

— Vagy így, vagy úgy!

A tisztek hallgáltak: mit szólhassanak ily exaltációra?

És a szegény ezredes nem gondolta, hogy a sors oly kegyetlenséget esküdött irányukban, hogy egyetlenegynek sem szabad elesni közülök. Élni, látni s borzadni kell attól, a mi azután következik. Még csak azt az örömet sem engedi meg a sors, hogy Tankréddal, a féktelen, visszatartatlan ménnel, a vészbe, örvénybe ragadtassa magát; oh jól tudja a sors azt, hogy öngyilkosság akar az lenni.

Pedig talán elképzelte magának, hogyan fog kiválni a többi közül, hogy fognak elmaradni mögötte mindnyájan, megcsalja őket, Tankréd rohan mint örült a vészbe, és hogy fogják őt ottan darabokra, izról izre darabokra leaprítani.

Hideg tél volt; a mezőket, a rónát térdig érő hó födte; három-négy hét óta ugyanegy szálláson, ugyanegy ponton őrizték a Tisza partjait, lesve, várva, óhajtván a túlparti támadást, s egyik nap úgy, mint másik nap, az ezredes csak azzal a gondolattal ébredt:

— Csak Tankrédra ülhessek egyszer, tudom Istennem, nem fogok élve visszajönni.

Sajátságos dolog, hogy az ilyen képzelődés rögeszmévé válik.

És ezzel az előérzettel, ezzel a vágygyal várta a minél előbbi átkelést, s mintha valami nagy, víg lakodalomba készülne, oly rajongással, holdogsággal emlegette a pillanatokat, melyekben a hadsereg a Tiszán átkelve fogja a hadjáratot folytatni.

— És ezzel azután vége lesz mindennek! — mondogatta vígan.

A jó magyar háziúrnak, ki mindezeket hallotta, nem épen a legkedvesebb szavak voltak ezek, s azért is, ösztönöségéhez híven, nem is tartóztatta magát e fölötti kételyét némi keserőséggel kifejezni.

— Azt hiszi ezredes úr, hogy azzal vége lesz?

Az ezredes jószívú mosolylyal igyekezett szavainak magyarázatot adni:

— Igen! rám nézve.

És ezt nem magyarázta tovább.

Azonban Daray hadnagynak, ki jelen volt, s kinek óhajításával inkább egyezett a telet nyájas családi körben tölteni, hol művelt, szép házi kisasszony is van, mint a fárasztó hadjáratban, melyben még csak dicsőség sem terem, neki nem volt inyére a Tiszán való átkelés gondolata; bizalmas körben meg is merte a füle tövét vakarni, s azzal aggályát kifejezni:

— Bizony, édes urambátyám! szó a mi szó, én nem nagyon óhajtom az átkelést. Hogy megyek én túl a Tiszára, hol bátyáim, rokonaim, minden atyámfiai laknak? Huh! hogy találkozom én velök? Valóban, el nem tudom képzelni, mint fogok én azoknak a szemek közé nézni.

A háziúr és a szép házileány nem szüntek évdödni vele, tréfás módon, de úgy, hogy abban élesebb vágás volt számára.

— Ne féljen ön. Ne féljen mitsem, ne tartson attól. Nem mennek önök át a Tiszán.

Ismét a katona ébredt a hadnagyban.

— Azt hiszik talán önök, hogy félünk?

— Oh a viláért sem — felel az öreg úr mosolyogva — de . . . igen, különben is sejtelnem az, hogy a dolgok nem fognak oda fejlődni.

Az ezredes pedig komoran közbe mormogott:

— Semmi! ha mi nem megyünk át, majd átjönnek azok.

— Azok? — felelt rá Daray hadnagy némi gúnynyal — hiszen futnak, mint a nyúl; hiszen csak megállanának, négy hét alatt vége lenne az egész prókátor rebellióknak.

Mindenki fejét csóválta, senki sem nevetett, még az ezredes sem.

Urambátyám meg éppen apprehendált, s olyan szavakat mondott, melyek nyiltan éreztették, miként bántja, fáj neki, hogy a magyar haza szerencsétlenségéből éppen egy e haza fiai közül gúnyt űz.

— Édes urambátyám — védte magát a hadnagy — sötét színben látja a dolgokat. Mi csak a rend helyreállítása végett jöttünk. Hiszen mi nem vagyunk ellenség. Meglátja, midőn az ország csöndes lesz, nem lesz semmi baj. Mi baj is érhetné az országot. A constitúció éppen marad, a vármegye urai ismét összejönnek, a táblabíró urak megint előveszik a szép sallangos dikciókat, a jó régi corpus hokuszpókuszt, a szolgabíró úr hajtja a négy lovat, s azok az ellenállhatlan jurátusok lesznek ismét a mi vetélytársaink, egy szóval, még csak a legkisebb csorba sem esik sem a nemzetiségen, sem a hazán.

Urambátyám keserűn mosolygott.

— A fegyverrel hódított országok sorsa vár rá.

Vae victis! Nem látjuk mi többé soha azt a constitutiót, édes öcsém. Mennyi lefejezés, mennyi börtön s mily kényuralom fog következni.

Daray hadnagy boszusan, daczosan vágott közbe:

— Eh, urambátyám, hogy beszélhet ilvent? Hát gondolja felőlem, ha én azt tudnám . . .

És neki vörösödött egészen.

— Ha tudná? Mondja csak tovább.

— Igen, igen! ki merem én mondani: hát fölteszi felőlem, ha azt tudnám, hogy nem úgy lesz, a mint mondtam, kihúznám többé a kardomat? Mi csak a béke helyreállítására vagyunk hivatva. Prókátor uraimékat rendre utasítjuk, azzal tessenek megint békességben gyülekezni, utat csináltatni, szegény ember dolgán-baján évelődni, diétára választgatni, restaurálni, korteskedni, egy szóval mindent, a mint régen volt.

Nagyobb nyomatékúl hozzátette:

— Nekünk ez mind meg van mondva.

Fejét csóválta mindenki: a háziur, az asszony, a kisasszony, s talán még más is.

Az ezredes boszusan nagyot ivott, lenézte a hadnagyot; talán beszédjét nem találta egészen helyén illőnek; vagy talán sajnálta: a szegény hadnagy még gyermek volt.

Megrázkódott a korty után, nagyon keserű volt.

Antalics hadnagy nem szólt mindezekre semmit. A kandallónál ült, tenyerébe eresztett fővel, másik kezével melázva piszkálta a tüzet; sem a társalgás nem

érdekelte, sem a fiatal, szép lány jelenlétének varázsa nem hatott rá, hogy legalább annak nézésével üdítette volna lelkét.

A mi nem is volt csoda, miután a szép Etelka egyetlen virágszálat is megtagadott tőle előtte való napon, nyíltan szemébe mondván, hogy igaz magyar lány csak hazáját védő honvédtisztnek adhat virágot.

Mindezekben a gyöngéd tréfákban, beszélgetésekben pedig semmi kiméletlenség nem volt, azokat csakis azok érezhették oly nagy hatásuaknak, kik azokat szemrehányásnak vehették.

Az ezredes azután oda hívta az ablakhoz a társaságot, hogy nézzék meg pompás lovát, a Tankrédot, melynek e pillanatokban kell visszaérkezni a sétajártatásból, melyre az ezredben egyetlen magyar közlegény, Miska, az ezredes magánszolgája vitte.

Még az órát, a perczet is tudta az ezredes, melyen visszafordulva meg szokott érkezni.

Elmult a percz is, az óra is és Miska nem jött.

Midőn az este egészen eljött, az ezredes csak akkor lett igazán türelmetlen, s csak akkor jött ki igazán kedvéből, midőn a legény szobájában annak magával vitt holmija hiányzásából meggyőződött a felől, hogy Miska aligha Oldal Pállal nem beszélt.

Ez az Oldal Pál pedig az a bizonyos ellenállhatlan csábító, a ki a halandót megszökteti onnan, a hol nem szeret lenni, lakik pedig a halandó szívében. Ugyan ő volt az az emissárius, a ki a huszárokat messze idegen országokból haza csalogatta.

Ha az est homálya nem lett volna már a szobában, némely arczon kárörömöt lehetett volna olvasni. A jó öreg urambátyámnak nagy küzdésébe került, hogy el ne kaczagja magát.

Az ezredes nagyon boszús, haragos volt.

Talán nem is azért a lóért, hanem egészen másért.

— A patvarba, még ez is túltett rajtam! — suttogta egy hang Etelka kisasszony mellett és készakarva, hogy a lányka is, azaz talán csak hogy egyedül a lányka hallja meg.

Etelka megrezzent. Ki beszélt oly suttogva mellette? A mint fölpillantott, nagy merev szemekkel találkoztak pillantásai, melyek rá voltak szögezve, és nem érzés nélkül, hanem telided teli melegséggel.

Antalics hadnagy volt az s oly véletlen, nesztelen termett ott a lányka mellett, s oly váratlanul szólt, hogy a lányka meglepetésében varró-kosarát is leejtette az asztalról.

Az ezredes, mint ügyes embereknél szokás, haragját tréfával palástolva, vagy inkább hiuságból, nehogy a veszteség érzésének elárulása közönséges embernek láttassa, csak alkalmat várt, s e pillanaton örömmel kapott.

Abban a pillanatban hozták a lámpát.

— A mint látszik, az én keresztfiam is meg akarja magát lopatni, szólt az ezredes.

A hadnagy visszavágta.

— És épen abban a modorban, a mint Petőfi verseiben van a lopott lóról.

— Hát ösmeri ön Petőfi költeményeit? kérdezte tőle gyorsan, hirtelen és mégis elég csipősen Etelka kisasszony.

A hadnagy ismét oly mélyen, áthatóan nézett rá, mint előbb a homályban s érzékeny sóhajjal válaszolt:

— Ösmerem!

— Nem hiszem, felelt Etelka éles gúnynyal, vagy legalább nem ösmeri mind.

Antalics hadnagy elérte a vágást, s nem tudott többet szólni.

— Önök meg már épen poéták verseiről beszélnek. Ha ezt a kisasszony jegyese vagy udvarlója, ki bizonyosan a fölkelőknél szolgál, megtudja, a legelső csatában apróra fogja önt aprítani.

Etelka kisasszony szemérmesen lesütötte szemeit, szabadkozott, mentegette magát, hogy neki semmi ilyes félelmes szívbeli választottja nincs. És azután ismét e mentegetőzéseken évődtek.

S ez alapja lett annak, hogy a vacsora elég vigan folyt, annyival inkább, mivel az ezredes maga nyitotta meg az alkalmat, hogy Miska szökése is az élcelés tárgya lehessen.

Csak akkor lett bús, akkor sóhajtott azután mindenik, midőn tanuja nem volt annak. Az esti ima és az álom között levő rövid pillanatokban. Akkori időben imádkozott minden ember.

És másnap reggel sajátságosan Antalics hadnagy is hiányzott.

— Az én keresztfiam! mondta az ezredes félig komoran és még csak el sem búcsuzott a keresztapjától.

II.

A jó öreg urnak igaza lett, a császáriak nem mentek át a Tiszán.

A nyíló tavaszt aligha nevezték valaha ily jogosan kikeletnek. Milyen virágokat hozott az a tavasz, mintha földből buvó virágok lettek volna, minden tájon a hazában ifju, piros arczu, vitéz fiak lepték el a mezőket. A Tisza jégpánczélja s a puszták végetlen hóleple mögött varázslat ment végbe, mint egy bűvész-függöny mögött.

Midőn az utolsó februári köd fölrepült, fényes, deli hadsereg özönlött elő, mint a köpü zsongó rajai, s hasonlóan a tavasz pacsirtáihoz, vidor dallal ajkaikon.

Mint a hogy a gyermekek tavasszal kijárnak a falu-szélre, darut, gólyát várni; a föld népe a Tisza innenső partján reggelenként ki-kijárt, a fölkelő nap felé, szeme elé tartott kéz alól lesni, nézni, szemlélni, ha jönnek-e már, ha érkeznek-e már! S az öreg gyermekeknek e tavaszi vágya hogy megújult azután is oly sok tavasszal!

Különös volt az akkor, sejtelem volt-e. vagy a szerföldrőlti örömnek rosszul leplezett, fölfedezett titka? Már előtte való napon sugdostak az emberek, biztatták egymást, bekövetkezendő csatát jósoltak a következő napra, s hajnalon már a városka alatti szőlős

buczkák, egyetlen magasb pontjai a rónának, lepve voltak bámész sokasággal, miként a színházban szokás, hogy a karzat még a függöny felgördülte előtt megtelik még akkor, midőn a szereplők közül sem egyik, sem másik oldalon nem látható senki sem.

Szemtanuja voltam e reggel eseményeinek, s igyekszem e rövid sorokban rajzukat adni.

Szép márcziusi reggel volt, melegségére, kellemére májusinak is beillett, a vetések szépek, zöldek, buják voltak, a tarlókat fölverte a fü, egy remek, gyönyörű esztendő reményét mutatta maga a természet is, még a fák is rügyeztek már. A természet maga sem akarta már várakoztani a vágynakat, a reményeket, a harcra lángoló kebleket, a diadalt.

Az egyenes, végtelen rónán a kilátást nem gátolta egyetlen emelkedés, egyetlen bokor vagy fa; sima volt a róna, mint a nyugvó tenger, messze, egy egész óra távolra meg lehetett látni nem egy vonuló hadsereget, hanem magát az egyes lovast is, a mint a reggeli nap fényében a rezgő lég fölemelte.

Hét órakor megdördült az ágyu Szolnok felől, s minden ágyudörgést a légbe emelkedő füstgomoly előre jelzett, mely csak azért oszlott el a magasban, hogy ujabbnak adjon helyet. Hosszu fekete sorok mozogtak a távolban. Kiáltásokból, kisebb löszerek zajából nem hallatszott semmi. Oly szép, oly szelid reggel volt, az ágyúk bömbölése inkább ünnepiesen szaggatott, mint folytonos. A távolban nem gondolt volna ottan véres csatát senki.

Nyolcz órákor a sik róna telve volt futó, nem futó, hanem száguldó, szétvert sereggel.

Nem nagyítás az: az ember nem futott együtt. Itt egy ágyuval futott két ló egyetlen emberrel, ott löporos kocsit ragadtak a lovak szekeresz nélkül, itt három lovas katona gyalog, itt két horvát egy lovassal versenyt rohanva, ott két lovas, amott ismét egyetlen lovag, az egész mező előttünk lepve egyenkint futó, szélbe hányt, polyvaként szétszórt sereggel: s mindezeket nem birta rendbe szedni, megállítani sem dörgő parancsszó, sem a fényes, erős segédsereg megérkezése; csak az állott meg, a ki ott a futásban elhullt sebeiben.

A segédsereg mellettünk huzódott el a csatatér felé: a legerősebb, edzettebb három vasas ezred, fényes pikáju két dzsidas ezred, két lovas-üteggel, az országunton vágztatva száguldtak az elejtett keztyűt újra fölvenni. A vasuton egymást fölváltva robogtak előre a vonatok, gyalogsággal terhelve, melyek a Jeszenszkytanya közelében álltak meg, s mint a trójai ló öntötték ki magukból a beléjük zsufolt horvátokat, vadászokat.

Mivel ösmertem azelőtt is, most is fölismertem Árkay ezredest: ezrede élén ő ment legelől; komoran, daczosan, haraggal nézett maga elé, mintha azzal a tekintettel százakat akarna megsemmisíteni.

Kiállhatatlan volt annak, a ki látta: megutálta azt az embert.

Nemsokára megvillantak a kardok a nap fényében. Valóságos bűvészi képlet az, ilyen csillogó egész ezred kardját ragyogni, csillámlani látni, a mint egy

vezényszóra forgatva, sergetve a légben egy fényes vilámlássá folynak össze. A roham trombitája hallik, egy sebes roham tompa dübörgése zuhog, mely azután elhal az ágyu megdördülő hangja alatt.

Ismét szünet, és a jelenet más oldalon ismétlődik majd ismét itt, de az ágyuk hangja mindinkább közeledik, az eltávolodott seregnek tömege közelebb, közelebb jön, egyes alakokat tisztán ki lehet a fehér tömegből választani, és azután közelednek ismét és mindig, mindig gyorsabban közelednek.

Végére erre fordulnak a lófejek, az ágyú elnémul, s csöndes lassu hátrálással, mint kifáradt, megtört óriás, tántorogva tipeg a vert had visszafelé.

Mintha tegnap lett volna, még olyan elevenen emlékszem.

Árkay ezredes jött elől Fehér kapitánynyal. A kapitánynak nem volt sisak fején, egy közkatona sipkával helyettesítette azt, mely kendővel volt átkötve; fehér köpenyén végig csurgott le a vér, egész lováig. Irtózatos vágás volt a homlokán: hogy szenvedhetett az a szegény ember! Százakból állt az ut szélén a karzat, a néző közönség, mely ott a visszavonulást bámulta, és mégsem akadt egy is, a ki sajnálja.

Árkay ezredes sisakjának taréja középen volt ketté hasítva úgy, hogy első része egészen legörbült halántékára. Oly hatalmas vágást mutatott az, mely becsületére vált volna akár egy óriás karjának.

Ámde Árkay ezredes, egész ellentétesen harczba menetelével, most a visszavonulásban korántsem volt

dühös, korántsem haragos. Mint az igazi gavallér kártyája vesztességénél, vagy megcsalt, kijátszott szerelménél mutatja épen a legvigabb, legkönnyebb, föl sem vevő arcot: csipőjére tett öklével, mosolygva haladt ezrede élén, s a városba érve, szintugy katonai, mint polgári ösmerőseinek nevetve mutogatta az összezuzott sisakot.

Hány ember volt ott, a ki szerette volna megszórítani azt a kezet.

Az ezred azonban le sem nyergelt, pár negyedet pihent, azután hátrált tovább a sereggel.

Az ezredes az ezred élén ott ment el a négyhetes szállás ablakai alatt, melyeknek egyikén ragyogó, mosolygó szép leánycarc pillantott ki, s szemlélte azt a látványt, melynek kellemes hatását még titkolni sem birta, vagy gyermekes ártatlanságában nem is akarta.

Az ezredes odaszökelt lován az ablakhoz és megmutatta neki a sisakot.

— No, kisasszony, ez a ficzkó lesz érdemes valaha a kegyed kezére; hanem azután, ha élek, meghivjon a menyegzőjére.

Ezzel sarkantyuba kapta lovát, ezredével tovább vonult s vonult vele és utána ki a városból az egész hadsereg.

Egy órai szünet sem jött közbe, rögtön a magyar hadsereg jött nyomukba: érkezét a zaj, a vidor kiáltások, éljenzések jelezték, melyek az egész várost lázas örömmel töltötték be.

A szép Etelkák háza is megnépesült: vidor hu-

szártisztek léptek be kardcsörtetve, mosolygó otthonossággal; öleltetve, csókoltatva urambátyám által; előre nyújtott karokkal fogadtatván asszonynéném által; gyöngéd kézszorítás és bűvös-bájos meleg s könnyelt nézéssel üdvözöltetve a szép házikisasszony által, bámulva, vigyorogva a cselédség, s körültánczolva a házi gyermekek által.

És mily meglepetés! ki volt a szép huszárcapitány a többi közt?

Antalics, ezelőtt négy héttel vasas főhadnagy.

Nagyon természetesen majdnem neki örültek legjobban: az emberi hiuság sokszor magának tulajdonítja a változások, megtérítések érdemeit.

Antalics most nem volt oly alamuszi, szomorú, mint vasas-német korában: vidoran, délczegen ütötte össze sarkantyúját Etelka előtt.

— Nos, Etelka kisasszony, nem mutattam-e meg hát, hogy ösmerem Petőfi verseit?

Etelka helybenhagyólag intett fejével, meg volt indulva, nem tudott szólani, s már csak ne vétessék neki rossz néven, de a mily gyönyörűséggel nézte átnedvesült pillái közül, biz Isten, akár örömet a nyakába borult volna s meg is csókolta volna.

Hogy van, hogy ilyesmiket, a kit illetnek, az kiolvassa rögtön a szemekből?

A huszár is kiolvasta s nem cserélte volna el ezt az egy pillantást azért a száz meg száz cotillonért, melyet vasas-német korában a nagy osztrák birodalom annyi meg annyi garnizonjában ellejtett.

Azután urambátyám állott elő és igen nagy megelégedéssel, örömmel referálta a hősiaknak a vert had visszavonulását, a nagy kardvágást, mely Árkay ezredes sisakját összezúzta, mintha az, akinek beszélte, nem tudná jobban.

— De már csak azt a kezet szeretném megrázni életemben.

Antalics elégedetten, büszkén nyújtotta oda urambátyámnak kezét.

— No hát rázza meg urambátyám, itt van az a kéz. rázza meg emberül.

— Hát te voltál, öcsém?

— Igen én voltam.

Azután el kellett neki beszélni az egész eseményt vidoran, élénken, mintha csak valami vidor tréfáról lett volna szó: hogy csengtek össze a kardok, hogy ugratott mellé, hogy mérte rá azt az iszonyu vágást, melytől igazság szerint agyának kétfelé kellett volna hasadnia. Ezeket mind el kellett beszélnie.

— Vajjon fölismert-e ?

— Hogyne ismert volna föl, hiszen ő kiáltott rám az összecsapáskor: „Ide, édes keresztfiam!” én meg azt kiáltottam neki: Itt vagyok, édes keresztapám!”

— Azután nem sajnáltad? — kérdezte félig tréfásan, félig komolyan urambátyám — hiszen nagyon szerettétek egymást.

A huszárkapitány mosolyogva nézett a szeme közé.

— Mondja csak, édes urambátyám, nem sze-

rette-e őt? s bárha a legmegrögzöttebb schwarzgelbnék tartotta, mégis szívesen látta házábanál.

— Csitt te! jól tudod, hogy ő vendég volt a háznál s a magyar a vendégjogot tiszteli; de találkoztam volna csak vele a kapun kívül négyszem közt, a falu szélén, mint ellenséggel!

— No hát, édes urambátyám, én is úgy álltam vele szemben, mint ellenséggel és hátha édes testvérbátyám lett volna, nem azt tettem volna-e? Elég ideje vártam én már arra, hogy hazámért egynéhány jó kardvágást osztogassak. Megmondhatná Fehér kapitány is, hogy nem hiába tanított a magasabb iskolára; az igaz, én is kaptam tőle egy pár karczólást.

— Hát még az is! No, öcsém! de már erre nem tudom, mit mondjak. Érdemjelet érdemelnél kitüntetett vitézségedért.

Antalics nevetve fordult Etelka kisasszony felé.

— De most már csak megérdemlek a kisasszonytól egy virágszálat, a mit attól a vasas némettől megtagadott?

— Mit? virágszálat, édes öcsém? — kiáltott lelkesülve az urambátyám: — hátha a kezét kérnéd leá nyomnak, nem odaadnám-e?

— Kedves urambátyám, ne tréfáljon velem, mert hizony isten, ha a kisasszony is úgy akarja, a szaván marasztom.

— Mit? ha úgy akarja? Muszáj neki úgy akarni. Etelka, csapj föl hamar, kétszer se kéresd magadat.

Etelka kisasszony érezte, hogy ő biz ezt nagyon

szívesen cselekszi, azért éppen nem várt arra, hogy muszáj legyen.

Akkoriban így kötötték a házasságot.

Vidor, délczeg huszártisztek voltak a násznép, tábornok a násznagy. A kézfogó még aznap este megtörtént, a násznép a vőlegénynyel együtt másnap reggel ment tovább a hadjáratba, a csatamezőre, diadalmas harci útjain tavasztól őszig, a babérlevelek hullásáig, Hatvantól Világosig.

III.

Most könnyű, nagyon könnyű dolog menyasszonynak lenni. A jegyváltás megtörténik; a boldog vőlegény órahosszat, naphosszanta — mit? naphosszanta? — egész a lakodalomig tartó időszak alatt, ott ül a boldog menyasszony ruhája szegélyeinél, epedve, ábrándozva sóhajtat a szemébe, lesi a leeső gomolyagot, vagy az ollót, mit világért sem nyujtana hegyes, öldöklő végével vissza; s mindössze is annyi rendkívüliség történik, hogy a menyasszony egyszer véletlenül megszúrja az uja hegyét, mely csöpp piros vérnek elég vigasztalás az, hogy bele varrja szerelmét a stafirungba. Be jó egyszerű polgári dolgok ezek, melyeknek szelid jámborságában apránként mulik a romantika.

Hanem akkor, akkor tetszett volna lenni menyasszonynak; akkor volt nehéz. A jegyváltás után hosszú ideig ott ült egyedül, búsan az ablaknál a menyasszony, úgy varrogatott s nem tudta, nem halotti lepel lesz-e az, a mit készít, Ma rekkenő meleg sütötte, zord eső

verte az ablakot, folyvást azokra a szenvedésekre, terhes, fárasztó útakra emlékeztette, melyeket vőlegényének szenvednie kell; az a csepp piros vér, mely ujja hegyén a tűszúrássra kifreccsent, halálsápadttá tette, ha vajjon vőlegényének vére nem özönnel foly-e a csatamezőn s nem lett-e még menyasszony korában özvegygé? Nem olvasott az akkori hölgy divatruhák dudrai, fodrai tanulmányozása végett, hanem lázas mohósággal kapott a politikai lapok felé s reszketve kereste a csaták tudósításait, félve, remegve olvasta a részleteket: ha vajjon nem olvassa-e vőlegénye nevét a csatában dicsőséggel elesettek nevei között.

Sok olyan menyasszony volt akkor a hazában. Nagyon sok ifjunak szívét, lelkét harcra edzettebbé tette az a tudat, hogy van egy lény a földön, a ki mindenek között legbüszkébb rá, s kinek jövőjeért boldogság küzdeni s a szerelem is, mely hevítette, jobban meg van érdekelve, jobban meg van jutalmazva, ha oly nemes, magasztos eszmékért küzdött, mint a haza szabadsága. És azt hiszem, az ilyen érzellemmel megszól-gált, jutalmul kivivott szerelem mindkét léleknél az eszmék ragyogásával koronázva, édesebb is volt a mai jó világ csendes polgári szerelménél és regényesebb, mert a középkor zománcza volt rajta, midőn egy hitért, egy hazáért, egy hölgyért küzdöttek a daliák.

S a harcok után, a haza bukásával még nem voltak befejezve a szomorú napok: most lettek azok csak igazán szomorúak, olyanok, mint a minőknek urambályám előre sejtette. Csak ott lett volna kéznél

Daray hadnagy, majd szemére lobbantotta volna, hogy kinek lett igazsága.

Számtalan lett a menyasszony, kinek nem jött vissza többé a vőlegénye, számtalan, kiének eltüntéről, hovalétéről mégcsak hír sem jött; de szintoly nagy, még nagyobb volt azoknak a száma, a kik a szomorú bujdosás, üldözöttség keserű sorsát osztották, s mint följegyzetlen, emléknélküli áldozatok hulltak el bujdosásukban, s kikről számot nem vesz senki; vagy a művelt osztályu egyesekre nézve a legkeservesebb helyzetet: közönséges, durva, műveletlen s még e mellett ellenszenves érzelmű, idegen közlegények közé való besoroztatást szenvedték.

Ezek mind ama bizonyos fátyol mögött vannak; de azért mint halvány ködképek, mint kísértő árnyak a szürkületben, megjelennek a fátyol mögött, mivelhogy igazán fátyol az, mi a multakra vettetett.

Nem is szükség tehát föllebenteni e fátyolt, ritka szálain keresztül úgy is láthatjuk a régi jeleneteket. Mint régi tündérmesék csöndes, zajtalan ködfátyolképein, merengjünk el s válasszuk ki azok közül e pilanatban a legszelidebb képek egyikét.

Lássunk egy rideg, kopár, hegyek közé szorult rusznyák falut, egészen benn keleti Galicziában, Brezan és Zamojecz között, rossz kunyhókat, hóval fedve, zord, csipős szelet, mely a havat veri a térdig benne járó szemébe, s e térdig érő hóban, vállán nagy köteg szénát czipelve, törtet előre, rossz szürke köpenyben, toprongos és rongyos kék nadrágban, egy nyomorúságos

képü császári és királyi furvézer katona, magyarul szekeresz, legigazabban kocsis-katona és mondjuk el, hogy ez az a vőlegény, a kire egy gyászba öltözött szép barna lányka, egy messze vidék sík rónáján, szomorú sívító szél által zörgetett ablak mögött, sóhajtva vár. A

kit hogyan is birna vigasztalni az a szomorú ember, a ki háta mögé dugott kezekkel a kandalló melegénél keres menedéket s a ki úgy megöszült, úgy megfehéredett, mint az a téli tájkép odakünn, s a ki ezelőtt az a vig kedvű, jó kedvű és mindenkit szívesen fogadó urambátyám volt. Most az látszik rajta, hogy talán senkit se üdvözlne, még csak mosolyogva sem.

Pedig nem úgy van, szívesen mosolyogva kell fogadnia azt, a ki ilyen téli estén hozzá belép, váratlanul, véletlenül és azután meg nemcsak mosolyognia, hanem nevetnie kell annak a különös öltözékén, a bindlin, a mantelzsákon, a miket magával czipel, mert valóságos obszitos. Olyan szomorú dolog volt ez s mégis oly jól esik az embernek nevetnie, kacagnia rajta, ha örül.

Azt hitte volna az ember, ott, hol a fenyvesek teremnek, éppen ott nincs karácsonyfa, hogy éppen a hideg rusznyák hegyek között nem teremnek karácsonyi

ajándékok; és mégis a szegény furvézerral mily különös eset történt. A mint baktat a nagy hóban, a mint leteszi válláról a nagy köteg szalmát: miért hivatják, mit adnak a kezébe? Elbocsátó levelét, annak a szép, vallásos, kegyetes karácsony-ünnepnek ajándékaul. Milyen különös! Még aznap este az őrnagy úr asztalához volt híva ebédre; de meg is mutatta, hogy ebédelt ő már nagyobb urakkal, sőt tábornokokkal is.

Ezek voltak azok a dolgok, melyeket a megérkezett vőlegény elég kedélyesen elbeszért és a szép deli magyar kisasszony nem csak nem szégyelte, hanem legnagyobb szerencsájének, örömének tartotta, hogy a cs. k. exfurvéter őt karjaiba zárhassa. Érezte, tudta jól, hogy őt ama régi huszárkapitány öleli.

Az első örömök után rögtön a kiszabadulás, fölmentés ily gyors véletlenének találgatásai kezdődtek. Hiszen még alig jött haza eddig valaki a besorozottak közül. Mi ok, mily alkalom, mily pártfogás, mily közbenjárás okozhatta e véletlen boldog örömet? Nem bírták kitalálni, még csak sejteni sem. Ki gondolna arra, a kiről senki sem emlékezik?

Más emberekről emlékeztek abban az időben.

Egy napi név el van temetve az örök nevek mellett; a kit könnyű feledni, a kinek emlékét nincsen ok őrzeni, holnap sem emlegetik már azt.

Az emlékezet, a kegyeletesség a hazában csak a hon javáért élt, halt és szenvedeti halhatatlanok nevét tartja fön, kiknek dicsősége, hire csak a Kárpátokkal egy időben fog összeomlani.

Ki gondolt volna ilyenkor az osztrák katonákra!

Ki gondolt volna az osztrák katonára, ha még aranygalléros is.

A vén schwarzgelb nem jutott eszébe senkinek.

Mivel tehát a találgatás nem sikerült, legkönyvebb mód volt megválni tőle azzal, hogy abban hagyták, nem is törődtek, nem bibelődtek e már fölösleges körülménnyel; inkább törődtek a menyegzői előkészületekkel.

Azokkal törődtek mindjárt másnap és azon voltak teljes örömmel, lelkesüléssel, hogy a várva-várt nap még csak a folyóban levő hó végén se essék túl. Ha a szerencsét megkaparítja az ember, nem igen szereti azt halasztgatni magától.

A boldogság napját kitűzték. Fényes és nagy-szerű menyegzői terv készült. Urambátyám is azt gondolta, legalább családi körben legyen egy jó boldog napja a magyarnak. Kifogyhatlanok voltak a mindkét részről meghivandók fölemlítésében; végtére is, nehogy valami kételyök legyen, föl kellett őket jegyezni mind.

Minden névnél ragyogott arcuk, örültek, mosolyogtak mindannyian. Annyi régi jó ismerős, bácsi és néni, atyafi, rokon, barát, annyi régi jó bajtárs!

Midőn már nyugodtak voltak a felől, hogy nem hiányzik senki, bezárták a névsort és mégis sajátságosan úgy érezték, úgy találták, hogy hiányzik valaki.

Ki hiányozhatik? Ki maradt volna ki?

Nem tudták kitalálni.

Kinek jutott volna a vén schwarzgelb az eszébe!

IV.

A lakodalom megnyílt, a lakodalom állt pompájában, vig zajában, vig zenéjében. Csengtek a poharak, lejtettek a párok; borozgattak és egy szebb, jobb jövő reményét hirdették, esdekelték a dalos ajkak, édes busongással, háromszázéves epedéssel; kőczingtatások, felköszöntések sora járt, ujongás, lelkesülés, elkeseredés bánat és öröm vegyülve, úgy a hogy magyar ember mulat.

És az ajtóban, a nélkül, hogy sejtette volna valaki, megjelent egy hegyesre pödrött bajszú alak, videran mosolygva, mintha ő neki lett volna legnagyobb joga elégültnek s boldognak lenni. Belépett azzal a meggyőződéssel, hogy bizonynyal ő itt a legszívesebben látott vendég — hogyné! — a régi jó ismerősök, barátok közé csukaszín szürke öltönyben, arany gallérral fényes gombokkal, teljes parádében, toiletteben, zöld tollas pofoncsapott kalapját kezében tartva: egy osztrák tábornok.

A vén schwarzgelb eljött hivatlanul.

Hivatlanul?

Nem! Hiszen ő a legrégibb vendég, ő magamagát régen, nagyon régen, a legelső hívatta meg az ünnepélyre.

— Eljöttem — mondta — meg nem állhattam, hogy el ne jöjjek a keresztfiam lakodalmára. Szerencsére közel estem garnizonba; meghallottam a hírt, el nem mulaszthattam, hogy régi ígéreteimet be ne vált-

sam, annyival inkább, hogy annyi idő után kezét szorítsak a vőlegénynyel.

A vendégek nem épen a legkedvesebb szemmel nézték; mondhatni, az arcok elsavanyodtak.

Egyedül urambátyám s a vőlegény igyekeztek magyarok, azaz vendégszeretők lenni. Nem nagyon sikerült, mert ők meg a többiek ellenszenvének hatását nem ellensúlyozhatták. Helyzetükben két tűz közé szorultak.

A tábornok megjelenése egyelőre mégis azzal a kedvezménynyel volt a társaságra, hogy a csendőrök, kik még ilyen családi ünnepélyekre is betolakodni kötelességöknek tartották, eltávoztak.

Hiszen tábornok volt ott.

A ki hajdanán egy ezred sorain végig pillantva, éles, sas szemeivel meg tudta látni egy gomb hiányát is, ki tudta olvasni az arcokról a hanyagságot, a korhelységet, a tettetést, az ne látta, ne vette volna észre a nem is titkolt lehangoltságot! A tábornok észrevette, és jól felismerte helyzetét.

Kézen kapta a házi urat s a vőlegényt, szerfölött vidáman szólott hozzájuk:

— Az Isten szerelmeért, lássatok szívesen, különben holtra szégyelem magamat köztetek. Röstelem, hogy ezek az urak miattam nem mulatnak.

Azok tőlök telhetőképben mentegetőztek, s elodázták még a gondolatot is, hogy a tábornok szívesen látott vendég ne volna.

— Pedig látjátok — szól azután a tábornok

kezőket folyvást szorongatva s némi elérzékenyülést öntve szavaiba — pedig látjátok, nekem jól esik köztetek lennem. Kifúrná oldalamat, ha legalább nektek meg nem mondanám, hogy én nélkülem nem is mulatnának ezek az urak. Nem dicsekszem, édes keresztfiam, de jól esik bevallanom, arra vártam, hogy magam mondjam meg, hogy én nélkülem talán boldog menyegződ percze sem érkezett volna el ily hamar, talán még évekig kellet volna várnod.

Egy gondolat villant meg a vőlegény agyában, mely még azelőtt sohasem jutott eszébe; megszégyelte magát és lesütötte szemeit.

A tábornok elérzékenyült, most már egy könyecsepp is jelent meg szemeiben, nem gördült le, csak elolvadt benne, s nyájassá, kedvessé tette azelőtt oly kemény nézését.

Megrázta a vőlegény kezét.

— Édes keresztfiam, engedj meg gyöngeségemnek, de magam akartam, s épen ez alkalommal itt neked megmondani, hogy egy magyar ember és katona így szokott fizetni a másik magyar embernek s katonának, mint hazáját védő hősnek, egy hatalmas kardvágásért.

— Édes jó keresztapám, köszönöm jószágodat. Megengeded-é, hogy megöleljelek?

A tábornok nem felelt, forrón keblére ölelte.

És vannak pillanatok, midőn a katonának is sok minden jut eszébe; sírt érzékenyen.

Egy szívből jövő, érzéstartó toaszt nyitotta meg

ismét a mulatság zaját. A vőlegény kezén fogva az öszülni kezdő öreg katonát, oda vezette a mulatókhoz, s mint élte megmentőjének, keresztapjának egészségeért üritett poharat.

A tábornok is poharat emelt, s a mit abban az időben nem mert senki, nyilvánosan ivott azért, a ki legtöbbet szenvedett a hazáért.

És tudja Isten, oly vidámak, oly őszinték, oly mulatók lettek ezután attól a varázsihletésü eszmétől: a hazától, a vendégek.

A tábornok, a mint másnap maga bevallotta s nem győzött hálálkodni érte, egy igen kedves, boldog éjet töltött, melynek édességét holtáig fogja szívében hordani.

— Kedves keresztapám, tudja-e, mivel fogom én meghálálni irántam tanusított jóságát? — szólt ugyancsak reggel a vőlegény a tábornokhoz.

— Ugyan mivel? — kérdezte vidorsággal.

— Tankréddal — felelt a vőlegény, őszinte örömmel, — lássa én sem bírom eltitkolni, elárulom a meglepetéseket. Midőn haza ér, pár nap múlva csak azt veszi észre, hogy Tankréd ott áll a többi lova között. Miska, ki vele elszökött, s kitől százakért kérték, aján-dékba adta huszárezredesének, ki később tábornok lett. A tábornok pedig . . . Ah! de ne beszéljünk erről. Elég az hozzá, Tankrédet eladták; véletlenül a helyen, a hol van, fölismertem; szívemnek nagy öröme szolgál, ha megörvendeztetem vele. No lássa, én sem bírok titkot tartani.

V.

Tudja Isten, olyan előérzete, olyan sejtelve volt Tankrédhoz a tábornoknak még akkor, midőn ezredes volt.

Ez előérzet, e sejtelem csak aludt még most egy év után is, nem tűnt el egészen. Az első pillanatban, midőn róla hallott, megörült, azután szomorú lett, hará gondolt.

A katonának is annyi minden jut eszébe.

Tankréd szép mén volt. Sötét almás pej, vékony nyak, csontos, száraz fej, nagy tüzes, kiülő szemek, duzzadó orrlíkok, finom, átlátszó hártyákkal. Voltak szépségei. Lábain a legszigorubb szakértő sem talált volna legkisebb ér- vagy csonthibát, kis kerek, finom sötét fekete patái cipőkre lettek volna méltók. Oly dőlczegen is tudott rajtok járni, oly pompásan tánczolni, kivált az ezred zenéje mellett, hogy, nagy csodát mondok, szép nők előtt is feltűnt, kik az ezredet szemlélték, s szakértő, lószerető ember rajongani is kész lett volna érte.

De Tankréd rossz, makacs, gonosz volt. Voltak pillanatai, midőn a sárkányhoz és dühösségében a sakálhoz inkább hasonlított, mint a szép s a művelt emberi osztályhoz oly szeretetteljes közellétben álló lovakhoz. Tankrélnak rohamai voltak. Azt lehet róla mondani: örült volt; ilyenkor féktelen, garázda, engedetlen, sőt bosszuálló. Máskor egy szó, egy nyakveregetés boldoggá, vidorrá tette őt, ilyenkor nem használt szitok,

sarkantyú, korbács; vadabb, szilajabb lett és bőszt tájtékot túrt, mint egy fenevad és ez rá jött egy pillanat alatt, csak egy kis apprehensió miatt.

És a tábornok mégis elhatározta, hogy ezen a lovan fog bucsut venni ezredétől, melyet sok hosszú évig vezényelt, s melyet a garnizonban, hol tábornokká csak imént neveztetett, örökre oda kell hagynia.

A sorok ki voltak állítva. A tisztek ragyogó sisákjaikkal, zománczos, fényes vértelkkel előtte pompáztak. A régi tisztek még mindannyian, de előléptetett ranggal. Fővényes ezredes, Strommer alezredes, Simándy őrnagy, a régi kövér kapitány, Darvay és Fodor kapitányok, mindegyik egy ranggal fölebb, mint egy év előtt.

A banda rázendült az osztrák himnuszszal.

A tábornok megjelent Tankrédon.

A tábornok halvány volt és szomorú. Tankréd szelíd volt, mint a bárány.

A tábornok megemelte fővegét, köszöntötte az ezredet. A banda elnémult, hogy helyet engedjen a búcsúzó szavaknak. A búcsútevő kezdett beszélni halk, érzékeny hangon. Hiszen csak katona tudja, mit tesz az: ezredétől elválni; a családtól, melyben növekedett, a családtól, melyet nevelt, a testvérektől, a barátoktól, a zászlótól, az ismerős zenétől, az élettől, a világtól, a légkörtől, a melyben élt. Elszakadni, tudni, érezni, emlékezni mindazokról, a mik körében a zsöngé ifju kortól a késő férfikorig történtek, a boldog napoktól a szomorú gyásznapokig: ez mind úgy meghatja a szívet,

Annyi mindenre visszaemlékezik a szegény katona. És a tábornok mindezeket elgondolta, s a mi azokat illette belőle, el is mondta.

S a mint elmondta, Tankréd — mitől, mitől nem: azért-e, — hogy a tábornok nyakára merte tenni kezét, bőszt lett egyszerre, mint egy oroszlán, duzzadó orrlíkai-ból előbb egy nagyot fújt, azután felágaskodott, oly egyenesen, mint a gyertyaszál s egy óriásit szökött lovag-jával.

Remek szökés volt. E bravourra kedve lett volna tapsolni az egész ezrednek.

A másik pillanatban újra még egyenesebben, még merőbben fölágaskodott, s ugyanakkor a szökés ismétlése helyett állt soká mereven, fönn, magasba tartott fővel, két hátsó lábán.

Ez a legveszélyesebb helyzet, a miben a lovas lehet, ha lélekjelenlétét veszti s a kantárszárat folyvást rövidre húzza.

Néhányan borzadva kiáltották el magukat.

Egy nagy zuhanás — Tankréd egyet perdült lábain, azután kirúgta azokat maga alól, a tábornokkal hanyatt vágódott, s nagy, nehéz, masszív testének egész súlyával zuhant a tábornok mellére.

Vége volt minden parádénak, a tábornokot ájúlva vitték el onnan.

Mégis igaza volt hát Tankréd felőli sejtelmében.

A szerencsétlen ember sok vért vesztett. Négy-öt napig küzdött az élettel és halállal.

Sokan, nagyon sokan kívánczoktak hozzá látogatába. Ő azonban csupán régi bajtársait kívánta magához: Fövényesy ezredest, Strommer alezredest, Simándy őrnagyot, a még most is oly víg, élcelő bajtársát, Darvay és Fodor kapitányokat az ezredből, mint a magyarokat. Azt mondta, azokkal akarja végrendeletét közölni, azok jelenlétében akar meghalni.

Nem ide tartozó dolog elmondani, mit s miket mondott nekik s miket közlött velök.

Fehér őrnagy csacsogott valamit, hogy hatalmas leczkét kaptak tőle mindannyian; elég az hozzá, szomorúak és nagyon meghasonlottak voltak, midőn kijöttek tőle, s a mint mondják, ez eset után nem is nagy kedvet mutattak a katonáskodáshoz.

A pletyka-világ, a mely sokat beszél, a miről biztos adatai sincsenek, azt mondja, hogy a tábornok azt is mondta halálos ágyán:

— Azért hívtalak benneteket ide, hogy lássátok meg a végzet bosszuállásának óráját, lássátok meg, mily nagy szenvedések közt hal meg oly ember, a ki hazája ellen harczolt.

Oh! ez nagy kegyetlenség lett volna tőle, ezt azok szemébe mondani, kik vele egy hullámon usztak; szinte alig hiszi az ember.

Azonban Fövényesy ezredes, Strommer alezredes, Simándy őrnagy, Fehér őrnagy, Darvay és Fodor kapi-

tányok, apródonkint, egyenkint, annyi különböző ürügyek alatt, mind megannyian megváltak a katonai pályától egy és ugyanazon év alatt.

A tábornok pedig már eszébe sem jut senkinek; talán már amott is és ama boldog háznál is, régen elfeledték.

Kiszolgált.

Név, mely tart mától holnapig!

I.

RÉGEN volt az már nagyon, mikor én Kemény Kálmánt ösmertem, azt a szegény fiatal-embert, a kinek esetét itt leírom. Az utolsó évben voltam jogász, és vele egy étkező-helyiségben ösmerkedtem meg.

Azt mondta, hogy ő is jogász, és így hamar össze-barátkoztunk. — Én azonban sohasem láttam az előadásokon. Másoktól is ezt hallottam, sőt azt is, hogy az előbbi évben orvosnövendéknek mondotta magát. — Mind a két állítás igaz volt. De emezt a pályát, szegénysége miatt nem bírta folytatni. A ki orvossá akarja magát képezni, az nem igen mulaszthatja el az előadásokat. A jogi tudományokkal másként áll a dolog, ezek mellett elég üres ideje van a maga fenntartása végett naponta másnemű foglalkozás, keresetforrás után látni, melyeket Kálmán valósággal lázas kapkodással nemcsak felhasznált, de ki is zsákmányolt, a mennyire csak lehetett.

Még csak azt az apróságot sem feledte ki a számitásból, hogy az étlapok leírásáért kapott vacsorát. Ebédje meg volt, mert otthon főztek, — szállásért a háziur két kis fiát oktatta, délelőtt ügyvédi irodában volt elfoglalva, délután a tudakozódó intézetben, este egy német lap hirdetés-levelezéseit teljesítette.

Bizony szegény Kálmánnak nem igen maradhattott csak egy nyomorult fél órája is az előadások hallgatására.

De hát elébbvaló dolog volt, hogy az ember megéljen.

Nagyon szegény lehetett, vagy nem volt senkije a világon, és nem kaphatott legkisebb segélyt hazulról, mert mindezek mellett csak a legnagyobb kinnal, vigyázattal, takarékossgal birta fenntartani és illően ruházni magát. — A világért sem vett volna egy szivart magának.

Igy aztán kezdtem nagyon sajnálni. Annyival inkább, mikor sokszor felsóhajtott nagy érzékenyen, hogy csak akkor lenne boldog, ha mielőbb állása lenne. — Más azt gondolta volna, hogy szerelmes, mert akkor szokták a tanuló-ifjak így beszélni. — Én gyanítottam már az igazi okot, — s ez magyarázta meg nekem az ő lázas sietését, kapkodását, — és éppen azért nem tartottam sem vizeszünek, sem hebehurgyának, hogy egyik pályából a másikba kapdosott.

Legelőször pap akart lenni. — Elmosolyodtam, mikor ezt elbeszélte, de azután megszántam szegényt, mikor ezt az elveszett esztendőt elpanaszolta. — Pedig

csak huszonkét éves volt. Mi oka volt hát neki olyan nagyon sajnálkozni az elveszett idő fölött és olyan lázasan sietni egy pálya végcélja felé?

Azzal vigasztaltam, hogy mindennek hasznát veszi az ember az életben, a mit tanul.

Valóban, Kálmán sok ismerettel birt. Nemcsak gyors esze tűnt fel, hanem az az alaposság, jártasság is, melylyel minden tárgyhoz, a tudományok egyik ágában, úgy mint a másikban, hozzá tudott szólni. És élvezet volt hallgatni, a mikor beszélt, mert nemcsak a külseje volt megnyerő, de szerény modora is kellemessé tette előadását.

De ezt már a világért se mondtuk volna meg neki, — hátha rögtön pályát változtat és most meg már az jut az eszébe, hogy tanár legyen.

Nem hiszem, hogy sok készülődés kellett volna neki, hogy a bölcsészet-tudori vizsgát letegye.

Nemcsak annyit tudott, a mennyit az iskolákban szoktak tanulni, hanem a mennyire ehhez még a fiatal embernek a saját szorgalma és búvárkodása szolgál segítségére egy helyes, okos irányadó vezetése mellett.

Megkérdeztem egyszer:

— Hol tanultad, kitől szerezted te ezt a sok-sok ismeretet?

A szeme felragyogott, mint a felhőkből kitörő nap és fénye megfürdött abban az édes, meleg könny-cseppben, mely pilláin reszketett.

Végzetlen nagy szeretettel azt felelte:

— Az én szegény, édes jó anyámtól.

Bámulva néztem rá, s talán arczomra is volt írva a további kérdezősködés.

— Nincs mit csodálkoznod, — szólt Kálmán mosolyogva, — az én anyám lutheránus papnak a leánya volt, a kiket nem hiába hívnak kékharisnyásoknak. A lutheránus papok leányai nagyon sokat tanulnak, de nagyon is szeretik a gyermekeiket.

Meg kellett a szemeit törölni, mert most már aztán igazán egészen könyekbe voltak borulva.

Ez az elérzékenyülés aztán még közlékenyebbé tette. Most már kezdtem őtet nagyon becsülni ezért a melegségért, a szeretetnek ezért a nagyságáért, a mit az anyjáért érezett.

És megtudtam azt, hogy miért az a kapkodás, miért az a lázas sietés, miért reszket, minő czélt les sóvárogva szeretettől égő szemeivel.

Nem a szív, a vér égő szenvedélyéről volt ő nála szó, mely az ideál birhatásáért üzné, kergetné. Arra talán nem is gondolt még, — hanem gondolt arra, hogy egy szegény öreg, özvegy asszony napjait kell megédesíteni, annak életét kell minél kényelmesebbé tennie, biztosítania öregsége napjaira.

Ezért kell hát mielőbb célhoz érnie.

Most tudtam hát meg, hogy Kálmán nemcsak arra törekszik, hogy képes legyen magát tanpályáján mindvégig fentartani, hanem tartja, mint szegény tanuló szegény özvegy édes anyját és tartja kis árva, vagyontalan testvérkéit is, kik arra mind reá vannak szo-

rulva, és a kiknek ő rajta kívül nincsen senki más
 ártófogójuk a világon.

Most már becsültem is, bámultam is.

De érdekelt engem családi sorsuk is.

Kálmán kevés ember iránt volt bizalmas. Az a
 szomoru csüggedtség, mely arczán ült, nemcsak gond-
 jait, küzdelmeit jelezte, de mert nem szívesen barát-
 kozott az emberekkel, egyuttal felvilágosítást adott ar-
 ról, hogy nem igen szerette őket.

Az az emésztő féreg, mely ily korán a szívébe
 fészkelte magát, mely oly terhessé tette az életet, de
 egyszersmind a saját erejére utalta, vezetett ama kö-
 rülményekre is vissza, melyek elbeszélték, hogy bizony
 nem is nagyon sok oka volt őket szeretni.

Az a szomoru özvegy asszony sokszor elpana-
 szolta gyászos multjokat. Ritkán beszélt arról, hogy
 boldog is volt valaha, de annál többet beszélt az embe-
 rek rosszaságáról, csalfaságáról. A kik feldulták csen-
 des, igénytelen boldogságukat és kiűzték szerény, egy-
 szerü lészkükből. Férjét belekergették az öngyilkos-
 ságba, hogy otthagya őket szegényül, nyomoruságban,
 ártatlan nevelélen gyermekekkel, kik közül a legna-
 gyobb 14 éves fiu, a ki még nem tud szerezni, s a legki-
 sebb, a ki még kérni sem tud ennivalót magának.

De mind nem fájna a szegénység, a nyomor, a
 nélkülözés, csak annak a szegény, becsületes embernek
 a nevét meg ne hurczolták, meg ne becstelenítették, a
 bűn vádjával be ne szennyezték volna. Mert azt soha
 nem fogja elhinni ez életben, hogy bűnös volt, — csak

ártatlan áldozatnak tekinti, ki a tébolyító homályból, zavarból kibontakozni, — magán segíteni nem tudott.

Az öreg asszony azt tartja: Az emberek rosszak, — és minél műveletlenebbek, annál rosszabbak. A közönséges, durva parasztnép a legrosszabb, a legkegyetlenebb, a legkevesebb irgalmat ismer a világon.

És kárhoznak mondta azt a pillantást, melyen — a hol szép arany boldog ifjuságuk lefolyt — Mézesdet odahagyták Káposztás-Szent-Péterért.

A szegény jó ember — így beszélt férjéről, — csak arra gondolt, hogy ott jobb állása lesz, jobb fizetése és így boldogabbá teheti családját.

Káposztás-Szent-Péter — jobb állás, jobb fizetés, gyanították azután, hogy a megboldogult, kiről annyit és oly édesen beszélt, a ki a nép kegyétől függött, a kannibáloktól, vagy pap lehetett vagy kántor a faluban.

Egyik sem volt, hanem nótárius, még pedig a mint a szegény jó özvegyasszony el szokta dicsekedni, páratlan a maga nemében, hasonlíthatatlan a hivatalában. Nagy urak érdemesítették a barátságukra, mert nemcsak remek, eszes, becsületes, jó ember volt, pontos, szorgalmas, de a mellett igaz hazafinak bizonyította is magát a nehéz időkben.

Szentül is hiszi, hogy vesztének oka itt kezdődik. A falura ekkor fordultak a kellemetlen zaklatások s a nép már akkor fejébe vette, hogy minden baj ő miatta történik.

Akkor esett a nagy baj is, a nagy adósság is a

földes uraság erdejének elpusztulásával, melyért a nép azután nagyon megrovatott.

Jöhetett azután bármiféle baj, mindennek csak ő volt az oka, a ki az adósságot kivetette, hogy kire s kire mi esik belőle. No de volt is, a ki a tüzet szitotta.

Volt abban az időben a falunak egy kevély, elbizakodott birája. Mert tudni való — úgy mondja az öreg asszony — nincsen rosszabb, elvetemedettebb, istentelenebb teremtese a jó istennek, mint egy meggazdagodott, még hozzá hatalomra jutott, felkapaszkodott paraszt ember. A falu szája. A kolompos, a ki után a többi birka megy. A kinek az isten a dolgát felvitte. Mint a milyen volt és most is az a Radocsák Máté. Szemben jó barát, és háta mögött ellensége volt a szegény megboldogultnak. Pedig, oh istenem, teremtöm, — sóhajtott föl a jó öreg asszony — ő is lutheránus ember. — Még sem volt jó hozzánk.

Nemcsak a falu népe, hanem jóformán ez az ember volt az elvesztője a szegény Kamenyik becsületének — sokszor csak így a családi nevén nevezte a férjét — jogosan mondhatná, hogy az életének is, mondhatná bátran, hogy ő volt a gyilkosa.

Ez áztatta el.

Kérdés pedig, nem ő lélekzett-e abban a bűnben, melynek gyalázata Kamenyiket érte. Ő talán jobban számot tudna adni arról, jobban meg tudná mondani, hova lett a falunak sok igaz pénze. Ő dúsgazdag paraszt ember most, a szijas nadrágot is elhagyta már.

Míg a szegény Kamenyik árvái koldusok maradtak, mindenük elveszett. A mit el nem vettek tőlök, attól meg maguk válakoztak meg, mint a megbecstelenített névtől is.

Miből állt azonban voltaképen az a büntény, mely miatt a falu pénze elveszett, mely a szegény Kamenyiket a kétségbeesésbe sodorta, azt, valamint annak részleteit, az öreg asszony még a fiának is csak úgy, hiányosan, nem egészen megérthetően tudta elbeszélni. Vagy talán nem is akarta, mivelhogy egy apa hibájáról egy jó anya nem igen szokott a fiának beszélni.

Kálmán abban nőtt fel, az volt a meggyőződése, hogy atyja ártatlan áldozata volt más bűnének. S ez még jobban fájt neki.

Fájt, mert nem tudta még csak elgondolni sem, hogyan lehetne neki kikeresni az apja becsületét. Aligha kisülhet valaha az ártatlanság, ő meghalt, a dolog kulcsát a sirjába vitte. Az igazi bűnös pedig, a ki a titkot tudja, nem vall magára.

Kálmánnak pedig a milyen nagy óhajta volt, épen annyira feladott céljául ismerte életének: kikeresni, tisztázni az apja becsületét.

Olyan titkolózás mellett, mint az öreg asszonyé volt, arra még csak kiindulást is találni kétszeresen nehéz feladat volt.

Ezt, valamint a névváltoztatást is azzal tudta igazolni. Se a gyermekek ne halljanak semmi rosszat az atyjukról, mert a mi megérthetetlen, mindjárt gyanus, — sem pedig a jövőjüket ne rontsa egy szegény

név, mely a sárban, ha ártatlanul is, de meghurczolatott. — Jobban van ez így.

Ez volt az atyjuk története. Még háromszor sem voltam Kálmánnál, már ismertem azt a falut, a kevély Radoesákot, a felzúduló, károsodott népet, mintha csak magam is Káposztás-Szent-Péteren laktam volna abban az időben. — Az egész dolognak az volt az összesége, egy pár szóval kimondva, hogy a szegény Kamenyik kezén elveszett a falu pénze, s mert e miatt a hivatalából is kiesett, el is vették amicskéje volt, föbelötte magát.

Meglehet, hogy Szent-Péteren haragudtak még reájuk az emberek, de abban, hogy itt Pesten gyűlölték, megvetették volna őket, mákszemnyi igazuk nem volt. Ama külvárosi háznál, a hol laktak, nemcsak mindenki igyekezett a kedvökben járni, de jó szívvel könnyítet is a sorsukon. Szerencsétlenségük mindenkit arra ösztönözött, hogy jótékonyak legyenek hozzájuk, kivált — mert részben — a forradalom áldozatainak is tekintették őket. Tett érték mindenki, a mit tehetett. Az öreg asszonynak, a kis leányoknak folyvást adtak kézi munkát. Néha egy-egy viselt ruhában ajándék is kijutott. — Kálmánnak pedig, ha négy keze lett volna is, kevés lett volna ahhoz, a mennyi irni való foglalkozással elhalmozták. Kálmán nem utasított vissza semmi munkát. Mert az estéje nem volt szabad, tehát a hajnallal toldotta meg a napot; de mindezek mellett csak a jó isten a tudója annak, mennyi nélkülözéssel, nyomorúsággal birta szegény Kálmán magát és az övéit eltartani.

No de Kálmánnak a sok irás daczára is sem a

szeme, sem az írása nem romlott meg. A házban valamennyi nő azt tartotta, hogy szép, ábrándos szemei vannak. No persze, az öreg háziasszony meg a fiskálisné tekintetes asszony ezt nem beszélték, — ezt csak a fiatalabbja és pajkosabbja mondogatta, — de már az öreg fiskális úr azt tartotta, hogy soha szebb és pontosabb írást nem látott életében mint a Kálmáné, betűi tiszták, egyformák, a világért nem vét a helyesírás ellen. — Ilyen embernél tehát tökéletesebb, értelmesebb fiatalember nem is lehet a világon.

A házban mindenki szerette őket, a ház elkényeztetett gyermekei voltak. Így Kálmánnak is nem sok oka lehetett a panaszra, a mult embereiért nem áldozhatta fel a jelent.

A jelen csak mosolygott reá. Néha nagyon nyájasan.

Nemcsak az öreg fiskális úr találta szépnek az írását, hanem más is, a ki se fiskális nem volt, se öreg nem volt.

Ez az új pártfogó a szemben eső házban lakott. Az egész emeletet lakta, és egy elegáns, szép, fiatal asszony volt. Úgy beszélték, hogy özvegy.

Ezzel az ismeretiséggel Kálmán nekem nem dicsekedett, hanem úgy jöttem a nyomára, hogy a mint egyszer befelé a városba mentünk, az elegáns szép asszony szemben jött velünk és olyan szemeket vetett Kálmánra, hogy nem egy jogász, de még egy huszártiszt is megsédült volna tőle.

Kálmán nem szédült meg.

Pedig gyönyörű egy asszony volt, délczeg, fiatal, szépségnek teljes, természetes és divatos pompájában.

Megálltam. A mint ment, csak úgy vonta a pillantást maga után.

Szóltam Kálmánhoz.

— Ez téged ösmer. Ki ez?

A világon a legközönségesebb, érzéketlenebb hangon, egy jámbor irnok hangján felelte, minden hangsúly, minden jelentőség nélkül:

— Ez az én pártfogóném.

Mosolyogva néztem reá.

Arcza nyugodt volt. Sem egy vonása, sem színe nem változott. Hire sem volt a legkisebb pirulásnak.

Akkor én még nem tudtam azt, hogy a ki az élet gondjaival küzd, nem gondol a szerelemre.

Azért azt kérdeztem:

— És miben pártfogol téged ez a szép asszony?

— Munkát ad. Egyszer magához hivatott, és azóta sokat, sokat irat velem, és két annyi fizet ivéért mint más.

Megcsóváltam a fejemet.

— Furcsa! És micsoda olyan sok iratni valója van ennek az ígésző szemű gyöngy-jószágnak.

Kálmán most sem mosolyodott el.

— Verseket másoltat német lapokból, magyar lapokból.

— Micsoda verseket?

Azt gondoltam, legalább is tiltott verseket, me-

lyeknek leírása és ily módon terjesztése abban az időben igen szokásos volt. De nem.

Kálmán azt felelte:

— Szerelmes verseket!

Ujra megcsóváltam a fejemet.

— No hát akkor ez csak ürügy.

Kálmán nyugodtan felelt:

— Tudom, hogy az. Valóban pedig jótekonyság, mert abból a faluból való uri asszony, a hol mi lakunk.

— Oh te nagy számár.

Kálmán nem jött ki egykedvűségéből.

— Mindjárt meglátod, hogy te vagy az, ha valamit elmondok. Tudod-e, hogy ez a jó lélek valódi örangyalom. Eddig hetenkint legalább két forint keresetet biztosított, — most pedig állást szerzett számomra. — Látod, azért vagyok most olyan szomorú, azért gondolkodom olyan nagyon, mert aligha meg nem kellene akkor válnom az én szegény anyámtól, ha egyedül csak ő értte és kis testvérkéimért teszem is.

Azután hirtelen egész zavartalanul neki lelkesült, szinte bámultam, hogy így is tud, — de a hozzá csatolt szöveg lehütötte egy kissé feltevésemet.

— Láttad volna jóságát, mikor magához hivatott és kitudakolta körülményeinket. Mennyire meghatotta sorsom. Oly jól esett az nekem. És számtalanszor kérdeztem azóta magamtól: De hát mi oka lehet, hogy velem törődik? Miért érdekelheti az én sorsom őt, az előkelő urhölgyet?

De azért újra visszatértem feltevésemhez.

— Láttad valaha szemeit?

— Láttam sokszor, hiszen mindig magam viszem el a verseket. Szép fekete szemei vannak.

— És nem látod, hogy csillognak, szikráznak azok a szép szemek, ha őket reád veti.

Mióta a szép asszonyról beszéltünk, csak most mosolyodott el először, megcsóválta a fejét és nagyon rendesnek találta, a mit gondolt. Valóban, meg kell val-lani, higgadtan tudott gondolkozni.

— Te szerelemre gondolsz. Szó sincs arról. De egy ilyen előkelő nő és egy ilyen koldus között nem is lehet. Meg azután, ha úgy volna, akkor nem küldene el innen a városból, olyan messzire.

— Tehát elküld messze!

— Nem épen nagyon messze, — de hát mégis csak elküld közeléből. Oda küld, a hol egy rokona, úgy tudom nagybátyja, egy gazdag földesúr helyet csinált számomra. Bizonyos. Előre elküldte az irásomat, az annyira megtetszett, hogy csak meg kell ott jelennem. Jegyzőnek hívnak. Az apám is az volt.

Szomoruan néztem a fiatal emberre, ki ismét oda jutott az állhatatlan türelmetlenségben, hogy ismét pályaváltoztatás küszöbén állott.

Pedig folyvást nem a vizeszség, hanem a sors-javítás kényszerű sürgetése volt az, — s most talán más is járult hozzá.

Azután Kálmán folytatta:

— A fizetés nagyon jó, kedvező kilátások. Sze-

gény anyámon többet könnyithetek. De egy nagy baj van.

— Mi a baj?

— Az a falu az, a hol senki sem fog én reám mosolyogni, jó szemmel tekinteni. Oda sohasem fog jönni lakni az én szegény jó anyám. El kellene tőle szakadnom. De olyan szép ajánlatok, melyeket örülség lenne visszautasítanom.

Szomoruan mondta tovább:

— A hol az apám volt, Szent-Péterről van szó.

Lesütöttem a fejemet, sőt megvallom, némileg örültem is, hátha ezen elmulik a dolog. Erősítettem hát az aggodalmát.

— Biz ez baj egy kicsit.

De csakhamar vigasztalni próbálta magát:

— No de majdnem gyermek voltam még, mikor eljöttünk, hátha meg sem ismernek, — a nevünk is más — aztán ha később megismernek, nem lesz baj, majd megszerettetem magamat.

Gyenge, gyarló vigasztalások.

Hanem az azután erős volt és hatalmas, a melyet utoljára mondott, ha legszomorubban mondta is.

— Látod, leginkább az bir rá, hogy menjek, hátha alapot találok arra, melyen kiinduljak, hogy az apám ártatlanságát bebizonyítsam, becsületét tisztázzam.

Arcza e gondolattól föl is derült egy kicsit.

— Aztán tudom én azt, annak is fogok én majd örülni, hogy az én szegény jó anyámnak és ezeknek a

szegény kis leányoknak az életét kényelmesebbé tehetem.

— De hát majd mit szól erre mégis édes anyád?
Kálmán búsan felelt:

— Nem mondom meg neki, hova mentem, egész addig, míg ki nem kerestem az apám becsületét.

Magában pedig gondolkozott arról, a mit a szép uriasszony mondott neki utoljára, mintha csak édes emlékezősképpen bizta volna reá.

— Aztán megnézzé ám, megvan-e még Szent-Péteren az a híres szép rózsató.

II.

Igaza volt a szegény Kálmánnak, Szent-Péteren a falu házánál nem fogadta senki nyájas mosolygással megérkezésekor. Pedig talán még nem is tudták kicsoda. Ha csak valami gyanújával nem voltak a dolognak, mivelhogy a Grossinger tolta szekerét a szolgabirónál, az az uriember, a ki az atyjának régi jó barátja volt, a ki aztán kipusztult a faluból, a mikor rajta is baj esett. Csakhogy azt mondják, ott máshol, a hol van, gazdagabb, mióta elpusztult.

A falu vénei Kálmánnak kezet nyújtottak, mondták, hogy isten hozta, de — tudja isten — mindez oly savanyu képpel, oly szomorúsággal történt, mintha egyáltalában nem tudtak volna neki örülni. Biz az nem esett jól szegénynek.

Talán az öreg pap volt még a legszivesebb, — de annak a viseletében, sziveességében meg az esett a

nehézére, hogy a legszomorubb volt mindannyi között. Meglátszott rajta, hogy nagyon is sajnálja. Annyira, hogy az már sok is. — Mikor megmondta, hogy kinek a fia, azt felelte bús sóhajtással: — Tudja azt itt mindenki. — Már bevezetésnek is lehangoló volt, a mit beszélt.

— Tudja öcsém, magát a nép nem óhajtotta. Állását a báró ur ő méltóságának köszönheti, a kinél az a jó Grossinger ur magáért mindent elkövetett. A báró urnak fia már nem földesura a falunak, csak birtokosa, mégis nagy a befolyása. Örökös az. A szava parancsolat. És ő bizonyosan nagyon a szívére vette a szegény édes jó anyja keserves sorsát. De lehet is; magam is sokszor megsirattam, mert annyiféle szerencsétlenség egy csapásban egyszerre, sok, rettenetes sok.

És aztán ráadásul tisztán, világosan megmondta neki, hogy itt egyáltalában senki sem fogadja szívesen, meglátja, ha majd látogatásokat tesz. Mert azt mégis elvárják.

Ezeket az utolsó szavakat pedig különösen megnyomta.

Bizony nagy erőt kell hát itt magán vennie.

És az ő szegény atyjáról a jó lelki atya még csak egyetlen szóval sem emlékezett.

Ugy fáj ez neki. Olyan visszásnak érezte a helyzetét. Kegyelemkenyér és az örökös hallgatag szemrehányás.

Jobb szerette volna a lehetetlent, tudniillik, ha nem is gyanították volna, hogy ő kitől származik. Ez

kétszeresen előnyös lett volna neki. Viselete nem lett volna félszeg, nem kellett volna folyvást restelkednie, a mellett nyiltabban, őszintébben beszéltek volna előtte az emberek és mindent könnyebben megtudott volna a pénzsikkasztás szerencsétlen esetéről, annak részleteiről, melyek előtte a titok fátyla mögé voltak burkolva.

Igy nagyon nehéz, mert az emberek mégsem olyan rosszak, czudarok, ha szívtelenek is, hogy a fiu előtt gyaláznák az apját.

Inkább hallgatnak. Pedig a kutatás, a nyomozás, kérdezősködés, következtetés, az apja becsületének tisztázására szükséges adatok beszerzése, minden, de minden könnyebben ment volna, ha nem is gondoltak volna arra, hogy minden szó, minden megjegyzés, felvilágosítás, melyet róla tesznek, jelentőséggel bírhat.

Az emberek hát nem mosolyogtak reá, megelégték az egyszerű köszönést, kalapemelést, azzal vége. Semmi nagy hajlandóságot nem mutattak szóba állni vele, pedig a paraszt szereti magát a nótárius előtt okosnak mutatni. Éreztették vele, hogy úgy hozták a nyakukra, vagy pedig az atyja hibája volt folyvást szálla a szemökben. Meg hát szó a mi szó, a K.-Szentpéteriek különben sem dicsekedhettek valami kitünő észbeli tehetséggel. Csak egy-kettő vált ki közülük. — s az vitte a többit.

Másképpen szívesen meglelt volna ebben a faluban. Már csak azért is, mert minden lépten-nyomon gyermekkorának emlékei mosolyogtak reá.

Azután még meg kell azt is vallani, hogy Szent-

Péter máskülönben kellemes kis község volt. Két jó magas és erdős domblánczolat között elnyúló völgyben feküdt, a nagyobbiknak árnyas, hűvös aljában széles, mosolygó völgy terült előtte, balra fel berkekkel a tulsó oldalig s ott is felnyulva a dombokra, jobbra le örökzöld üde rétséggel, melyet közepén kettémetszve, a berekből kiszökkenő kis patak öntözött, melynek partjait a falu alatt, káposzta és kenderföldek élénkitették. le egész az országútra vezető kőhidig.

Erre feljebb még szebb képet lehetett látni. A kertek alatt szép, kerek rét terült, a patakot folyásában élénk zöld fűz és égerfák követték, melyek, a mint följebb a völgy szűkült, egész kis berekké kerekedtek. Kissé távolabb korona gyanánt óriás nyárfák magaslottak föl közülök.

Egy kis gyalogút vezetett tovább az üde berekben. Vezetett a palló felé, a hol a kis patak tónak volt befogva.

S ott azután a legárnyasabb helyen, a hova a rétségen, a töltéseken keresztül! száguldó gyalog utacskák a patakon át járó pallócskánál összefutottak, egy kis vizimalom állott zúgóval. A zúgó fölé pedig azok a messzire ellátszó nagy árnyas fák hajoltak a töltés oldaláról.

Biz az szép hely volt.

Kálmán jól emlékezett reá gyermekkorából, — vagy talán más célja is volt vele. Elindult arra.

Kiért a faluból a kis kerek rétre.

Oly örömet, oly szívesen járta be ezeket a régen

látott helyeket. Oly jól esett neki a legkisebb bokor, a legkisebb virág látása. Ha nem ugyanazok voltak is, mint régen, a régiék ujultak meg bennök, mint régi ismerőst üdvözölték. Ha az emberek hidegek voltak is hozzá, nem néztek a szemeibe nyájasan, nem mosolyogtak reá, mosolyogtak ezek a szép lombok, fák, virágok, a harmatos pázsiton a tavasz pazar pompájában.

Ment tovább. A káposztás-kertek alól vidor nevetés, koczarázás, dallás hallatszott föl hozzá a gyalogútra, közbe-közbe élénk csattogás vegyült a dal közé.

Az asszonyok, lányok sulykoltak a patakban.

A mint közeledtét észrevették, elhallgatott a legkisebb dal, megszűnt a vidám nevetgélés, csak a sulykolás egyhangú csattogása hallatszott tovább.

Még csak nem is suttoztak, mint a hogy ezt a csin-talan fehér népek ilyenkor teszik, és lopva fel-fel pillantanak.

Lesütve tartották a fejüket mindaddig, míg csak elment jó darabot.

Nagyot sóhajtott. Istenem! Hát még ezek is? Örege, fiatalja egyaránt. Pedig hányan ismerhetik őt közülük személyesen. Olyan is akadhat, a ki játszótársa volt, a kivel együtt szedte a virágokat e rét közepén. zepén.

Szomorú fogadtatás. Elszomorító szíves-látás.

A kis madarak jobbak voltak, nem féltek tőle. tovább is csak bátran folytatták dalaikat a berekben.

A mint a gyalogúton tovább ment, még a zúgó sem hallgatott el, folytatta, hallatta játékos locsogását...

Mind, mind más volt, jobb volt hozzá, mint az ember.

A molnár kinézett a malom ablakán és bámult reá. Várta, hogy ő köszönjön, sem ajka nem mozdult, sem a sipkájához nem nyúlt. Egykedvűen pipázott tovább.

Tehát köszönt ő neki.

Még ezt is immel-ámmal fogadta. Aztán elment az ablaktól.

Azt mormogta magában: szoknya-tette nótárius. Szerencse, hogy ezt ő nem hallotta, csak a mogorva, megvető arcot látta.

Keserűen mosolygott. Falun mindég a nép szokott először köszönni az úri embernek. Most neki kell először köszönni. — Mily ellenszenvet éreztetnek vele.

És aztán nem köszönt többé azoknak, a kik a gyalogúton vele szemben jöttek. Kapták magukat, azok sem köszöntek. Elégnek tartották, ha előtte letérnek a gyalogútról a fübe.

Megállt a zúgón, és nézte a szép friss vizet amint gyöngyözve megtörik. Fölötte a színes árnyat adó fák suttogtak. Elgondolkozott szegény szerencsétlen atyjáról.

— Sokat véthetett nekik — mondta sóhajtva — hogy úgy haragusznak reá.

És aztán ment tovább gondolatában e nyomon, a falun, az embereken, a falu-házán keresztül, mindenben, mindenben, a mik beszélhettek róla. — Maguk azok az avas régi írások, minden, de minden megmond-

hatná, ha jó, ha igazságos, ha részrehajlatlan akar lenni, hogy voltaképen miben is áll a vétke annak a szegény megholtak, melyet még neki sem bocsáthatnak meg.

A mint a zúgó pallóján átért, azért csak ment, ment tovább, mintha még valami célja volna, mintha valami még csalogatta volna.

A mi a patak tulsó partján feküdt, még az is a faluhoz tartozott, úgy is nevezték, hogy a kis falu. — Itt egy rövid kis utca volt csupán, négy öt házzal nagy szálas, koronás nyárfák árnyában, rajtok túl a báró kastélya, melynek parkja messze felnyult a hegynek és le keresztül a völgyre, magába fogadva a picziny patakot is.

A kastély maga igen szép épület volt, de a házak is, melyek a pallóátjárás felől megelőzték, jómódú emberekre vallottak.

Azt mondják, hogy a báró közbirtokos társainak voltak ezek a kuriái, a kik valaha a határ hatodrészt birták, de azután kipusztultak, és a maradékokat a sors széjjelhányta a világba, mint a pelyvát.

Megállt, hosszasan nézte őket, mintha csak egyet akarna közülök fölismeri.

És aztán ezen az egyen meg is pihent a szeme.

A házak közül négy véggel volt az utcára építve,

— az ötödik távolabb a többitől, majdnem a kastély kertjénél háttal. Amazoknak a végén kis rácsos kert volt a két ablak alatt. Emez egy elhagyott kert közepén feküdt, elől és oldalt árnyas fák, bokros sétányok begyepesedett úttal, néhány virág-ágy is, természetesen nem oly díszben, mint uri tulajdonosuk idejében.

A háznak az utczára néző hátulja azonban négy ablakával még most is meglepett, bámulatra ragadott, megállított, a kit útja arra vitt.

Ritka szép látvány tárult ott elő. A ház falának négy ablakát egyetlen rózsatőnek rácsokra vezetett élénk zöld lombozata koszorúzta, mely épen most volt teljes pompájában, el volt áradva, borítva égő, tündöklő karmazsin piros rózsák ezreivel.

Szemei nem birtak betelni ennek a szépségnek nézésével, bámulásával és boldogan suttogetta magában:

Megvan!

Ez az, a miről ő nekem beszélt, nézzem meg, ha vajjon él-e még, létezik-e még.

S míg ittasan mosolygott a gyönyörű rózsalombokra, talán számon sem tudta venni az ábrándokat, melyek a lelkében röpkedtek.

És arra gondol, vajjon nem lenne az boldog nagyon, ha e rózsákból egyet kaphatna, kebelére tűzhetne. Ő érzi, hogy boldog lenne, ha egyet adhatna neki.

Ki tudja, milyen édes emlékek kötik hozzá, hogy oly édesen beszélt rólok.

Valóban lehet is rólok beszélni.

Rákönyökölt a kert sorompójára és gyönyörködött bennök.

Épen a kert sarkán állott, hol bokrok hajoltak a sorompó mohos roskatag léczzeire. Egy utacska is futott oda a kert belseje felől. Romladozó szivárványos kút volt itt, telemerített vizes kád mellette.

Az utacskának ez volt végpontja.

Ha benyúlt volna a kerítésen, — könnyen tehetne volna, mert ott is hiányzott néhány lécz, — elérte volna a kezével, a vízhúzót, a csövet, és akár a szomját enyhíthette volna.

De csak gondolkozott, maga sem tudta min, talán a tegnapon még, vagy talán a mán. Egy édes dal ringatta méla ábrándozásba. S ez a kert belsejéből hallatszott el hozzá.

Gyönyörű szép csengő leányhang volt és egyszerű parasztnóta, a mit dalolt. A nóta arról szólt, milyen rossz, alacsony, szegény házban lakni, lenn van a mesztergerendája, és letöri azt a szép bokrétát, melyet a rózsája tűzött a legénynek a kalapjához. A második vers aztán azt tanácsolta: legjobb lesz hát, ha igazán szereti, tűzze a mellére, a gomblyukába, ott se le nem töri semmi, se el nem hervad.

Dalolta mindig ezt az egyet, úgy, hogy másnak alán unalmas is lett volna, de ő boldog volt, hogy mégis csak akad valaki, aki dalol az ő közelében is.

Hallgatta szívesen. A lelke pihent addig. Az orgonabokrok voltak közte és a között, a ki dalolt. Azoktól nem láthatták egymást.

Azt kérdezte magában. Vajjon, ha megpillantana, elhallgatna-e, mint a többi?

A nóta csak folyt, csak folyt és most már ezuttal felé közeledett. A szíve sebesen kezdett verni, mintha csak attól döbbsen volna meg, hogy ez a valaki oda jön egészen közel hozzá, és felzavarja álmaiból.

A dal csakugyan egyszerre félbeszakadt a nóta közepén.

Döbbenve tekintett arra. Oly gyors megjelenés volt az, akár csak álomban, a mint a leány kibukkant a sétány gyalog útján. Ott állott előtte négy lépés távolban.

Láttára tehát ez is elhallgatott a nótájával. — Elhallgatott, de ajkain azonnal mosoly jelent meg a nóta helyett.

A nap épen akkor áldozott le a vizimalom nagy nyárfái mögé, sugaraival bearanyozta a leány egész alakját, szép szöke haját, melyről a kendő hátracsúszott nyakára és egyik nagy fonata előre hullt a kebelére. Elbámult rajta, oly tömött dús hosszú volt az. Kék szemei pedig valósággal mint harmat fényében fürdő virágok mosolyogtak.

Tisztán, egyszerűen volt öltözve, kezében öntöző kanna.

Igéző jelenés volt.

Nagyot dobbant rá a szíve.

De hamarjában nem tudta megítélni, hogy kis-asszony-e vagy cseléd.

Tartásában bátor, de nem közönséges, — öltözéke

olcsó kelméből, de izléssel van varrva, — és még is van rajta sok, a mi nem kisasszonyos.

A többi között, hogy a czipőt harisnya nélkül húzta föl, — és az a nagy szíves mosolygás egy ismeretlen emberre.

És aztán még köszön is nyájasan, a mosolygás mellé, nemcsak jóestét kíván, de pukkedlit is csinál.

Siet köszönni ő is. Egyuttal menti is magát. Mintha bocsánatot kérne, hogy itt ácsorog. Okát akarja adni.

Oldalt mutat a ház felé, a mint a rózsák a nap végső sugaraiban fürdenek.

— Nézem, bámulom ezeket a gyönyörű rózsákat, soha sem láttam ily szépet, — ritkaság egy ilyen nagyszerű példány, — nem tudok a nézésével betelni.

A leány bátran nézett reá, nyájasan felelt neki.

— Egyetlen töről virul az egész, sokan megállnak ezt nézni.

S utána vetette még nyájasabban.

— Tetszenek?

— Nekem nagyon tetszenek.

A leány — mintha az előbbi kérdést is csak azért tette volna — vidoran, élénken, szeretetreméltó mosolygással folytatta.

— Várjon, hozok egyet magának.

Nem is várta a feleletet, élénk örömmel elfutott. Kálmán pedig csak ámult, bámult, hogy ilyesmi is történhetik vele Szent-Péteren. Nemcsak nyájasan beszélt vele valaki, nemcsak mosolyog szemébe, hanem

még rózsát is hoz neki. S még hozzá, a ki mindezeket cselekszi, egy gyönyörű szép leányka.

Kezdett kiléte fölött gondolkozni. Nehéz volt. A leányka őt magának szólitotta. Sem önnek, sem kedgyednek, a mi társadalmi állása felől egy kis sejtelmet nyújthatna. Az a maga megszólítás különös, sajátságos szólásforma egy nő szájában. A legmagasabb körök és a legalsóbbak használják.

Hasztalan beszólt az a czipő, az a szokatlanul élénk, bátor modor, az a szép kis fehér kéz, mely a rózsát átnyujtotta, nem cselédre, nem parasztleányra vallott.

Átvette a rózsát. Megköszönte egyszerűen. A leány talán azt várta, hogy a gomblyukába fogja tűzni, mint a hogy a nóta mondja, mint a hogy illik, s mint a hogy a fiatal ember tenni szokott az emlékkel, mely jól esik neki s melyet nagyrabecsül. Nem tette, csak tartotta a kezében s gyönyörködött benne. Alig halotta, midőn amaz ismét köszönt neki és alig eszmélt, midőn már el is tűnt előle. Sajnálta, — de hát nem is vélte még, oly hirtelen történt.

Tudja a jó ég, merre járt az ő esze akkor, midőn a rózsát az első perczen már a kezében érezte. Mi másfelé bolondította az a rózsa.

Már a legelső gondolata is bűn volt, midőn megindult azzal a szép virággal. Bűn az ellen a szép kis lány ellen. — Másnak szánta azt, a mit annak a kis leánynak ártatlan, önkéntelen sziveskedéséből kapott.

Legelső dolga volt, mihelyt hazaért, azt a kis

rózsát egy skatulyában nagy gonddal, vigyázattal becsomagolni. Embert hivatott, hogy a falu utolsó postállomására küldje.

Mig a csomagot pecsételte, folyvást azt forgatta eszében:

— Vajjon megösméri-e ezt a rózsát, vajjon mi fog mondani erre a figyelemre.

És arra nem is gondolt, nem is tett szemrehányást magának, ha vajjon nem sérti-e meg annak a kis lánynak emlékét, hogy a rózsájától nemcsak megvált, hanem elküldi másnak.

Ah! hisz ez csak háládatosság . . .

Hogy gondolnánk mi egymás irányában akár én, akár ő másra.

Örülni fog, ez az egész. Örülni fog bizonynyal, hogy még ártatlan, csekély kéréséről sem feledkezett meg, nemcsak személyesen meggyőződött arról, de csalhatatlan bizonyítékát is küldi annak, hogy a szép rózsató még mindig létezik és most éppen teljes pompájában virul.

Az édes anyjának másfelé irt, egy barátjának szóló levélbe tette. Ne is gyanítsa az a szegény jó édes anya: hol van.

Bele volt téve a levélbe husz forint. Ez volt a második bűn. Azt hitte, hogy szegény édes anyjának nem is kell más, nincs is másra szüksége.

Mikor azután mindezeket túl esett, bement a tanácsházba, — és hozzálátott a régi irások kutatásához.

Vizsgálta, turkálta egész éjjel. És aztán azt a cso-

dálatos dolgot tapasztalta, hogy semmi, de semmi jegyzőkönyv, semmi számadás nincs ott az apja idejéből. Egy nagy hézag, egy nagy üresség az a néhány esztendő, a míg a szegény Kamenyik ott volt hivatalban.

Nem birt aludni. A reggel úgy találta. Izgatott volt még akkor is, midőn tapasztalatait Krenák uram-mal, a biróval közölte.

— Hiszen éppen az a baj kérem alássan, hogy azok az irások nincsenek meg. Már a Kamenyik is kereste, mondta, hogy az vezetne nyomra, de neki meg azt mondták, — hogy épen neki kellene azt tudni, hova lettek . . .

Ez volt az első fény, mely helyes irányt mutatott neki,

Krenák uram felke't az asztal végéről, — ümmögött, köhögött. járt kelt, — mindaddig, míg a fiatal jegyző reá nem nézett.

Ekkor érdes kezeit rátette a kezére, a mint az az iráson pihent, amennyire egy nyirott bajusz alól nyájas mosoly jöhet, elbocsátotta az első mosolyt az uj jegyzőre, s mintha némi furfangos czélzást is akarna abban sejtetni.

— Ne tessék azt firtatni, a ki a jégre megy, az elesik a jégen. A kő alatt nem bir mozdulni a béka. A nagy hal megeszi a kicsit.“ — No de nem mondtam semmit.

Kálmán felnézett.

Az öreg olyan jóakaratu képpel nézett reá.

— Jó, hát ne beszéljünk róla! — felelte neki. De

magában aztán annál jobban megerősödött az a hite, hogy atyjának büntelennek kellett lennie.

Megértette jól. Az ő apja egy nála gazdagabb, hatalmasabb embernek esett áldozatául.

Ha elvesztek azok az irások, miért veszték el, és kinek a kezén, micsoda körülmények között?

Mégis aligha nem jól sejt az ő édes anyja. És irt, irt, és a míg irt egész nap, a mint a nap mult és leszál-
lott az este, abból a chaoszból, a mely fejében koválygott, egy alak vált ki, megaranyozva, fürösztve a lemenő nap utolsó sugaraival, a mint lelke elé lebben, mintha csak ott állana előtte, és mosolyogva nézné, hogy ir, majdnem kezét nyújtja felé, majdnem szól hozzá az a kis bolond, hamis nappali kísértet.

Csodálatos, pedig az egész nap nem jutott az eszébe sem.

Mintha csak a nap utolsó sugarai hozták volna az eszébe. Mintha csak csálná, hívná, hogy jöjjön oda. Ismét ott van. Ott öntözi a virágokat ma is.

Leteszi a tollat.

Hogy ne menne, hogy ne sietne oda.

Mosolyogva felemeli a fejét. Persze arra, hogy Krenák uram kívánt jó éjszakát. Vitte a nagy kalapot és a hosszú pálcát.

De bizony el nem eresztí addig, míg meg nem kérdezi, kicsoda az a kis leány. Szép leány, gyöngy szőke kisasszony. Ott a kis faluban, abban a rózsás házban.

Krenák uram most reszkírozta a második mosolygást.

— Hisz az nem kisasszony, csak leányasszony.

— De hát kicsoda?

— A Radocsák leánya.

Tette magát. Akarta tudni, hát arról mit beszél, megkérdezte, mintha nem tudná.

— Hát az a Radocsák kicsoda.

Krenák uram végig nézte bámulva, hogy még lehet olyan ember a világon, a ki azt kérdezi: kicsoda az a Radocsák.

De azért felelt s elmondta Radocsák egész élettörténetét néhány szóban.

— A Radocsák a báró ő méltósága birkás gazdája volt, aztán bíró lett . . . most pedig ur . . .

Nyomban tette a másik kérdést, a szájára jött, — kifurta volna az oldalát.

— Miből lett úr?

Krenák szétterjesztette a kezeit, vállait felvonta, csak a fejeleténél volt ostobább a képe.

— Az ám, miből lett úr?

Kálmán mélyen elgondolkozott, és szomorú lett nagyon.

Elmult a kedve elmenni a rózsás ház felé, ahol az a szép szőke leány, úgy naplementekor, szürkületkor szokta a virágait öntözni.

És nem tudta magának megfejteti, miért haragszik azért, miért bántja az őt oly nagyon, hogy az a szép leány, a Radocsák leánya.

Örszike pedig csak öntözte a virágokat, és dalolt, dalolt és ment a kúthoz, és várt. Egyik nap úgy mint a

másik nap. És mikor a nap lement, sóhajtott, és szomorú lett nagyon.

A negyedik, ötödik nap pedig, tudja az isten, miért, miért nem, még könyek is futottak a szemébe.

III.

Radocsák, Radocsák! Sokszor hajtotta, sokszor ismételte magában ezt a nevet. Előbb gyűlölettel, undorral, később mélyen elgondolkozva.

Az ő szegény édes jó anyja ezt az embert tartja az ő atyja halála okának. Biró volt akkor. Ugy van. Tudnia kell neki is, mi lett a hivatalos iratokból. Hova lettek? Hova tűntek?

És valójában tudnia kell mindent, annak a bűnnek körülményeit, melyről az ő édes anyja sohasem beszélt másképen, mint esküdözte folyvást a szegény öngyilkos ártatlanságát.

Valóban Radocsáknak, ki akkor biró volt, csakúgy kell tudni, mint a nótáriusnak, hogy mi történt a falu pénzével.

Hiszen ha az ő atyja sikkasztatotta volna el, most nem volnának ők ily nyomorúságban.

Az az ember pedig gazdag, uri házat, birtokot vett, a Grossinger urét, a ki az előtt a báró úr tisztartója volt. Tőle vette meg azt a házat, birtokot, mely előbb a Tokody úré volt.

Mikor a faluba jött, elgondolta magában, mint fogja ezt az embert, ha szemei elé kerül, nézésének gyűlöletével keresztül szűrni.

Elképzelt magának egy undok, visszataszító képű, buta, kövér parasztot, rezes bibircsós orral. Pofája borvirágos, melyre az izzadtságban a zsír ül ki. Apró ravasz szemei vannak, és nagy tasla fülei, melyek vastag nyakán pihennek. Csak ilyen lehet egy felgazdagodott paraszt.

Mintha rémlenék is előtte emlékezetében. Előbb gyűlölettel gondolt rá, most már csak kíváncsi volt, hogy így igaz-e?

Annak a lánynak a megpillantása tette-e benne e változást, de tudja a jó ég, még talán türte volna is, hogy magát előtte mentegesse.

Mentegette ő maga is. Talán csak ostoba, nem is annyira rossz . . . S ki tudja, nem ártatlan-e abban, a minek gyanújával anyja terheli.

Valóban ki kell előbb valakit hallgatni, s csak azután szabad elítélni. Szó a mi szó, talán még némi kötelessége is volna némely dolgok felől tőle tudakozódni.

Fokról-fokra alább szállt. De azért még mindig azt mondta magában, hogy gyűlöli Radocsákat.

De azt az embert nem volt alkalma meglátni.

Mintha csak rejtőzött volna előtte.

Az igaz, ő sem kereste rá az alkalmat. Ő sem ment többé a tája felé sem a kis falunak és a háznak. Előbb a gyűlölet tartotta vissza, most a félelem.

Jaj, ha valami olyan érzelem találna a szívében ébredni, mely a gyűlöletet legyőzné.

Nem ment soha tovább, csak a zúgó pallójáig. Pedig be szeretett volna sokszor tovább is menni. Azért se!

A pallótól mindig visszatért. Az a czudar molnár is mindig olyan komoran nézett ki azon az ablakon.

Daczosan mormogta magában:

— Miért is kell annak a leánynak a Radocsák leányának lenni. — Talán jobb is lenne, ha nem találkozom vele többet. Ha meg sem ösmerkedem vele.

Másnap azzal a szándékkal indult el, hogy tovább megy, még sem ment tovább.

— Miért is mennék, — mit mondhatnék neki, ha kérdezné, hogy hova tettem a rózsáját.

Az a molnár is mindig mintha csak őt lesné.

Irtózatosa ezek a parasztok. Legkivált a melyiknek egy kis módja van. Mily kevély bitang az a molnár.

Már hallott valamit Brenáktól, hogy a falu népének azt a bizonyos pénzt másodszor is meg kellett fizetni.

Talán ez a molnár is egyike azoknak, kiknek sokat kellett fizetnie.

De hát miért kellett nekik kétszer fizetni ugyanazt az összeget?

Érezte, hogy az arczába fut a vér. Ég, lángol mind a két oldala.

Talán csakugyan hibás volt szegény, szerencsétlen atyja . . .

Nem, nem!

Miért mondaná akkor anyja azt, hogy becsületes ember volt. Kezéhez senkinek egy árva fillére sem tapadt.

Azért valahányszor azt a molnárt látta, megfeszültek az izmai, s bármily határozattal indult is meg, nem tudott tovább menni.

A Radocsák szép leányát mindég csak kiverte a fejéből az, hogy a Radocsák bíró volt abban az időben, midőn atyjával az a szerencsétlenség történt.

Igy aztán nem láthatta a leányt és nem találkozhatott Radocsákkal.

Pedig talán akkor, mikor a faluban minden jó-módu embert megtisztelt látogatásával, illendő lett volna, hogy a Radocsákat is, a legjobb módut, meglátogassa.

És azért kerültte őt Radocsák, mert úgy lehet, hogy várta, talán meg is várta ezt tőle, — s bosszantotta már, hogy három hét óta hiába várja.

Egyszer azután a jegyzőnek még is el kellett oda menni. Ha nem ment barátságosan, kellett menni hivatalosan.

Radocsák végrendeletet tenni hivatta. Erre aztán valóban megdöbbent. Csakugyan úgy történik hát, mint a hogy előre gondolta. — Gyász és borzalom közt kell abba a házba lépnie. Bánat vár ott reá. Még az a gyönyörű szép vidám arcz is a fájdalom gyászába lesz borulva.

Még jobban megütődött. A levélben az volt írva: „Csak maga jöjjön a nótárius ur.”

Megrendült. Remegett. — Talán olyan titkokról lesz szó, melyek egyedül őt érdeklik.

Elment mégis.

De nem ment a pallónak. Lekerült a kőhidra, az országútra.

Az uriházon a romladozásban is még sok mutatta, hogy uré volt valaha. A virágoskert szép, fiatal leányt gyaníttatott a háznál. De a burgundia-répa, a kukoricza és tök a parkban, a sertésól a ház végén, a szemétdomb a ház előtt már parasztra vallott.

A látogatás azonban sokkal kellemesebben ütött ki, mint gondolta.

Egy szép, természetes barna férfi jött eléje. Nyílt, derült homlokáról a kedély, élénk szemeiből az okosság, ajkai nyájas mosolygásáról a jóság tündökölt.

Uri ember volt egészen. Ugy volt öltözve. Haja, szakálla is gondozva volt.

Kezeit nyújtotta, — hogy nagy szivességet, de bizalmasságot is mutasson, egyszerre mind a kettőt.

Ezek elientetben állottak egész külsejével, nagyok voltak és meglátszott rajtuk a munka. Mikor megfogta a fiatal jegyző két kezét, nemcsak mosolygott, hanem revetett.

— Én vagyok a Radocsák, — szólott hozzá. Ugy-e megcsaltam. Haldokló embert gondolt ugy-e és ime egy jókedvű czimbora fogadja. De még hogy. Terített asztal várja odabenn, jó borral, poharakkal, pecsenyével, rétéssel, lepénnyel és tudja isten mit, mit nem csinált Örzsike.

Betuszkolta. Időt sem engedett neki, hogy bámuljon és gondolkozzék, csak beszélt folyvást, a míg befelé tessékelte.

— El sem jött volna különben hozzám, ugy-e?—
Azért megcsinálhatjuk ami a végrendeletet, ha akarja.
Legjobb azt úgy is ép eszszel, jókedvvel. Nekem különben is könnyű, csak egyem van a világon, a kit szeretek.

A jegyző, a miig ment az előszobán, csak szédült, csak kábult zavarában.

Egészen más embert várt, mint a minőt talált.

Nem is látott semmit, csak azt érezte, hogy megmegbotlik, meg-megbukdácsol, a folyosó, az előszoba rossz téglázatán.

A mint a fő-ajtó benyílt, ott meg majdnem bebukott, mint egy pinczébe. Nagyot lépett le.

És itt valóban elbámulta magát, nemcsak a csupasz falakra, de lábai alá is.

Megtudta azt is, miért lépett le olyan nagyot.

A három ablakos nagy uri teremnek pallódeszkája ki volt szedve, de azért nem volt helyettesítve se téglával, se tapasztással. Az a finom homok volt azok helyett, melyet hajdanában az építéskor a pallózat alá hordottak. De a mint a bontáskor össze-vissza lett turkálva, úgy maradt.

Azután vezette másik szobába. Itt már figyelmeztette is, hogy nagyot kell lépni. Hasonlóan fel volt szedve ennek is a pallózata. A harmadiké is, negyediké is.

Radocsák észrevette, hogy vendége csodálkozik, mosolyogva sietett felvilágosítani, vagy inkább még jobban homályba burkolni e különösséget.

Egész históriája van annak.

— Akkor történt ez, mikor még a Grossinger lakott itt. Akkor szaggatták fel a deszkákat. Kerestek valamit, de nem találtak.

Aztán utána tette csendesen, czélzatosan.

— Pedig sokunknak jó lett volna.

Ezek a szobák voltak a ház derekán és az egyik szárnyon.

A másik szárnyon azonban a konyha mellett még két szoba volt. Az egyik le volt saralva, a másikban szép új palló pompázott tisztára surolva. Ezekben laktak.

A butorok egyszerűek, de csinosak voltak. Nem volt kérkedés, álczás dicsekedés, hanem valódi, őszinte, boldog érzés, a mint mondta:

— Ez nekünk teljesen elég. Csak ketten vagyunk. Szegényül nőttünk föl. Fakanállal tanultunk enni.

Ezzel aztán Radocsák egész valóját, sorsát és uraságát teljesen megmagyarázta.

A terített asztalnál újra megfogta vendégének mind a két kezét.

A jegyző ezt már sokallotta, nem mert felnézni, gondolkozott s habozott. Őszinteség-e ez vagy hizelkedés. Szívjóság-e vagy ravaszság.

Amaz a szemébe mosolygott.

— Isten hozta! — mondta neki olyan hangon, mintha tiszta szívből jött volna.

Nagy érzéssel, mint a kinek valami igen jól esik. megrázta kezét.

— Tudja-e, hogy nagyon örülök, hogy ide jött jegyzőnek. Meg akartam mondani, de nem jött felém sem. Pedig én is sokat jártam, munkáltam a dolgában, nem csak a Grossinger. Az én szavam is nyomott valamit a latban, hogy a Grossingernek veje a főnök. Aztán én régi jó édes emlékezésből, igaz szívből tettem, engem tisztán a szívem szeretete vezetett, — a Grossinger pedig talán . . . No de főnök a veje . . . Nem mondtam semmit.

Furcsák ezek a parasztok az ő örökös nem mondtam semmijökkal.

Mire akar ez czélozni. Talán csak nem a pártfogónéjára.

És beszélt volna folyvást többet is. Alig birta közbe elmondani a fiatal jegyző:

— Köszönöm, nagyon köszönöm.

Amaz megint nagy tüzzel folytatta:

— Szívesen tettem. De a Grossinger . . . no de nem mondok, nem tudok semmit. Egyébiránt majd meglátjuk. Elég az hozzá, hogy én nagyon örülök, együtt szolgáltam a nótárius úr édes atyjával, jó barátok is voltunk. Én tudom azt egyedül, én mondhatom azt egyedül legjobban, hogy ő milyen becsületes ember volt, hogy nála becsületesebb ember nem volt a világon.

Kálmán egyszerre ragyogó arcot vetett Rado csákra.

Szemei nyílt, őszinte nézéssel találkoztak, melyekben a meleg érzés, meleg könyek, szinte szemére hányták:

— Miért került engemet . . .

Hogyne tudna Kálmán ilyen embert egyszerre megszeretni, szeretetének rabjává lenni. A ki az ő szegény, megvetett atyjáról azt mondja, hogy az a legbecsületesebb ember volt a világon.

Kálmánnak szíve Radocsák iránt egyszerre felmelegedett, rokonszenvvel hajolt a felé a jó ember felé. És boldogan élvezte, szívta magába igazságát, vigasztalását legkisebb szavának.

No lám! Úgy-e! Nem is hitte, hogy Szent-Péteren attól nyer vigasztalást, a kitől legkevésbé várta, a kitől ellenszenvvel tartózkodott. Most nem haragszik reá többé, bálványozza azt, a ki az ő atyjáról oly szépen emlékezett, a legbecsületesebb embernek nevezte.

Ha annak nevezte, hát tudja is, hogy az. Ha tudja, akkor hát bizonyága is van róla. Talán be is tudná bizonyítani.

Oh adná Isten!

Nem. Nem hazudhat ilyen nyílt arcz. — A paraszt ember, a természet egyszerű fia, nem tudhatna ennyire tettetni.

És megjelent a gyönyörű szép leány. És most boldog volt annak a vendégnek a látásától. Elpirult, égett az egész arcza. És nem titkolta azt. Sőt jól esett neki még azt meg is mutatni, gyaníttatni is, hogy annak a szív mélyén rejlő oka van. Azaz, hogy nem is rejlő az, a mit minden mozdulat elárul.

A fiatal jegyző majdnem álomnak, varázslatnak tartotta, hogy vele Szent-Péteren ilyesmi történhetik.

Oh boldog étkezés volt ez. A legremekebb lakoma. Vidáman csendült össze a pohár a Radocsák poharával. Gyönyörű arany színű bor csillogott benne, míg a fénytől káprázott a szem.

És Radocsák beszélt, beszélt a szeretet, a barátság kifogyhatatlan édességével.

— Oh jó ember volt az a Kamenyik. A nótárius úr édes apja. Nagyon szerettük egymást, sőt mint jó barátok, úgy is hívtuk egymást, hogy nászuram. Pedig maga csak lapdázó gyerek volt még és Örzsike csak hat esztendősen babuska.

Számítás volt-e ez, vagy nem, tréfásan tette utána:

— No számítsa ki, most hány esztendősen.

És Radocsák nagyot ivott erre, nagyot nevetett. Örzsike megint elpirult nagyon, még jobban, de azért nem futott ki a szobából, nem is szabadkozott, nem mondogatta izetlenül, hogy ne beszéljen olyanokat édes apám uram.

Talán még szerette is a hamis, hogy édes apja bátorságot ad annak a fiatal embernek.

Rá is nézett az nyomban és elmosolyodott. Ő is mosolygott. Összemosolyogtak.

Én istenem, milyen könnyen összedobban két szív.

Az ám, de Radocsák bátya se engedi, hogy az ő vendégének a figye'!me tőle soká elkószáljon. Ráteszi a karjára a kezét, olyant mond neki, melylyel egyszerre még a szép leánytól is visszahódítja. Nem is kell kérdezni, oda tér, a hova Kálmán forró óhajtozással várta.

— Úgy van. Én tudom, hogy büntelenül gyanú-

sitották, sőt vádolták is. Nem volt bűnös semmiben. Szegénnyt nem a maga, hanem a más bűne hajtotta a sirba.

Most erre aztán az a gyöngy leány elveszett a Kálmán szemei elől egészen. Figyelmével Radocsákra tapadt.

Ah, a bor teszi az embert legbeszédesebbé.

Leste legkisebb szavát. Hátha még többet is fog beszélni. Sokat, sokat, hiszen csakugyan ő tudhat mindent legjobban.

Most van itt az ideje, mohón belevág, meg nem állhatja, hogy meg ne kérdezze az írásokat.

Radocsák elmosolyodik, a legkisebb zavar nem mutatkozik az arcán.

Kálmán olvashatja onnan, hogy ártatlan ebben a dologban. Azt feleli:

— Elvesztek. Isten tudja, hova lettek. Ez tette épen a szegény Kamenyiket gyanússá, mert nem igazolhatta magát és a bankókat.

— Tehát sok pénz hiányzott.

— Ej dehogy. Nem hiányzott ott egy krajczár sem.

— Mit kellett volna hát igazolnia.

— Azt, hogy miként kerültek azok a bankók a kezébe. Kitől kapta azokat.

Kálmán elbámult, nem értette. Megkérdezte, hogy értse.

Radocsák közelebb húzta a széket hozzá és beszélt, mint valami félelmes dologról titkosan.

— Igen is, igazolni kellett, mert nem jó bankók voltak a többi között. Még pedig nagy summa. A jók vol-

tak kicserélve. De hogyan, mikor, azt maga sem tudta Kamenyik, ki cserélte ki, hogy jutottak oda.

Kálmán most már érteni vélte a dolgot.

Bizonyynyal olyan bankókról volt szó, a melyek nem jártak. A forradalom után magyar bankók maradtak az ő vigyázatlansága következtében a falu nyakán.

Radocsák még közelebb húzta a széket, csak ketten voltak a szobában, mégis sugdosva beszélt.

— Ej dehogy, dehogy voltak azok magyar bankók. annál is rosszabbak, és merek fogadni, mivel hogy előtte való nap . . . no de hát nem mondok semmit — de a tisztartónak kellett erről valamit tudni, de hát mivel hogy a nagy hal a kicsit . . .

Míntha csak a sors akarta volna úgy, hogy ne folytathassa tovább, Krenák uram nyitotta be az ajtót.

Radocsák egyszerre abba hagyta a beszédet, a mint a kilincs zördült.

Kálmán égett a kíváncsiságtól, sürgette.

Radocsák megkötötte magát, a mint Krenákot látta.

— Nem mondok egy makulát sem többet, mert egyszer már megégette a szájamat a kása.

Kálmán még azt is megkérdezte:

— Hát, hogy égette meg.

— Mert eljárt hiába, és még sem tudott semmi útba igazítót.

Kálmán még mindég suttogott hozzá nagy könnyörgéssel.

— De az isten áldja meg édes Radocsák bácsi

mondja el a mit tud, a mit az imént el akart mondani.

Radocsák a fejét csóválta és a Krenákra sandított.

— Én nem tudok igazán semmit. De a mint a fiatal jegyzőhöz visszafordult, rátette kezét a karjára, és gyorsan beszélt hozzá, suttogva.

— Én csak azt mondom, nem ok nélkül jöttem én ebbe a házba lakni.

A mit aztán csak magának mondott el, az volt:

— Valamit várok én itten.

Krenák most egy nagyot kiáltott.

— Hát szóljon már, mondja meg már, jön vagy nem jön haza a nótárius úr.

Bizony nem hallotta eddig egyikőjük sem, hogy Krenák beszélt volna, annyira benne voltak a maguk dolgában.

— Én? — kérdezte a jegyző, mintegy álmából ocsúdva. Hát hívott engem valaki.

Krenák csak csóválta a fejét, és gyanusan nézett a félig üres palaczkokra is.

— Már én hittam harmadszor, de rám sem hallgat itt senki.

— Hát valami baj van otthon.

— Dehogy! Sőt inkább egy vendég, — egy úri asszony jött fiakker-hintóban Pestről.

Kálmán arcát egyszerre meleg megindulás szelid, édes mosolya futotta át.

— Bizonyínyal az én szegény édes jó anyám.

Gyorsan, hirtelen búcsúzott, különben is egészen meg volt szédülve, azoktól a homályos sejtelmektől, melyekkel Radocsák a dolgokat fejében khaosszá zavarta.

Ment. Sietett . . .

Mit fog mondani az ő szegény édes anyja.

Ah, hogy dobogott a szíve.

Meg fog-e bocsátani.

Aztán ott termett a szobában.

Csak elámult. Nem az anyja ült ott.

Az ő pártfogónéja volt. Az a szép, bájos, elegáns úriasszony.

Nála. Az ő szegény szobájában.

IV.

— Úgy-e csodálkozik, hogy itt lát, hogy ide jöttem.

Valóban csodálkozott, sőt mi több, zavarban is volt. Aggódva nézett széjjel, a szerény egyszerű bútoron, a szegénységen, mely a hölgy elegáncziájával oly ellentétben állott, és szorongott a vendéglátás kínjaiban.

Hogy lássa szívesen? Mit adjon neki enni, mivel kínálja meg? Miképen kezdje? Hogy örüljön? — Jóltevőjét szeretete volna a tenyerére is venni. És mind ez nem esett kezére.

Mentegetődni kezdett.

— Nagyságodat nem vezethetem máshová. Csak ez egyetlen szobám van.

Ezzel aztán minden félelmét is megmondta egyszerre.

A szép úri hölgy elkaczagta magát és bizalmasan a vállára tette a kezét.

— Ne aggódjék semmit. Mi az éjjel sem aludni, sem enni nem fogunk.

Hogy tovább ne is csodálkozzék, ne tartsa kérdőleg reá szegezve a szemeit, megfogta a kezét, a mint ott ült a divánon. Oda húzta maga mellé egy székre. Mélyen, majdnem kéréssel pihentette rajta szemeit.

Igazán szépen tudott nézni.

— Egy fontos dologban jöttem magához, és csak épen magához.

S megint oly édesen nézett rá.

Az esti szürkület még nem tette a szobát oly ho-

mályossá, hogy ne látta volna a szemeket, melyek oly szépen néznek.

Kálmán nem tudott, nem birt azokkal farkaszemet nézni. Lesütötte a magáét, és a szíve sebesen vert azoknak a melegétől, mintha csak most vette volna észre, hogy milyen szépek. Vagy mintha csak most érezte volna közelben azok nagy hatását.

Megszorították a kezét.

— Megkaptam a rózsát, köszönöm. Mintha csak sejtelve lett volna önnek arról, mintha csak megértett volna engemet, hogy milyen életbe vágó dolog ez nekem. Úgy tünt föl nekem előzékenysége, hogy sietett, hogy nem késett ezzel, mint a legnagyobb figyelem, több a rokonszenves hódolatnál, — több. És most már aztán az én részemről is annál több önben a bizalmam.

Ezután megszorította a kezét mind a két kezével, nyájasan intett a fejével, a szemével.

— Úgy-e lehet.

Kálmán mint egy szemérmes leányka felelt jámbor együgyűséggel.

— Igenis lehet.

De azért a kezét nem merte visszaszorítani. Valóban, ha valaki az ablakon át nézte volna őket, úgy vélte volna, hogy egy nőnek öltözött gavallér udvarol egy férfiruhás, szemérmeskedő kis leánynak.

Csak lassan birt azoknak a szemeknek nézéséhez hozzábátorodni.

Leginkább akkor, mikor a szürkület a szobára is rá terjesztette fátyolát.

Az elegáns asszony a karján tartotta kis kezét és úgy beszélt neki.

— Lásza, éppen arról a házról akarok önnek beszélni, a honnan ön az imént jött haza. A hol az a szép rózsató van. Úgy-e szép az a rózsató?

Kálmánnak erre nagyon könnyen esett a felelet, az érzéséből vehette.

— Valóban remek

Az elegáns nő folytató:

— Mint kis gyermek láttam felnőni azt a rózsát. A nagyatyám, Tokody ültette, és mikor a birtokot sógorom, a Grossinger megvette, még akkor is évekig gyönyörködtem benne, mert ott nevedtem nála.

Azután némi keserőséggel dobta oda.

— A birtokot nem sajnálom, nem irigylem senkitől, de azt a rózsát, azt irigylem attól a paraszttól.

Kálmánra ez épen nem kellemesen hatott, de sietett azt elrejteni, nehogy a szép hölgyet megbántsa. Sietett megkérdezni is.

— Tehát arról a rózsatóról van szó.

— Igen is arról. — felelt a szép hölgy, — hanem előbb még sokat, sokat kell önnek megtudnia, hogy a dolgot megértse.

— Meghallgatom, kérem, mindazt szívesen.

-- Hanem mondja csak előbb meg nekem, mit tart ön arról a parasztról.

Kálmán megmondta a valóságot.

— Még csak ma láttam, — de okosnak és becsületesnek látszik, — szives és nagyon nyájas.

A szép hölgy gyorsan közbe vágott.

— No lássa, épen ez az . . . megmondom hát önnek, ebben rejlik az ereje, hogy oly megnyerő lát-szatot ad. Az egy ravasz, kétszínű gazember. A ki nekünk is, az ön atyjának is halálos ellensége volt. Úr-gyülölő. Úgy-e sok rosszat beszélt rólunk.

Itt egy kis szünetet tartott, szavainak hatását várta, az ifjú kezén meg az érütést kémlelve finom ujjaival.

Az ifjú egészen nyugodt maradt.

— Nem beszélt semmit, egyáltalában semmit sem nagyságodról, sem édes atyjáról.

Mégsem hitt neki, s mintha csak azt tűzte volna ki első célul, hogy annak hitelét az ifjúnál teljesen lerontsa, egész szenvedélylyel tört ki ellene.

— Tudja-e, hogy ez az ember kergette az ön ap-ját a kétségbeesésbe. Tudja-e, mit csinált ez az ember?

Most elszorult a szíve és megrándult a karja a szép hölgy keze alatt.

A szép hölgy ezen nem csodálkozott; hogy a szíve mit csinál, azt nem látta, az arczáról nem olvashatott, mert annak vonásai már összefolytak a homályban.

Ah, akármit beszélt az a paraszt. Szégyen volna, ha nem ő győzne.

Különben is mit törődjék valamivel, mikor olyan nagy dologról van szó. Ment egyenesen a célja felé.

Az volt előtte a legfőbb, az egyedüli. — Foly-tatta:

— Ha nem tudja, hát elbeszélem, lehető röviden.

— A falu jobbágy-lakosai a forradalomban kivágták az uraság erdejét, míg az a külföldön időzött. Ezen kihágás kártérítésében azután elmarasztaltattak 20,000 forint erejéig. Erre együttesen az egész falu kölcsönt venni kényszerült, melyet részletekben fizettek le. Két ezer forintot egyszerre. Mikor a második részletfizetés történt, együtt kellett lenni négyezer forintnak. Ekkor azt csinálta a Radocsák, hogy lassan, apródonként, messze vidékeken összeszedett magyar bankjegyekkel kicserélte a falu pénzét. Az írásokat pedig elsikkasztotta, hogy ne lássák meg, mikor történtek a befizetések. — Ő kimosta magát és a bűn egészen a szegény jegyző nyakába szakadt, az ön szerencsétlen atyjának a nyakába.

Oly biztosan, oly meggyőzőleg beszélt, hogy Kálmán el nem szalasztotta volna egyetlen szavát. S az elkeseredett szenvedélyes harag megingatott nála minden kétséget.

Elborzadt a Radocsák gonoszságán.

Mily nagy ravaszság egy parasztban. Mily jónak, becsületesnek tünteti fel magát.

A szép hölgy a karjáról a vállára tette kis kezét és folytatta még nagyobb felindulással:

— Hát azt tudja-e, velünk mit tett e gaz paraszt, a sógorommal, a Grossingerrel és velem, született Tokody Emiliával.

Felkiáltott nagy felindulással.

— Feladott a gazember bennünket.

Nagyon nagy szó, utálatos szó volt az abban az

időben. Nagy értelme, nagy jelentősége volt annak. Egy-
oldalról a hazafiság, a becsület, az ártatlanság és vér-
tanúság állott, a más oldalon vele szemben az alávaló
feladónál az arczátlan kémkedés, hitvány hazug, árul-
kodás, becstelen gazemberség.

Csak valami hazafias cselekedet, a forradalom-
ban szereplés, valamely forradalmi emlékek, titkos ira-
tok, az emigrációra fogott proklamációk rejtegetése
gyaníttathattak azon időben a feladás tárgyául.

Kálmán sem gondolhatott mást, s ha ezt tette
Radocsák, akkor a legalábbvaló ember volt, s a másik
bünt is el lehet hinni róla.

És mindinkább inkább szörnyedt ez ember go-
noszságán. Hogy romolhat el egyszerű paraszt eny-
nyire, mint Radocsák.

A szép hölgy vitte tovább, utalva a nyomokra,
a jelenségekre, hogy szavaiban kételkedni sem lehetett.

Teljes hitelt kellett adnia, hiszen e nyomokat
maga Radocsák is megmutogatta.

— Nagyon sok kárt okozott nekünk ez az em-
ber, — folytatta a szép hölgy, — sok pénzünkbe, va-
gyonunk egy részébe került, hogy a vád alól tisztáz-
hattuk magunkat. Pedig láthatta, mily szorgalmasan
kutattak azok után.

Itt egészen a füléhez hajolt, hogy a többit sugva
mondja el. A homályban nem lehet látni, ha nincs-e
valaki közel.

Érezte, amint a fülébe sugtak, a könnyü lehelet-
nek, a szép ajkaknak melegét.

Azt sugta a szép hölgy:

— Azokért a bizonyos proklamációkért, feltépték, felszaggatták, szétszedték valamennyi szobánk padozatát, az ajtók, az ablakok bélését, eresz-alját, küszöb-alját, padlást, pinczét. Ah, csak a keserűség miatt is örökre meg kellett válni attól a háztól.

Kálmán elfojtott lélekzettel szólt, mert így volt az igaz. Így látta.

— Láttam.

A szép asszony ismét sziszegett, mint a kigyó, fojtott méreggel.

— De szétszedhették volna az egész házat, mégsem találták volna meg.

Most kifujta haragját, megpihent.

Ezalatt Kálmán ráért gondolkozni. Latba vetni a két egyéniséget, a két ellenfélt. Melyik a jó, melyik az igaz, melyik a becsületes. Mert csak az egyik az, a másik hazudik.

Szíve elszorult. Ez az egész dolog az ő atyjának becsülete és halála körül forog. Azaz éppen ezeken fordult az meg.

De azt a dolgot mily másképpen adja elő az egyik és a másik . . .

A szép hölgy egészen a parasztot okolja, feltétlenül, habozás nélkül. Amaz haboz, és nem mer nyíltan vádolni senkit. — Becsületesnek mutatja magát, arczáról a legkisebb gonosztságot nem lehet gyanítani. És mégis mily nagy gazember, ha az mind igaz, a mit a szép hölgy róla beszél. Pedig igaz. Nemcsak össze-

vágó jelenségek mutatják, hanem az is, hogy mi szüksége lenne ennek a szép, előkelő rangu asszonynak róla, egy parasztról hazudozni, mi szüksége lenne egy egész színjátékra, miért alacsonyítaná le magát előtte a tettetésre, ha az mind nem a tiszta igazság lenne, a mit beszél, s ha nem a gonosz által megtámadott becsület állana mellette. S mi érdeke lenne mindezekben.

Egyszóval a mérleg a szép hölgy felé billent.

No de lehet is egy szép nő mellett ülve éppen el-lene okoskodni. és legkivált elítélni.

Elmosolyodott eddigi együgyűségén, hogy a parasztnak hitt, kinek minden cselekménye azt mutatta, hogy behálózni akarta.

Hát nem ő csalta-e magához, midőn ő neki eszé-ágában sem volt menni; mert már előre is rosszat hal-lott felőle. Hát nem nyájaskodott, nem mézes-mázas-kodott, sőt nem átallotta még a leányával is kecsge-tetni?

Bizonyynyal észrevette, hogy tetszik neki.

Megsajnálta a szegény leányt. Csakugyan kár, hogy ennék az embernek a leánya.

Ugy van, ugy van, csábította. áltatta ötet az az ember.

A paraszt, paraszt marad mindig. Ha neveletlen, bárdolatlan emberben van a ravaszság, az a legvesze-delmesebb, mert a természet együgyü fiában senki sem tételezi fel. Épen azért a legártalmasabb.

Oh! hát nem éppen így beszélt az ő jó édes anyja is.

Hogy feledhette el?

Nem vádolta-e, nem átkozta-e ő is szüntelen ezt a Radocsákat.

Hogy összevág most minden mondása ennek az előkelő uri hölgynek a szavaival. Oh Istenem. Olyan jó lélek ez is, mint az ő édes anyja.

És annak a jó léleknek a keze még most is ott pihent a vállán, a karja ott nyugodott a karján, a mint az elébb odahelyezte, midőn sugott neki.

Olyan szépen el volt helyezkedve.

És most tudja a jó ég, — a mit az imént még nem, most érezte annak a kéznek, annak a szép, gömbölyű, puha karnak melegét, gyenge súlyát.

Olyan különösen kezdte magát érezni. Akár egy szemérmes kis leány.

S most azt is tudta, hogy az a nő, a ki mellett ül, szép. nagyon szép.

Eszébe jutott, hogy a melyekbe csak úgy félve mert belepillantani, a szemei ígézők, gyönyörűek, tele vannak tüzzel.

S most, mikor már a szíve vére föl volt zavarva, — meg volt zavarva az agya, észjárása is, gondolkozni sem tudott. Most már teljesen hitt neki.

Nem félt tőle. De reszketett mellette.

Mintha valami nagy, nagy feladat várna reá, melytől talán remegni kellene.

Valóban úgy volt, — olyant hallott, hogy össze rendült volna egész testében, ha azt egy más, kellemes, édes dolog nem ellensúlyozza.

Az a gyöngéd, puha, gömbölyű kar most már felsimult egészen a vállára s az a forró, piros ajk ismét ott sütötte, perzselte fürtei mellett és suttopta:

— Azok a titkos, tiltott iratok, veszélyes proklamációk, pedig valóban léteztek, ha nem találták is meg. — S tette hozzá egész nyomatékkal, elfojtott, elhaló hangon:

— És léteznek, megvannak még most is, és szeretném, ha a kezeimben lennének, mert abból különben nagy szerencsétlenség háramolhatik reánk.

Kálmán hallgatott, szorongott, félt a dologba szólni.

A szép hölgy ismét folytatta:

— Ezért jöttem ide.

Egy perczre elhallgatott s újra szólt:

— Ott vannak még most is, — ott, — a hol hiába keresték.

Most már Kálmán nem állhatta meg, hogy ne szóljon:

— De az istenért, szabad ezt nekem tudni?

A szép hölgy karja megmozdult a vállán. És aztán egyszerre, hogy még nagyobb bizalmat mutasson, — szava, hangja nemcsak nyájas volt, hanem édeskés, meleg ömlengő, mint a gavalléré, a ki szerelmet vall egy kis leánynak.

Valóban, Kálmán is oly zavarba jött, még hozzá tegezte az asszony.

— Azt gondolod, megmondanám én azt neked, ha nem biznám benned?

Folytatta azután még nagyobb hévvel:

— Tudod-e? Ha nem tudod, tehát tudd meg, hogy én nagyon szeretlek téged és a nagy világért nem biznám azt a titkot másra, mint reád. Mert, — mert csak te reád számítottam, csak tőled várom, hogy megteszed értem, a mit kérek, segítesz rajtam, kimentesz zavaromból, szerencsétlen, veszélyes helyzetemből.

Ezzel egyszerre átkarolta a nyakát, s mielőtt az csak vélte volna, egy forró csókot nyomott homlokára.

Kálmánt egyszerre láng futotta át, de egyszersmind majdnem meg is halt ijedtében.

Nem tudta, nem is álmodta, mi történik vele.

Soha, soha ily gyöngyajak még nem érte az arcját.

Nem tudott szólni, elhalt még a lélekezete is.

A szép asszony pedig tartotta mind a két kezét forró kezeiben és úgy könyörgött neki lázasán:

— Ugy-e megteszed. Ugy-e, elhozod nekem azt a kis pléh-dobozt, melyben azok a bizonyos dolgok rejtve vannak. Ugy-e rászánod értem magadat erre a veszélyes utra. Ugy-e megteszed ezt azért, hogy én téged nagyon foglak szeretni.

S tette utána még forróbb, még sürgetőbb sietéssel:

— Kezem szabad. Özveggy vagyok. Nőddé fogok lenni, szerető nőddé és vagyonom is van, gazdaggá foglak tenni. Csak menj, csak menj és hozd el azt nekem.

Kálmán még most sem birt többet szólni, csak nyögte:

— Honnan?

Az hálásan rázta meg a kezét.

— Elmégysz tehát, ugy-e elmégysz?

Kálmán kábult, szédült. — Mintha csak boszorkány-illat villant volna át ereibe, idegeibe, — attól a csóktól az agyveleje égett és a szíve teleömlött vérrel.

Nem volt magánál.

Kifeszítette mellét, felemelte fejét. E soha nem várt, de még csak nem is álmodott nagy szerencsében hősnek akarta magát mutatni.

— Elmegyek! — szólott.

E pillanatban úgy érezte, hogy még egy csókért elmenne az oroszlánok barlangjába is.

A szép hölgy tehát számított reá. Meg is magyarázta a dolgot suttogva.

— Tehát tudd meg. Annak a szép rózsának tövé-nél három téglá van egymás mellé rakva, kettő oldalt képez és ismét három ezek tetején. Ezek alatt az üregben van a kis pléh-doboz, két ásó nyomra a föld alatt.

Erre egy kissé megrettent, sőt agya is hült egy kicsit. Mintha annak a rózsatőnek emlékezete olyan szép, olyan ártatlan dolgokat juttatott volna az eszébe, mint maguk azok a szép, kedves, ártatlan, mosolygó virágok.

Képzeletében előtte is állott az a gyönyörű rózsaszőnyeg ott a falon.

Nem mondott ellent, de azt a megjegyzést még

sem birta visszatartani, — úgy aggódott, szorongva mondta:

— De vajjon attól, ha a töve alá ásnak, nem lesz-e baja annak a szép rózsatőnek?

A szép nő a jámbor emberen, a ki nem a zsandároktól fél, hanem attól, hogy egy rózsatő elhervad, elnevette magát:

— Hát aztán ha baja is lesz. Nem leszek én kedvesebb neked, mint az a rózsatő. Én még örülök rajta, ha kivesz.

Azzal, nehogy időt engedjen tévőváznai, nem hagyta gondolkozni sem, gyorsan, gyöngéden, de követeléssel megadta utasítását.

— Ott fogja várni a falu végén a báró kertje aljában, az országúton hintóban, s mikor a dobozt elhozza, felülnek együtt és elmennek, elrobognak, hogy egymással boldogok legyenek; soha, de soha sem fogja őket többé látni ez a nyomorult falu.

És aztán szóhoz sem engedte többé jutni. Úzte, hajtotta útjára. Addig menjen, míg a holdvilág fel nem jön.

Kálmán kétszer félt, kétszer rettegett, kétszer habozott, míg oda ért.

Neki más út jutott mint a szép asszonynak. A pallónak kellett mennie.

A mint a zúgóhoz ért, a malom sötét alakjának, sötét ablakának látásán megdöbbsent.

A molnár, az a gúnyos, az a hideg, kevély arczó molnár jutott eszébe.

Ha most is ott lesné.

Megállt, — mintha útját bánná. S talán mondta is magában.

Oh csak ott lenne az a czudar ember.

De a molnár nem volt ott.

Nem látott senkit. Tehát ment tovább. A kerítésnél érte aztán a másik döbbenés. Megkéstek egy kicsit. A holdvilág éppen akkor bújt föl a szigeti dombok mögül s fényét éppen arra a pontra vetette, azokra az ablakokra, a hova neki menni kellett.

Megdöbbsent attól a gyönyörű látványtól, annak a látványnak gyönyörűségétől, nagyszerűségétől.

A rózsaszőnyeget a hold egészen bevilágította.

A rózsák szép karmazsin piros színe nem pompázott az éj sötétében, de azért minden rózsát meg lehetett különböztetni, mint kiülő, bársony csokrok kiválakoztak aombok közül s föl lehetett őket ismerni egyenként arról is, hogy mindeniken a már leszállott harmat csöppjében megreszketett a hold fényessége.

Megreszketett ő is. Úgy tűnt ez föl neki most, úgy érezte, mintha mindenik rózsaszírom egy-egy könyvet ejtene.

S talán utoljára.

Nagyon sajnálta. — Talán mást is. — Fájt a szíve. Talán másért is.

Sóhajtott, de azért belopózott a kerítés részén, oda vánszorgott, lehajolt a rózsza tövéhez, azzal a gyilkos éles késsel.

Remegett is valóban mint egy gyilkos. Alig birta

magát biztatni, hogy oda nem látnak, mert az épület másik részén laknak.

Sietett, ásta a földet, a fővényt lázasan. Megtalálta a téglákat, azután a pléh-dobozt.

Oly hosszú időnek tetszett, pedig hamar történt, csak percekig tartott.

Mikor azután megtörtént, akkor lett magánki-vül, futott mint egy örült, kezében a dobozzal, futott ki az útra, onnan az országútra. Futott, alig birt lélekzetet venni.

El volt fulladva, mikor a hintóhoz ért, csak fuldokolva rebegte, a mint a dobozt átadta.

— Itt van, itt hozom.

A szép úri hölgy átvette és azonnal felugrott a hintóba.

Gyorsan utána akart lépni, — elszorult kebelével, de égő szenvedélyvel, az pedig ellökte őt onnan, a mint a hágsóra tette lábát és sürgetve rákiáltott a kocsisra.

Elhajtatott sebesen.

Kálmán nézhetett, bámulhatott utána.

Hives szellő csapódott a homlokához.

Oda nyúlt, — megrettent egyszerre, megfagyott ereiben a vér. A kalapja nem volt a fején. — A homloka pedig verejtékkel volt borítva. Meg akarta törölni. Zsebébe nyúlt. Nem találta zsebkendőjét. És érezte, hogy mind a két keze üres. — Hát a kést hova tette.

Ott maradt minden, minden, a kalap, a kés, a zsebkendő, minden, minden.

Reszketett egész testében.

Ott állott a palló végén, már addig ment vissza, de nem mert tovább menni.

E perczen valaki hátulról rá tette a kezét a vállára.

Felkiáltott. Rémültében majdnem lerogyott.

— Ah, bizonynyal a molnár.

Vissza fordult és a szép szelid holdvilág fényénél, a mint reá sütött, a komisz parasztnak: a Radocsáknak látta nyájas, mosolygó arcát.

Semmi fenyegetés, semmi boszú, semmi harag nem volt azon.

Sőt inkább a kalapot, a zsebkendőt és a kést tartotta kezében; utána hozta és átnyújtotta azokat neki.

Hanem azután azonnal szomorúságra fordította, bánatos hangon szólalt meg, melyben nem is annyira szemrehányás, mint igazi fájdalom volt az uralkodó.

— Tudja-e a nótárius úr, hogy most nagyon, de nagyon nagy rosszat cselekedett, magáva' is, a faluval is, és édes jó becsületes atyja emlékezetével is? Tudja-e, mit ázott ki annak a rózsatőnek a tövéből és mit vitt el annak a rossz asszonynak, a Grossinger szeretőjének? A hamis bankóknak a lemeze és préstáblája volt ott, melylyel a Grossinger azokat a hamis bankókat csinálta, a melyekkel az igazi jó százasokat szegény édes apja kezéből fe'váltáskor kicserélte . . . De ezt nem hitték nekünk . . . minden elsikkadt, irás elsikkadt, bankó elsikkadt, — könnyü helyette magyar bankót mondani. A Grossinger veje nagy úr . . . hatalmas főnök. A nagy hal megeszi a kicsit . . . Most lett vo'na

a bizonyság a kezemben. Lesem esztendők óta, és elszalasztottam.

Kálmán megrendült. Ereiben meghült a vér.

Az a könyörtelen paraszt pedig csak folytatta:

— Azt mondta nem szemrehányás, pedig annál is több, öldöklő gyilok volt mindenik szó.

— Lássá, ezt vártam én, ezt lestem én esztendők óta. — Nem mondtam magának, hogy ezért jöttem éppen ide lakni. — Beszéltem is mindég a dolgot, de hasztalan beszéltem. A parasztnak csak azt mondják, fogja be a száját, ha nem tud bizonysgot. Kutattak, de nem találtak semmit. Aztán utoljára majdnem magam kerültem a bajba, — és ha olyan gyenge szívem lett volna, mint a Kamenyiknek . . . ki tudja, én is hol volnék most.

Azután tompán utána vetette:

— Lássá, lássa, most már bizonyithattam volna. Most lett volna a bizonyság a kezemben. Lesem esztendők óta, és most elszalasztottam. Jaj, ha maga ezt nekem megmondta volna. Mert nem ülhetek mindég az ablakban, magát is csak úgy vettem észre, hogy éppen a sertések sivalkodtak . . . Hej . . . csak egy pillantással jöttem volna hamarébb. De hát miért is nem szólt.

Kálmán az arczára csapta kezeit:

-- Ne beszéljen kérem az isten áldja meg. — Meg voltam bolondulva, el volna csábítva. — És aztán most már igazán megbolondulok kétségbeesésemben.

De hát kinek beszélte mindezt, mikor már Radosák rég nem volt ott, hogy őt vigasztalja.

V.

Azon a szép helyen, a hol azok a nagy nyárfák örökké rezgő leveleikkel oly andalítón suttoztak, a hol a kis patak locsogott, csevegett, s feljebb a zúgó morajlott, ezen a gyönyörű szép helyen Kálmán szomorúan, nagyon szomorúan nézett szét.

S nagyon keserves dolog volt az, a mire akkor gondolt.

Olyan szép, olyan gyönyörű hajnal volt pedig. Még a rózsaszín fátyol alig pirkadt keleten, még az üde harmat mind-mind apró gyöngyökben csillogott a fűszálakon és terjesztette maga körül azt a friss, tiszta levegőt, mely éltet, mely gyógyít.

Kálmánt nem éltette, nem gyógyította, neki nagyon szomorú volt az, még szomorubb, hogy ilyen szép, ilyen életet, reményt, boldogságot lehelő kép táruult előtte.

Mit ér az.

Mikor mindennek vége van.

Igaza volt annak az embernek, annak az egyszerű parasztnak, ő rosszat, de nagyon rosszat cselekedett. Minden úgy volt, a mint előadta egyszerű eszével.

Mennyivel különb ember, nagyobb becsületű, okosabb, élesebb felfogású ember volt az az egyszerű paraszt, mint ő.

S mikor ő latba vetette maga előtt a kettőt, megcsalta őket a csalárd fény, a káprázat, a műveltség

kitanult mesterkedése, nem ösmerte föl az erénvt és hajolt a bűn felé.

Most aztán eljátszott mindent örökre.

A célzt, melyért küzdött, önmaga lökte el magától.

Tisztázhatta volna szegény elhunyt atyja becsületét és ő maga semmisítette meg örökre annak lehetőségét.

Hát még szegény anyja, kit boldogtalanná tesz, talán éppen a sirba visz, ha meghallja, megtudja, mi történt!

A szegény jó anya, a kit boldoggá tehetett volna még anyagilag is! Kezébe volt adva a mód, hogy honnan, kitől követelheti vissza a vagyont, a parányi örökséget, a szegény Kamenyik fáradságos verejtékének gyümölcsét, melyet kártérítésben lefoglaltak, elkótyavetyéltek.

A szegény kis leányokra, a szegény kis testvérekre gondolt.

Lett volna min férjhez adni őket, majd ha felnőnek.

S a szemét szúrta az a könny, mely erőlködve tört utat magának, metszette, mintha csak üveg lett volna.

Oh istenem, hát az a sok károsodott ember, az a sok család, az a sok özvegy, az a sok gyermek, kiket megsegíthetett volna, annak visszatérítése által, melyet másodszor fizettek.

Azt hitte, hogy szétpattan az agya, mely tele fu-

tott a harag mérgével. Megutálta, gyűlölte magát. Most már magának tulajdonította a bűnt, hogy ő rontotta meg őket.

Nagyon rossz ember ő.

Nem veri-e meg mindezekért az isten?

De bizony megveri; mondta magában.

És ha csak még ennyi volna, sóhajtott keservesen, — ha még csak ennyi volna.

De mi minden van még megölve, elveszítve, eljátszva örökre.

Az ő életének reménye, boldogsága, a szép ifjúságnak első édes álma, melyet csak sejtett még, most a mikor elveszett, ismeri annak egész nagyszerűségét.

Az a szép rózsatő, milyen nincsen több a világon, elhervad, elvesz örökre. A minek élet-gyökere el van vágva, az soha többé ki nem fakad.

Ah, hogy vigyázott pedig reszkető keze, hogy meg ne sértse. — Oh nagy ég, ha elvágta még is.

Ha egyebet nem tett volna is, ezért az egy gyilkosságért a halált érdemelné.

Aztán azzal a rózsatővel együtt előlte, elveszítette annak a szép, jó, ártatlan kis leánynak — nem merte mondani, hogy szeretetét, — csak azt, hogy annak az ártatlan gyenge szívnek első dobbanását, az első bimbót, mely a rózsatőn fakad.

Most aztán megállt, mintha ez lett volna mindannyi között legnagyobb vesztesége.

Valóban annak érezte, ezt érezte legsúlyosabb-

nak, legnagyobb bűnnek. Hiszen úgy érezte, hogy ezt esalta meg legjobban.

Mintha eddig csak ábrándnak tartotta volna, a mint az első szerelemnél szokott történni, az elvesztés küszöbén érezte, hogy nagyon szereti és hogy belehal az elvesztés fájdalmába.

Mi is maradt hát neki a világon?

Ugy érezte, hogy semmije sem maradt.

Még becsülete sem.

Az éji tolvajnak, a hamis bankócsinálók czimborájának nem lehet becsülete.

És ha az embernek semmije sem maradt, becsülete sem maradt, lehet-e élni?

Nem lehet élni, pedig olyan szép minden, a mit maga körül lát. Olyan gyönyörűek ezeknek a fáknek sima sudarai, suttogó lombjai, olyan szép zöld a rét pázsítja azokkal a fehér és sárga virágokkal, melyek rajta mosolyganak. És aztán mindezek a fák újra kihajtanak, ha a lombjuk lehull is az ősszel s a rét virága is kibujik a földből, ha elhervad is.

Csak ő neki nem virul fel többé újra az élet.

Mindegy. Meg kell lennie.

Aztán arra gondol, ha az megtörténik, a miről gondolkodik, milyen nagy, mily örökös bánatot okoz annak, a ki azt adta neki, a mit most ő maga akar megsemmisíteni: az életet. Mily irtózatossá gyászta hozza, mily gyógyíthatlan fájdalmat egész a sírig. — Pedig már van neki egy ilyen bánata. Vajjon elbír-e kettőt?

És amint megreszket az ajka, reszket a keze, reszketnek, minden tagjának, egész testének összes idegei.

Lázban, irtózatos forró lázban van.

Meg kell lenni. Meg kell lenni. Nem lehet élni, mikor valaki ily minden boldogságát megsemmisítő, helyrehozhatlan bünt követ el.

Nem lát, nem hall, úgy ér haza, a hideg rázza és a feje, az agya még is ég.

És lerogy a szobában a székre az asztal elé és ráborul az asztalra és sir, zokog keservesen.

Oh, hogy nincsen út a visszatérésre, oh, hogy nincsen egy mentő, egy vigasztaló gondolat. — De hogy is lenne, a hol már remény sem lehet. — Nem bolond valaki, hogy visszaadja maga ellen a bizonyítékokat.

Izgatottan papir és toll után kapdos.

Majdnem felkiált fájdalmában, oly erős láz rohanja meg.

Levelet ír. De csak neki. Ő neki egyedül. Senkitől sem fog elbúcsúzni, csak ő tőle egyedül. Attól a jó édes kedves anyjától, a ki még akkor is áldani fogja, imádkozni fog érte, mikor e levéllel a szivét összezúzza.

Megjelenik előtte nyájas képe. Mintha csak látná: szeliden, nyájasan mosolyog, arcának szilajsága csendesül és nyugodtabban teszi a kezét a papírra.

Mintha még jól is esnék neki.

S a határozat e percze a legborzasztóbb, mert tudja is, mit csinál.

Irja a levelet gonddal, vigyázva még arra is, hogy

szép betűi legyenek; egy-egy meleg könnycsepp hull a sorok közé, s összefolyik benne egy-egy hideg kegyetlen betű.

Felolvasztja, elmossa. Nem jól van az.

Azt írja:

Szegény anyám, szegény jó édes anyám. Bocsásd meg nekem, a mit tettem. De nem élhettem túl, hogy elveszítettem a becsületedet, és eltemettem örökre a szegény jó atyámét, melynek mentsége, igazolása, bizonyítása a kezemben volt.

Eljátszottam botorul minden boldogságomat és nagy bűnös vagyok. Nincsen egyéb út előttem, hogy meg ne örüljek, hidd el azt nekem kérlek szépen, hogy nincsen egyéb út. Csókolom a te áldott jószágos kezeidet.

Azután összehajtotta a levelet nyugodtan. Felkelt, lassan, mereven, mint egy láthatlan fonállal vonzott báb. Állott hidegen, érzéketlenül mint egy márványszobor.

Homlokát szinte büszkén emelte föl.

Most dobta el a koczkát végképen és kevély lett erre a nagy elhatározásra.

És lelke e tettben nagy okosság, bátorság és a tiszta becsület jelenlétéről volt meggyőződve.

Nem lehet tenni másképen.

Nem tartotta magát sem áldozatnak, sem mártyrnak. Fenkölt büszkeséggel érezte, hogy kötelességet teljesít. S ha bűne volt is, e tett által el van törölve. Megbűnhődött, megvan bocsátva. Jobb a megörülésnél

és becsületesebb vezeklés, mint a börtön. Félig-meddig tisztázó.

S a legfőbb, hogy mindezen gondolatok között, mindezen percekben szentül hitte, szentül meg volt arról győződve, hogy teljesen magánál van.

A pisztolyt magához vette és vissza ment azon az úton, a melyen a nap kelte előtt jött.

Elhatározta előre, vagy csak most gondolta el vagy éppen csak háborgó lelke vitte így tovább, tovább, — de — azon a szép helyen akart meghalni.

A pisztolyt zsebben vitte és rajta tartotta a kezét.

Zilált észjárásának ravaszságával nyugodt vídamságot szinlelt, — és mosolyogva köszönt mindenkinek, a kivel találkozott. Épen a mezőre siettek munkára.

Arczáról nem lehetett olvasni semmit, semmi sötét elhatározást.

Járása menése nyugodt volt.

A mint megállt a pallón és nézte a zúgót utoljára, — elmélyedt a megtörő csillámokon, a nélkül, hogy számot tudna adni arról, a min gondolkozik.

Azt lehet hinni: semmiről.

Oly csendes, zavartalan, ártatlanul nyugodt kép volt ez messziről.

Az a szegény kis leány még is oly nyugtalan volt, amint lenézett oda a domb oldaláról.

Az a jó kis leány jogát tartotta ahhoz, hogy annak a szegény fiatal embernek a sorsa őt érdekelje.

Azt a tréfát, melyet hajdanában az ő apja azok-

ban a szép fiatal években a régi jó Kamenyikkel üzött, komolyan vette, egészen bele élte magát abba a gondolatba. Később, mikor nőtt, fejlődött a képzelgésben, egy édes álmot élt és szoktatta magát ahhoz mint valóhoz.

Mielőtt látta, ismerte volna, szerette azt a fiatal embert, csak azután a halvány gyermeki emlékek után, melyek róla, arczáról, alakjáról nála megmaradtak.

És várta várta. És mikor megjött, s a viszontlátás első perczében a gyermekből felnőtt ifjút fölismerte, oly szívdobogva, de oly boldogan adta az első rózsát neki.

S tudja isten, hogy hogynem, az utolsó pillantás meghozta a bánatos lemondásban az epesztő fájdalmas emlékezést s elgondolkozott: azt a piczi kis rózsabimbót miért is nem tűzte oda a gomblyukába?

Az első, legelső útra gondolt, mikor ezen az üde réten, a szív ártatlan gyönyörködésével ment a kis palló felé.

Mily régen volt az, pedig csak nyolcz-tíz napja.

Oly szép emlékezés volt ez. És csodálatosan mégis megrázkódott, megundorodott attól az emlékezéstől.

Nem. Nem. Nem kell. Nem akar semmi édesről tudni többé, nem akar semmi kedvesre, semmi jóra. semmi boldogítóra emlékezni többé.

Minek az?

Csak a mi sötét, csak a mi visszataszító, ami gyűlöletes, annak kell a keblében megmaradni, emlékezetében megjelenni.

Szeme a malmon akad meg. És ekkor eszébe jut

a molnár. Az a merev, rideg arcz azzal a kevély, gúnyos mosolylyal. Az a malom-ablak, a honnan az egész völgyön végig le, az egész réten, körben szerte szét s be a kis faluba egy szóval mindenhova el lehet látni.

Mintha csak készakarva úgy lett volna építve, aombok közül kandikáló regényességnek vagy leselkedő helynek.

Ott is könnyököl mindég a pimasz, kiállhatatlan ember, mintha csak mindig lesne valamit.

Csak az éjjel nem volt ott. Csak az éjjel nem látta ott. De nappal mindig látta. Bizonyosan ott fog lenni most is.

Csupán vontatva merte oda vetni szemét. Cso-dálatosan, a molnár ma nem könnyökölt ott az ablakban, nemcsak nem könnyökölt, de az ablak be is volt csukva, nem csak becsukva, de le is van függönyözve.

A dolog meglepte. Elbáméskodott rajta.

Hogy lehet az.

Gondolkozni akart, miért van ez így. Majd nem magához tért.

De ettől megrémült. Ez nagy baj lenne. Nem szabad eszmélni többé.

Elfordította fejét onnan.

— Eh, mi közöm hozzá.

És haraggal elfordult a szép berektől is. Behunyta szemeit és sietett a palló felé.

Fellépett a pallóra.

Rátámaszkodott a zúgó karfájára, ott, a hol az a gyönyörű szomorú fűz reá hajol, megvetette hátát

a fa vastag derekának és akkor kivette a pisztolyt a zsebéből.

Hol lesz jobb? A fején? vagy a szíven? Hogy biztosabb?

Ekkor egy nyájas, szelid hang szólott közelében édesen, melegséggel.

— Mit csinál maga itt?

Oda vetette zavaros szemeit, elbámult reá kábultan, ijesztően, ama nehéz mámoros szédülésben.

Olyan tekintet volt az, hogy e tekintetre a szegény Örsike felsikoltott rémületében.

Borzalommal, fájdalmasan reákiáltott. — Nagy isten, teremő szent isten, mit akar maga csinálni?

S ekkor eszébe jutott annak a fiatal embernek az apja. Az is így tett. Oh jó istenem! Felé kapott mind a két kezével.

Gyorsan, gyorsan.

Kálmán összerázkódott, felriadt attól a kiáltástól és elejtette a pisztolyt a kezéből.

Örsike megfogta a kezét és szólott hozzá szemrehányással.

— Hát nincsen istene magának?

Kálmán kínosan nyögte.

— De van.

Örsike csak folytatta tovább is, és megfogta a másik kezét is.

— És nincsen magának egy édes, jó öreg anyja?

Kálmánnak reszkettek az ajkai és csurogtak a könnyei.

Csak szomorú fejbólintása volt a felelet.

— Lássa és maga mégis ilyen akar csinálni.

Kálmán keserves nyögéssel felelt.

— Mert elvesztettem becsületedet, mindenki becsülését, mindenki szeretetét.

Örsike neki pirulva felelt.

— Az már nem igaz. Hogy lehet ilyen beszélni. Hátha embert ölt volna is, az édes anyja nem a szíven hordaná akkor is a fiát.

— Igaz, igaz, nyögdelte Kálmán megindulva; érzékenyen. — De nincs is aztán más több senki a világon, a ki nekem meg tudna bocsátni.

Örsike most meg már majdnem megharagudott, oly tüzzel folytatta.

— Az sem igaz, mert az édes apám is szereti, meg azután, meg azután . . .

De már ezt még sem mondta ki, sőt elvonta a kezét, hogy ajkán elzárja a szót, mely majdnem elröpült.

De Kálmánnak jól esett ennyi is, szeliden nyúlt Örsike keze után és kérlelte:

— Hagyjon engem édes Örzsikém, hagyjon engem sorsomra. Elveszett ember vagyok. Bűnös ember, büntetésre méltó ember, a ki hivatalából is kiesik, a kit embertársai is megvetnek, — elhagynak, kenyerere se lesz. Szégyen magának és övéinek.

— Oh istenem, hiszen nem rossz végből tette a mit tett . . .

— Oh de a szégyen, a szégyen. Jobb az ilyen embernek elpusztu'ni.

Örzsike a fejét csóválta.

— Ejnye, de furcsa ember maga. Hát ha hibát csinált, hozza helyre, szenvedjen meg érte, de ne halállal, hanem csak a mi jár érte. Aztán vége. Nem muszáj ám az embernek magát mindjárt megölni. Aztán nem is olyan dolog ám ez, a miért magának valami nagy baja lenne, — kinek miköze hozzá, ha az apámnak nincsen panasza.

Kálmán hallgatta édesdeden a csevegő leányt, mintha csak ocsúdott volna álmából, erősebb, hatásosabb, gyógyítóbb volt neki ez a könnyed csacska beszéd, minden bölcsekedő ékesszólásnál.

Örzsike hát csak folytatta is:

— Aztán ha kiesik is a hivatalából, hogy él meg, azt kérdi. Nem szégyenli magát. Hát nincsen két keze magának. Vegye elő megint. Küzködjék, de ne hagyja el magát.

Örzsike most már aztán elérékenyülésre fordította a dolgot.

— Aztán azt mondja, elhagyják magát az emberek, megvetik, elhagyja mindenki a világon. Ne higgye, a kik szeretik, sohasem hagyják el.

Lesütötte a szemét és szeliden, félénken rátette az ujjá hegyét, de csak az ujjá hegyét a Kálmán karjára.

— Lássá, én sem vetem meg.

Kálmán édes megindulással a két kezébe fogta a leány kezét, s úgy nézett azzal szép szemérmes pirongó szemeibe.

— Nem vet meg, édes Örzsikém, — nem hagy el, édes jó Örzsikém.

És a mint nagy, mély érzése elragadta, felsőhajtott:

— Oh, istenem, be jó volna most így együtt meghalni.

De Örzsike nem volt nagyvilági, érzelmű beteges lelkű, vagy szenvedélytől elragadtatott kisasszony, nem kapott az ilyen ábrándos ajánlatú óhajtáson, nem kiáltotta el magát: — Oh bizony jó édes, dolog lenne az így egymás karjaiban meghalni.

Egészséges esze, szíve volt. Érezte, tudta, hogy sokkal nagyobb öröm együtt élni és szeretni egymást, — tűrni, várni, vigasztalni, gyógyítani, és aztán boldognak lenni.

Erre csakugyan elnevette magát.

— Van eszemben, bolond leszek, hogy ily fiatal koromban akarjak meghalni. Boldog akarok én még lenni.

S tette utána egy kis pajkos czélzással.

— Igyekezzék maga is az lenni.

Kálmán a homlokát simogatta, törülgette a redőket, hátha a gondok is mennének velők.

— Jaj édes Örzsikém, ha csak magam volnék szóban, de lássa, az édes anyám becsülete is ezen a dolgon fordult volna meg.

Örzsike még erre is tudott olyat mondani a mi vigasztaló lehetett.

— Ha mindenkinek elbeszéljük a dolgot, a mi tör-

tént, megmondjuk mi volt ott, az is csak annyi, hiszen meglátszik a helye, hogy nem ma csinálták oda . . .

Kálmán kénytelen volt megvallani, hogy ebben is van egy kis igaza, nyomát mutathatják annak, a mit oly régen kerestek. A zsandárok épen a faluban vannak.

Hanem azért még mindig újra talált valamit, a mi bántotta, a mi a fejét, szívét kínoztá.

Az jutott eszébe, a min boldogsága kezdődött s oly hálátlan volt hozzá.

— Oh istenem. De hát az a szép rózsatő. Tudom elhervadtak és meghalva csüggenek virágai.

Örsike kitörő örömmel vigasztalta.

— Nincsen semmi baja. Egy parányit sincs megsértve a gyökere. A gödröt betakarta édes apám. Egyetlen levele sem hervadt el. Jöjjön, nézze meg.

Kálmán lesütötte fejét, de arcának visszatérő színe mutatta, hogy lassan-lassan lelkének, szívének nyugalma is visszatérőben van.

Kezd gondolkozni tudni.

Örsike nem hagyta békén, sürgette.

— De hát jöjjön, jöjjön innen. Nézze meg, milyen szép az a rózsatő most is, egy levélhervadás nincs rajta, most is úgy tele van rózsával, mint csak a mult héten.

Csak hagyta magát vezettetni az által a gyöngéd kis kéz által.

No de Radocsák is segített neki, — oda jött eléjük s a míg mentek, a fülébe súgta:

— Teljes bátorság. Nagy legyen az öröm. Minden

jól van, a ládika megvan, a kezemben van. A dámika meg ott van.

Hüvelykujjával hátra mutatott a malom felé.

— Igenis, itt van a malomban.

Kálmán megállt. Észmél. Azért van hát az az ablak elfüggönyözve.

Önkéntelen haragra lobbanva kérdezte:

— Tehát az a molnár is czinkostársuk volt?

Radocsák a fejét csóválta mosolyogva.

— Nem az övéké, hanem az én czinkostársam. He he . . . he . . . Ő fogta el az országot. Ő állította meg a zsandárokkal a kocsiját.

Oh az is lesi már régen és kilestük biz azt egyszer valahára szerencsésen.

Kálmán az ég felé emelte hálás szemeit, kezét pedig oda nyújtotta Radocsáknak.

Erre még Krenák uram is levette süvegét, a mint odaért, s nevetve mondogatta:

— Megint van itt egy asszony, hanem ennek már érdekesebb lesz örülni, mint a másoknak, ha öreg is.

Már akkor az is oda jött a Radocsák házához. A szerető jó édes anya.

Még is eljött hát abba az utálatos faluba, a hol gyűlölik őket. Üldözik őket.

Nem úgy van a. Kivilágosodott minden. Kisült az igazi bűnös. A jó öreg asszonynak mindenki nagy örömmel mosolyog a szemébe, a mint a faluba ér.

A Radocsák elébe ment a falu széléig, és mindjárt nem volt előtte semmi ujság.

S már akkorra ott volt Radocsák házánál, mikor Kálmán odaérkezett. Örömsikoltva tépte, szaggatta szét azt a csunya, azt a borzasztó levelet, melyet egy rossz óra hozott a világra.

Kálmán pedig csak annyit tudott mondani:

— Nem én . . . nem én . . . A Radocsák bácsi, ő a jó, az okos . . . Ő derített ki mindent, atyám becsületét. Ő adja vissza becsületünket, vagyonunkat. A Radocsák bácsi . . . Oh az a jó Radocsák bácsi.

Az öreg asszony mély megindulással nyújtotta kezét az öreg paraszt felé, s azt mondta:

— Oh ez az áldott jó ember.

Kálmán csak sírt, csak sírt, de jól esett neki, édes szenvedés volt. Oda ölelte keblére, a kik ott állottak mellette, mind a kettőt.

Hogy véletlenül az Örzsike volt a másik?

Miért ne! Mind a kettőnek az életét köszönhette.

Á 42-İK SZÁMU VASUTI-ÓR.

I.

RANCZER urat igen jól ismertem. Német-cseh volt, Drumból az auschauti kerületből és állomásfőnök a zajgó-turjányi vasút-társulatnál. Egy természeti szépség és regényesség kellemeivel elárasztott palóczhelységben szolgált. Azt a bájos teknőt, melyben e falucska fekszik, köröskörül östölgyekkel, cserekekkel egész a tetőig beborított magas bércek szegélyezik, s a völgyteknő közepéről élénkzöld völgyek buja, dús növényzetükkel benyúlnak egész a bércek aljáig. A vadonként sűrű, árnyas erdők madarak dalaitól, pásztorok ti-linkójaitól, nyájak csengőitől zengenek, mint egy óriási orgona, melyben minden hang lélekemelő harmóniába olvad össze, s a völgy friss rétje szekfűivel, liliomaival örökös harmat üdeségében úszik. A lég, a mit beszívunk: ambra, a virág, melyet keblünkre tűzünk: balzsam, a hegyiforrások, a régi hitregék szent helyei, egytől-egyig gyógyyerővel bírnak. A lélek és test egyaránt frissül, ele-

venedik, ujjászületik itten. A mit látunk, az tele van ábránddal, a mit mélázunk: álom, s a mit álmodunk, az már maga az éden.

A vaspálya a völgyteknő közepén kigyózik, a bérczek alján. A természet nagyszerű pompáját a polgárisultság széngőze sem bírja beárnyalni, a nyers erő nem bírja megtörni, agyonzúgni a költészetet, mert bármely utas, a ki uti-kocsija ablakából ide kinéz, itt feledi szemeit, gondolatát a vidék búbáján és ha már messze elhagyta is, lelke visszajár oda.

A kilátás különben legszebb Madarályon túl a rétibesi lejtő hajlatáról; a bérczek félkört képeznek; szemben két völgy nyílik, melyek egyike ős vadonba téved, másika egy kis falut mosolyogtat elénk.

A festő, ha e tájképet lefesteni akarná, bizonyosan e hajlat legmagasabb pontján éppen az erdők lábában ülne le a nagy tölgy alá. Itt éppen a 42-ik számú őrházról van a legszebb kilátás.

A kis falu ide alig egy negyedórai távol; átfogja az egész völgyet s a házikók csupa kertekből fehérlenek elő. A völgy tulsó oldalán, a szerény, pirostornyu templomkán túl ódon, tornyos várkastély tekint alá. A völgy innenső oldalán új telepek vannak, köztük a vasutálmás épületei.

Máshol évtizedek kellenek ahhoz, hogy ily új telepek kellemesekké szépüljenek; itt a föld hálás, termékeny, az új ültetvények máris erőteljes növésben vannak; az ifju hársak, platánok, ledicsék méltó utódjai a vadon ős tölgyeinek.

Az állomásfőnök a pályaháznál szép kis kertet varázsolt elő, melyet a vonal hosszában minden állomásfőnök méltán irigyelhetett.

De mi az ő kertje, mik az ő virágai azokhoz képest, melyek közel hozzá, de lejjebb a völgyben valóban bámulásra ragadók.

Ez a kérdéses kert a falu legszélére esik, a réti-besi lejtő felé. A kik látták, csodálkozással beszélnek e piczi, két holdnyi területről; jobban meglepte őket, mint a falu tulsó oldalán emelkedő pompás grófi park; a növényzet erőteljessége, gyors növése ez új törésű földben a csodával határos.

Gyümölcsös, veteményes virágos telep, minden van e picziségen, s lenn a kert alsó végén, a mint az a kis patakra menetelesen dől le, hol ifju cziprusok, szomorú fűzek, aczerek inogtatják egészséges kövér derekaikat, egyszerre csak elámul a szem: egy tündérmese van a szemlélő előtt. Emberkarnyi vastagságu rózsatövek, nem rózsatövek, hanem rózsafák öl, másfél öl magas sudarakkal és koronákkal, melyeken több a virág a levélnél. És mily virágok; nem oly aprók, sílányak, mint a divatos rózsatenyésztések, üveg-házak virágai, hanem valódi csodapéldányok nagyságban, elevenességben s kövérségben. Az ember előtt egy rózsaterdő van; száz, kétszáz ily rózsatő válogatva a bourbon, thea, moh, noisette, damasci, bengal, centifolia rózsák legszebb fajaiból, a hófehértől a májbarnaig, a lila, rózs, tarka színek minden változataiban sárga s gránátszínűekkel vegyítve.

Igen szerencsés és hálás véletlen volt, hogy valaki ide e rózsákat ültette. Azt mondják, hogy ez előtt 10—12 évvel egy, a grófi szolgálatból kimaradt egyszerű, ostoba kertész-bojtár, ültette ide tulajdon oltásait nádas viskója kertje aljában, mivel azokat nem tudta tenni sehova, s látva az elültetettek gyarapodását, jónak látta fölszaporítani. Odafenn, a grófi parkban e rózsák anyái, elcsenevészett törpék, férgesek, az az utódok messze elhagyták őket.

Hogy a palócz mégsem volt egészen ostoba, megmutatta néhány év múlva. Midőn már kertje elegendő szépséggel birt, gyümölcsfái termővé indultak, egy tavaszon a kinyesett, tisztán tartott utakon, különösen akkor, mikor a rózsák virítottak, az állomáson várta a leszállókat, hogy őket kertjében egy kis sétára hívja meg. Voltak is látogatói többen s azok között nem egy, a ki fölkiáltott: „Én istenem, be szeretnék itt lakni; itt a lejtő alján a lugos mellett építenék egy kis folyosós házat; csak egy nyári lakot, három-négy szobát, mint a városiak nyaralói, szellős, sárga redőnyű ablakokkal; szembe a rózsatövekkel a kertre nézve; ezeket a venyigéket, folyondárokat fölfuttatnám a falakra, a veteményest egyéves virágsoportozatra alakítanám át.“ És azután csakugyan egynél az eszme erős gyökeret is vert. A palócz a kis nádas viskót néhány ezer forintért adta el a kerteskével.

Még abban az évben ott állt az álmodott szép lakás.

Midőn az utas a rétibesi lejtőn lefelé jött, a 42-ik

számu őrháznál ez volt a legelső, a mi szemébe tűnt. A mint festett lécz-sorompói mellett elhaladt s látta a kert szegletén a kisdud pavillont, beljebb az ifju fák friss lombjai mögött a venyigés falusi nyári lakot, a mint édelgett a kivirító rózsatömegben, — és a szelid nyári alkonyaton arra ragyogott, mosolygott, önkéntelen mondogatá: itt bizonyosan valamely boldog, ifju szerelmes pár lakik.

Ezt a gondolatot még jobban erősíthette az is, hogy a patak mentén, a kert alján levő bokrokban esténként a csalogány dalolt, a nyári lakból pedig a nyitott ablakon át a zongora hangjai hullámszóttak.

Azonban, — ha az olvasó nem figyelmeztet is, — a mint észreveszem, Kranczer urtól nagyon messze eltávoztam. Vissza kell térnem hozzá.

II.

Kranczer ur április harminczadikán, éppen szombati napon, nagyon rossz kedvében volt. Különben is borongó, nedves idő volt, mely a csúzos bajokat előtérbe csalta, de Pröck urnak, a központi főnöknek bizonyos levele egészen kihozta sodrából. Ámbár inkább magánlevél volt az, mint hivatalos, mégis annál inkább bosszantó, mivel a tartalom föltétlen teljesítését követelte. Seemmiről sem szólt kevesebbről az a levél, mint arról, hogy egy bizonyos egyént, a ki ezt a levelet s a hozzá csatolt okmányokat neki átadja és így és így nevezik, a pályaudvarnál bármely helyre be kell helyeznie. Pröck ur írja:

„Borum Sichtzig igazgató ur ő nagysága hozám utasította ez embert, hogy a központban, akár a raktárnál, akár a málhaszállító irodában okvetlenül alkalmazzam, mivel ez az ember Tornyai Gáspár ő méltóságának pártfogoltja, a ki a társulat igazgatóválasztmányának egyik legtekintélyesebb tagja; nagy, hatalmas

gazdag ur, s amint az idők fordulatai mutatják, nemsokára miniszter is lesz. Miután sok furcsa megtörténik ebben az árnyékvilágban, s még több furcsa ebben az áldott országban, úgy hajlandó vagyok hinni, hogy ez a mostani sok zsinóroskodás és örökös szózat-éneklés viszik a dolgot oda, hogy miniszteriu-

munknak itt lehet egy kis fiókminiszteriumkája: mivel ez embert tehát okvetlen el kell helyezni s itt a központban én neki helyet nem adhatok, s tudomásom van arról, hogy az ön raktárfelügyelője, az érdemes Trombischer valamely kőszén-szállítási vállalkozáshoz szegődött, helyezze el valahová, hogy egyszer már nyughassam a zaklatásoktól.“

Ha nem a központi főnök levele lett volna ez, Kranczer ur talán darabokra tépte volna. Csakis utósorai adtak dühe kifuvására némi enyhületet.

„Egyébiránt tegye, a hova tudja.“

No ez vigasztalta mégis egy kissé. Legalább nincs kitűzve, megparancsolva, hogy mivé tegyem; legalább

példát adhatok, mely által ennek a sok fajankónak elmegy a kedve a folyamodásoktól s nem vágyakoznak kitúrni azt a sok becsületes embert, kik magukat évek óta egyenesen e pályára képezik.

Mert Kranczer urnak egyenesen az volt a meggyőződése, hogy magyar ember a vasuti állomásokra, hivatalokra nem is alkalmas. Értetlen, lusta, nyakas, sokkal kevésbé ismeri az alárendeltséget, mintsem pontos szolgálta lehessen belőle. E mellett szent meggyőződése volt, hogy Magyarországon a sors, az ipar, a kezdeményező főegyeniségek buzgalma, a lakosok áldozatkészsége csakis azért sietett létrehozni a vasutvonalakat, hogy a sok német, cseh, morva becsületes egyéneknek alkalmas szolgálati helyük lehessen. Ez okon nem is képzelhetett mást, mint hogy a vasutvonalak tulajdon saját birodalmi területet képeznek, s gyakran elmondta: „minek is tolakodnak ide idegenek, midőn annyi meg annyi alkalmas szakértőt ki birunk állítani önkebelünkéből.“

No de nem csoda, hogy ő így gondolkozott, midőn Pöck leveléből látjuk, hogy a métely felülről jött.

Kranczer úr különösen ez embernél botránkozott meg, kinek multjáról, helyzetéről, irományaiból értesült. Furcsa követelménynek tartotta, hogy egy ember, ki vagyonos volt s vagyonát nem bírta megtartani, miként meri követelni, hogy róla mások s az állam gondoskodjanak, elhelyezzék, szemben azokkal, a kik szegényül születnek s csupán szorgalmuk által emelkedhetnek.

Pedig ha Kranczer úr a kérdéses ember helyzetét magában meghányta-vetette volna, még furcsábbnak találta volna azt, mennyi szenvedéseken, változatokon kell keresztülhatolni egy szerencsétlen embernek, hogy a rázudult csapások után oly helyzetbe juthasson, hogy alkalma legyen mindennapi kenyerét megkeresni.

Az előtte fekvő okmányokat, erkölcsi és személyi bizonyítványokat, melyek ez embert egyénileg feltüntették, mellőzte; sokkal jobban érdekelték azok a levelek, melyek csomagosan hozzá voltak csatolva a felfolyamodáshoz.

E levelek megindultak a szerencsétlen első, közvetlen pártfogójától, az első lépcsőtől tovább a cél felé; a legelsőnél még némi szép, illő állás kecsegtető reményét hordták a sorok magukban, de mennél inkább közeledtek a célhoz, annál jobban silányult mind a nyerhető állás minősége, mind az elnyerhetés reménye. Kesorú kedélyeskedései voltak a sorsnak e levelek.

Az első az első pártfogó, Marjas ügyvéd úr írta, Sármai tekintetes úrhoz, ki valaha igen befolyásos egyéniség volt; alispánság—követség—viselt igen tisztelt ember, de a kinek mindezen nevezetességekből a tiszteletnél egyéb nem maradt. Sármai tekintetes úrban Marjas ügyvéd úr a kulcsot vélte föltalálni Tornyay úr ő méltóságához, kit a kitűzött cél elérésénél mindenhatónak képzelt.

„Édes barátom“ — szólt Marjas úr szerencsétlen pártfogoltjához, a ki kisvárosi irodájában egy szomorú, keserves őszi esős napon megkoppadt ruházatában, so-

vány arczczal, bánatos, bágyadt tekintettel megjelent, s kinek annál a pipa-dohánynál, melylyel Marjas úr megkinálta, jobban esett az ozsonna s abban is a legszolidabb rész a kenyér és sajt, — „jól vélekedtél felőlem, midőn hozzám jöttél, nem csalódom bennem, én nem tartok azokkal, kik, ha tempora fuerint nubila, az embert elhagyják. Gyermekkorunk, ifju korunk boldog időit együtt töltöttük, a mint a halhatatlan költő mondta: életünk alkonyára a támaszbot ebben a korban nő. — Ne mondd, hogy ég, föld elhagyott. Abból egy szó sem igaz. Ne tarts mindenkit szívtelennek. Az emberek sem olyan rosszak, mint a világ általános fogalma; az emberek csak emberek, s mint emberek önzők és gyarlók; ez az egész. Én meg akartam azonban mutatni, hogy az önzés nem öli el bennem a nemesebb érzéseket; még tudok emlíkezni arra, hogy én is voltam szegény fiu, s te, a ki jó, vagyonos családból származtál, és családod mennyiszert tettetek jót velem . . . hallod-e, Mihály . . . hej, de csak sok jó vakációt éltünk át együtt, be sokszor segítettek te és áldott jó boldogemlékü szüleid rajtam .... Egy szóval, a mint a Béla futásában hajdanában dalolni hallottuk: „Köszönöm, jó szívű lélek, hogy házadba fogadtál. Meghálálom, a mig élek, hogy ennem és innom adtál.“ No, de te el sem mosolygods magad, szegény barátom, pedig látod, én még most is mily vigtermészetű vagyok. — Vagy tán el sem akarod hinni, hogy életem pályájának egyik főtényezője te voltál ahhoz, hogy valaha ügyvéd és istennek hála, nyugalmas életű családapa lehessenek. Szegény jó barátom! hát

hogyne legyek én hálás irántad. Hozzám fordultál? Hát igen is kijelentem, hogy tudok, akarok rajtad segíteni, tudok és fogok kitalálni, keríteni neked illő becsületes állást.“

Bármint csodálkozzék is az olvasó, de én határozottan állítom, hogy az itt előadottak, természetesen más szókötésben, de teljes tartalommal benfoglaltattak Marjas Gábor úrnak Sármai tekintetes úrhoz írott levelében.

„Tekintetes úr, — szól a levél, — most, midőn előadtam, mi köt ezen becsületes férfihoz, különösen tisztelt tekintetes úrnak legmélyebb kegyébe ajánlom. Föltárom azt, mi kevesek előtt van tudva, mily nemes, áldozatkész baráti szív honol e szerencsétlen ember kebelében, kinek a szomszédos tekintetes egyesült megyékben családja tekintélyes ősi birtokkal birt és szép hírben állott, ki példás életü jeles szülőitől — kikre örökre hálásan fog emlékezni — kitünő neveltetést nyert, kit nem saját hibája, nem a sorsnak valamely véletlen csapása fosztott meg minden vagyonától, hanem egy rossz, elvetemedett asszony gonoszsága tett szívben, lélekben és anyagilag tönkre. Midőn az elvetemedett gonosz lélek e szerencsétlen ember minden vagyonát jogilag és tényleg hatalmába kaparitotta, törvényesen lefolyt válogper után elüzte a nagy világba, hogy a vagyonban örökkössé tegye székelye zálogát, melyet orozva lopott családi fészkébe. — Megtörve, megalázva, tul a férfikoron, az aggkor küszöbén 49 évvel, mint koldus áll e szerencsétlen e világon. Helyzetét még borzasztóbbá teszi ha-

zánk jelen zilált viszonya, midőn megyei tisztviselők választásáról sem rendelkezhetünk. Egyedül én vagyok pártfogója, s nekem is, mint régi, vén, elfeledt fiskálisnak, ismerőseim nagyrésze eltűnik az élet láthatárán. A tekintetes úr lehet az egyedüli, kinek tapasztalt jószívűségébe ajánlom szerencsétlen barátomat.

Barátom nem azon az időpontra áll már, hogy valami testileg fáradságos pályát választhatna. Keszű és nyomasztó is lenne az reá nézve, mint a ki a mívelt középosztályhoz tartozott, hogy élelmét házi napszámmal keresse. A zajgó—turjányi vasutvonal kiépítése, megnyitása küszöbön áll; nem hiszem, hogy azon országos tekintélyek között, kik ennek létrejöttét vezetik, tekintet ne lenne a hazafiak alkalmazására. Miután tudom, hogy a tekintetes úrnak azon, az ügy élén álló sok méltóságos úr között bizalmas és jószívű barátai vannak, — oda terjed kérésem, kegyeskedjék a különösen és mélyen tisztelt tekintetes úr szerencsétlen barátomat egy állomás-főnöki hely elnyeréséhez méltóságos Tornyay úrnál segíteni, a ki ezen társulat igazgatóválasztmányának legbefolyásosabb, sőt mondhatni, mindenható tagja. Egy csepp kétségem sincs a felől, hogy tekintetes úrnak csak pár sora is régi jó barátjánál kívánt czélunkhoz segítend.”

Kranczer úr ezután Sármai úr levelét vette kezébe, melyet az Tornyay ő méltóságához írt; megküzdött annak is magyarságával, értett belőle, a mit értett, a mit nem értett, nem igen búsult rajta; vigasztalta magát azzal, hogy majd jönnek sorba a német levelek is.

Sármai úr egy pillantást sem késett; a szegény embert nemcsak szívesen látta, de tíz mérföld gyaloglása után két hétig ott is tartotta magánál, a levelet pedig rögtön, mihelyt megérkezett, megírta. Hogyne? hiszen Marjas Gábor ajánlotta neki, az a Marjas Gábor, a ki tiszti alügyész volt az alispánság idejében. Haj! . . . Milyen idők voltak azok!

Sármai úr Tornay ö méltóságához írt levelét rendkívül tapintatos és hatásos módon kezdte. Azokra a régi boldog időkre hivatkozott, a dicsőség szép és nagy napjaira, midőn az ifjuság lánglelkével a hazaszeretetet emelő rajongásával mint megyén, mint országgyűlésen együtt küzdöttek az ellenzék soraiban.

„Én múmia vagyok már“ — így szólt a többi közt, — „csak annyiban tagja a polgári társadalomnak, hogy pipázom és ujságot olvasok. Te ifju vagy még, barátom; hozzád, mint többekhez kötve a fiatal Magyarország kihalni nem bíró reménye. Nincs kétségem arról, hogy eljönnek s máris küszöbön állnak azon idők, midőn, mint talpaitok alatt az alapot híven megőrzött férfiak, e nemzetnek nemcsak bálványai lesztek, hanem hivatvák arra, hogy a jövőt vezessétek. Az az alapjaiban megingatott vén zsindelyes szomszéd ház, úgy is a mi, a ti támogatástokra szorul s én Simeonként várom az időt, hogy a dalomat eldalolhassam.

Kedves Gazsusom! Szinte örülök, hogy alkalmam jött hozzád levelet írni s magamat kifecsegni.“

Sármai úr ezután áttérve a levél indító tárgyára, a szegény emberre, elébb beszél annak becsületességéről,

ki azt neki ajánlja, azután a szegény magyar sorsáról általában, hogy mennyi ily szerencsétlen ember van a hazában, kik évek óta lesve várnak pártfogást s hasztalanul.

„Én — úgymond — az ajánlottnak szakképzettségét nem ismerem; két hétig magamnál tartottam s egyebet róla nem mondhatok, mint azt, hogy: jó, csendes magaviseletű ember, mivelt, vagyonos, nemes szüleltől származik, a jogot végezte s egy kicsit németül is beszél; józan életű, míg nálam volt, egy korty bort meg nem ivott. Azért részletezem így, hogy soraim és ajánló levelei után te ítélhesd meg igazán, mire való, mert annyit magam is hiszek, hogy a Marjas barátom által kért főnökség talán sok is volna egyszerre; hanem valami állomási segédi, egyszóval mégis valami mivelt embernek való, nem szolgai, hanem hivatali állás . . .“

Tornyay ö méltósága a régi jó öreg Sármai úr levelének rendkívül örült. Ej, ej, múmiának nevezi magát az öreg kurucz. — Elolvasta tízszer is és még harmad-negyednap is mindig emlékezetében volt, a mit az öreg a közjogi következetességről és következtetésekről írt s igen jó kedélylyel eldicsekedett vele sokaknak. A szegény ember dolga pedig, a mely a levél végén volt, az is eszébe jutott ötödnap.

A mint délesténkint a casinóból jött, elmondta vagy tíz nap egymásután: „Ejnye a manóba, még ma sem írtam az öreg Sármai embere érdekében. Na, holnap lesz a napja.“

És csakugyan, Borum Sichtzig igazgató úr egy hó

lefolyása után mégis megkapta a levelet. No de még ez nem is volt időmulasztás; az a bizonyos szegény ember még csak két hónapja, hogy ügyét megindította.

Valami édeskés, de mégis a kilátásba helyezett nagy állás előérzetének hatása alatt írt levél volt az; a szegény emberre nézve szerencse, mert majdnem úgy hangzott, mint rendelet.

„Nem is kételkedem — írja a rövid levél végén ő méltósága, — egy pillanatra sem kétkedem abban, hogy a hol tisztelt ön nekem kellemes dolgot cselekedhetik, azt nem késik teljesíteni. Ez általam önhöz utasított ember elhelyezésénél nem kívánom én a bennszülöttség fölényével a szakértelmet háttérbe szorítani, de mégis legyen gondjuk arra, hogy egy mivelt egyénhez irodai segéd, vagy intézkedői állásban alkalmazzák.“

Borum Sichtzig úr fogta a levelet s a vele küldött csomagot, számot adott neki. Az igaz, ő méltóságának a hódolatteljes választ s föltétlen biztosítást azonnal megküldte, de a szegény ember ügye csak akkor került szőnyegre, midőn a számhoz ért, azaz ismét két hó múlva, akkor is aképen, hogy az embert Pröch központi főnökhöz utasította, azzal a meghagyással, miszerint a jámbort a raktárban, vagy a málhaszállító hivatalban alkalmazza. Pröch úr hét, nyolcz hóig kínlódott, mégsem talált hivatalt, melyet a jött-ment számára nem sokallott s elég hitványnak talált volna, s melyet ne inkább landsmannjainak adott volna örömebben. Végre is, hogy szabaduljon tőle, leküldte Kranczer úrhoz, hogy az csináljon vele, a mit akar.

S a mikorra a szegény ember szerencséje Kranczer úrhoz leért, egy hosszú év telt el, s úgy elolvadt, mint a hajótörésből menekvő matróz fogadalmi gyertyája, árbocznagyságból egy ujjnyira. A reménybe helyezett állomási főnökség egy nyomorult vasuti szolgálai állomásra apadt le.

Kranczer úr azt mondta magában:

„Ej, miután Trombischer helyébe raktárfelügyelőnek Benyák, a volt köhordó szolga jön, szolgálai állása megürül, de ez az állomás jó mellékjövedelmekkel van összekapcsolva, még sem adom ez idegennek, hanem inkább odaadom Skuteknek. Skutek szegény, de nem idegen, hanem hazámfia és a mellett két szolgálmi időt töltött a Wrba-dragonosoknál, mint második bombardonos. Hát hiába járta volna végig az egész hadjáratot Magyarországon, Olaszországon, Schlezwigben s még Oláhországon is. Ugy van, Skutek fog lenni a vasuti szolga, ennek a sehonnainak pedig jó lesz egy őrállomás is. Betszem a 42-ik számú őrházhoz, az ember-séges Skutek helyére. Ha elvállalja, jó, ha nem, az is jó.

Ezzel kiszólt:

— Itt van-e az az ember? Ha itt van, jöjjön be.

III.

A szerencsétlen ember Kranczer úr hívására belépett. Szánandó alak volt. Ily képeket azelőtt nem igen láttunk Magyarországon, hanem most már gyakoriak. A siralom és undor vegyül össze az ilyenek látásánál; személye és környezete maga a nyomorúság volt; a

csapás és sülyedés bélyege minden vonáson és minden rongyon, melyet a nyomorult és családja magán hordott.

Az ember jóval túl volt a negyvenen, közelebb az ötven évhez. Széles vállu, köpczös, de szikársága, mely

a sanyaru és nélkülöző életmódot is tanusította, beillett soványságnak. Gyér és öszülő hajszála, hosszú, bezontos, deres szakála, úgy arcának szintelensége mellett kiülő arczsontjai, fénytelen, beesett szemei a bennök lakó mély, keserű bánattal, csüggedéssel még jobban

feltűntek. Öltözetéről nem érdemes szólni, nem neki volt az készítve; úgy kapta valahol, talán épen Sármai úrtól. Színehagyott volt az és kopott s mióta tulajdona lett, több volt rajta a rongy, mint a folt.

Egy nagy, veres asszony jött vele, kinek arcza, mint fehér-babos veres kendője alól kifityegő haja rikító színű volt; karjainak, nyakának fedetlen része telve májfoltoknak is beillő szeplőkkel, eleven, apró, sárga szemei, daczos, szegletes álla fennen hirdette szláv eredetét. Balkarján gyermeket czipelt, jobb kezén gyermeket vezetett, ruhájában baloldalon egy nagyobbacska, jobb oldalon pedig egy még nagyobb gyermek fogózott; egyikök szurtosabb volt, mint a másik. Épen ilyeneket látunk ama bujdosó felföldi családok közt, kik nap-számot keresni vándorolnak országútról-országútra, s közbe-közbe a környöretet veszik igénybe.

E látományra Kranczer úrnak a hajszálai is ég felé meredtek; haragudott, undorodott ugyanegy pillanatban. Az ajtót izgatottan nyitva hagyni parancsolta. Csúz ide és csúz oda, ablakot is nyitott, csakhogy biztosabb léghezam legyen ama borzasztó hagyma- és pálinka-bűz számára, mely a szerencsétlenekkel együtt lebegett be a szobába.

Gondolt is, nem is arra, hogy ezek talán németül is érthetnek, fennhangon kitört belőle a fölindulás okozta bírálat.

— Gyönyörű egy csoportozat. — És ilyen embert, ily bünszörnyeteget, ily ágrólszakadt korecsot tart érdemesnek pártolni ő méltósága! Igazán nevetséges.

Ez írások azt beszélnek, hogy egy művelt emberről van szó, hát ilyen egy művelt ember? No ez szép fogalmat adhat az itteni művelt állásról. Semmi kifejezés az arczon, még csak a nálunk typicus jámborság ostobasága sem. Az erkölcstelenség, iszákosság, tunyaság, egyéb semmi. S ilyen emberről képzelhetik azok a jó urak, hogy vasút-hivatalnok lehessen? Szolga sem, nem hogy hivatalnok! gondolkoznom kell, ha vajjon örnek alkalmazmam-e. A semmirevalónak bizonyynyal a mi kis módoskája volt, eldorbézolta és most mástól követel kegyeret.

Meglehet igaza volt, meglehet nem; a nyomor-nak szomorú rendeltetése mindig a legrosszabb oldalt mutatni.

— Hallja-e, maga az a Nagy Mihály, — kérdezte Kranczer ur nem éppen barátságos hangon.

— Igen. — Felelt bágyadtan, mit Kranczer ur méltán alázatosságnak vehetett.

— Hát maga valami szolgálatot akar ugy-e?

— Igen, bármily csekélyet, csak végtére czéломat érhetném, hogy lakóhelyre juthassak, s magam ember-ségéből élhessek.

— Hm, hm, az bajos, nagyon bajos. Legelőbb is tudnom kell, milyen emberrel van dolgom. Miféle képzettségei vannak? Tud írni, olvasni?

A szerencsétlen nagyot sóhajtvá felelt:

— Igen.

— Jól van. Tud-e más nyelvet anya-nyelvén kívül. Tud németül?

A kérdezett némi pirongással bágyadt szemeit le-
sütve felelte:

— Tudok uram németül, sőt tótul is.

Kranczer ur előbbi elhirtelénkedett magánbe-
szédére emlékezve, kissé zavarba jött, de igyekezett ma-
gát abból kivágni, úgy mondhatni szemtelen őszinteség-
gel, s némileg csipősen:

— Nagyon szeretem, hogy németül tud; az itt
szükséges és legalább felment minden további tétovától;
értesülhetett, mily véleménynyel vagyok maga felől.

A sorsalázott ember türt; hozzá volt már szokva,
még csak legkisebb arcizma sem rándult meg s nyu-
galmasan felelt:

— Értesültem.

— No! hát mondja, iszik-e sokat, ha úgy pénze
kerül, le szokott-e néha részegedni?

— Nem uram; nem iszom, a bor egészségemnek
árt, pálinkát pedig soha nem ittam életemben.

Kranczer ur meghökkent, úgy találta, hogy egy
nála józanabb ember áll előtte, azonban fejét csóvál-
gatta.

— Hát mitől van mégis az a borzasztó hordó-
illat, iszákosság-bűz itten . . .

Kérdésére senki sem felelt, csak a nagy vörös
asszony rántott vállán egyet boszusan és apró szemei
villogtak a megbántódástól.

— Hát mondja csak — folytatta tovább Kranczer
úr a firtatást, — bír-e elég testi egészséggel, jó szemei
vannak-e, nem aluszékony-e?

Az ember dicsekedve kezdett szólni magáról.

— Ha nem éhezem, még csak bágyadt sem vagyok soha, ha kellőn étkezhetem, uram, még a három mázsát könnyen fölemelem . . .

— Ön, a három mázsát? — szólt Kranczer úr karjai felé nyulva, mintha egy igavonó állat bírálásáról lenne szó.

Az ember önérzetesen válaszolt:

— Igen, uram, én. Nézze karjaimat, úgy hiszem ez izmok elég erősek. Szemeim jók-e? Ah, uram, az ily sűrű és nagy szemöldű ember szemei nem szoktak gyengülni. Aluszekony vagyok-e? Nem, uram, ha dohányom van, egész éjjel el szoktam pipázni és úgy gondolkodom . . .

— He . . . he . . . he . . . az ország-világ dolgáról, . . . Kossuthról?

— Nem, uram — felelt a kigúnyolt bánatos sértődéssel, — a magam sorsáról.

— Jól van, most más oldalra térek át; vannak önnek jó erkölcsi bizonyítványai?

Az ember minden bántódás nélkül vonta elő azokat is; — ahhoz is hozzá volt szokva, hogy írás nélkül nem ösmerik el becsületes embernek . . .

Kranczer úr fejét csóválta. Hogyne, hiszen ezek a magyarok az ő benszülötteikre a csillagokat is ráaggatnák. Az a jegyző, a ki ezt a bizonyítványt írta, ennél becsületesebb embert életében nem látott. A másik bizonyítvány meg éppen merő otrombaság. Annyira megy, hogy azt bizonyítja, miszerint szerencsétlen sor-

sának is tulságos becsülete az oka. Mintha volna tulságos becsület a világban.

Kranczer úr talált az emberen olyant is, a minek örült: a nagy szakált és nagy erőt. Némileg hizelgett neki útvonal-osztályán ily tekintélyes alakot mutogatni s csakis ez tette, hogy az ember nyomorúságát is kezdte észrevenni.

— Igaz! . . . hát családja? Ez a felesége, úgy-e?

— Nem uram! Ez a jó asszony nem feleségem, csak gondviselőm, ki legnyomorultabb napjaimban sem hagyott el.

A kinek te szerencsétlen ember, borra és pálinkára valóért dolgozol — gondolta magában Kranczer úr.

— És a gyermekek? — firtatta tovább Kranczer úr elég kiméletlenül .

Ismét mély hallgatás. A csend pillanata állt be; a nyomorúság, a megalázott sors is érzi jogosultságát, s visszahúzódik pirongása leple mögé.

A szegény Nagy Mihály is így tett, nem hallotta az előbbeni kérdést, ámde Kranczer úr sem hagyott magán kifogni, kivált midőn feltette magában, hogy emberét kikérdezése kárpadján egészen végighurcolja.

— Azt kérdeztem — kezdte újra Kranczer úr, — mert én úgy voltam értesülve ön felől, hogy önnek szép vagyona, neje és tisztelt polgári állása volt, mi az oka, hogy . . .

Az ember nem hagyta Kranczer úr szavait bevégezni, eddig lesütve tartott fejét egyszerre felemelte és fő-felemeléssel a közép-termetűnél magasabbnak lát-

szott, arcza kifejezésében olvasható lett, hogy lelke is van, hogy az nem tűnt el, csupán aludozik s vannak pillanatok, midőn felébred.

A szemében, az arczán mozgott, vonaglott ez, mint erőlködő fény keserű szavai kíséretéhez . . .

— Uram! ha nincs szándéka önnek engem alkalmazni, miért intéz hozzám szavakat, melyek nemcsak bántanak, hanem megaláznak . . . Ki voltam, mi voltam, mit tartozik az a dologhoz? Régi családi állásom nem vonatkozhatik ide; kérelmemmel annak semmi összeköttetése; ahhoz csak az tartozik, hogy nyomorult, szegény ember vagyok, a ki koldulni nem tud, és lopni nem akar. Mondja meg egy szóval, hogy elutasít és én még csak neheztelni sem fogok önre érte, hanem azokra, a kik helyzetet és alkalmat adtak önnek arra, hogy ezt tehesse.

Ugy látszott, távozni készült, s minden érzékenység nélkül.

Az ember végre elfásul.

Kranczer úr meglehet, nem fogta fel hamar e szavak mély és csipős célzatát, csupán az elutasítás ijedelmét fedezte fel bennük s részvevőnek akart mutatkozni.

— Oh, édes jó emberem, maradjon! Egy szóval nem mondtam, hogy önnek állást adni nem akarok, de csupán oly nyomorult, silány állás van jelenben rendelkezésem alatt, hogy előbb ki akartam puhatolni, ha vajjon meg merjem-e kínálni.

— És az? — kérdezte a szegény ember kapzsian.

— Egy órállomás — felelt Kranczer úr tettetett tétova, színlelt mosolyával, — s az is a legkellemetlenebbek egyike, hegyhajlaton, vízmosságok felett, télen hófúvásoknak s így erős munkafeladatnak kitéve. A 42-ik számú órállomás. — Kérdés, elfogadja-e?

A szegény ember szájalmasan, de mégis némi édességgel mosolygott.

— Ha elfogadom-e? Hogyne fogadnám el. Megköszönöm uram, nagyon megköszönöm, mert én nagyon szerencsétlen, nagyon szegény ember vagyok.

Tudja Isten, e szavak Kranczer úrnak a szívéhez ütöttek. Ő kezdett megalázott lenni a nyomorult előtt, a mennyiben bánta, restelte némely szavát s helyre igyekezett hozni előzékenyebb hanggal s modorral.

— Tehát, édes Nagy Mihály, az előpénzt azonnal feladom, mikor költözködik be?

— Azonnal költözködhetem.

— És a podgyásza?

— Semmim sincs, uram, így vagyok, a hogy itt állok.

Erre azután ismét beállott a csend, — ez már olyat ütött Kranczer úr szívére, hogy más tárgyak felé kellet fordulnia, hogy amannak szemeit kikerülje. Ő szégyelte, hogy amannak semmije sincs.

Amaz pedig nem sütötte le szemeit, nem szégyelte, hogy semmije sincs. — Talán mégsem jól gyanított Kranczer úr, az ember nem itta el vagyonát.

De az a veres asszony és a gyermekek? Patvarba, hátha megrögzött szíve és kemény arczbőre van?

A nyomorult rögtön beszállásoltatott a 42-ik számú őrházhoz. Skrutek bejött, ő kiment a veres asszony-nyal. A veres asszony a hegy tulsó lejtőjén lement a városba, az előpénzen vett két fazekat s néhány itcze főzeléket, egy véka burgonyát s a háztartás el volt látva. Lehetett volna várni, hogy ittasan jön haza, saját-ságosan a veres asszony nem volt részeg.

Kranczer úr keblében valami nagyon jó, édes me-legséget kezdett érezni, mely kebléből feljárt a fejébe, onnan ismét le a szívébe. Ez a jó-tett öntudata volt, vagy a hogy a régiek mondják, a lelkiismeretesség édes megnyugvása, midőn a lélek valamely jócselekedete fe-llett mulatozik, sütkérezik. Erre az örömrre felment a szobába, megcsókolta a feleségét és megivott egy korsó fojtott sört.

Este volt az idő, — nem tudta felfogni hogyan, miért, a reggeli nyomorult ember, a 42-ik számú ór, Nagy Mihály toppant be hivatal-szobájába.

Halvány volt, sokkal halványabb, mint reggel; az arcza fel volt dűlva, szemeiben egy nagy átszenvedett kinnak megtörtsége reszketett egy pár silány könyecs-kében.

Fel akart mondani. Azért jött, hogy elmondja, miként nem bir e helyen megmaradni. — A szerencsét-len, ki annyi ideig küzdött, járt egy nyomorult állásért, s reggel mohó örömmel kapott ez állomáson, most futni, menekülni akart.

Valaminek kellett vele történni reggel óta. Csak valami nagy lelki indok idézhet elő ily fordulatot, mely

csak véletlen nagy szerencsétlenségek következménye lehet. — Hogy mi történt vele, elhallgatta.

Kranczer urat a korsó sör lágygyá, érzékenynyé

tette; — maga sem tudta hogyan, úgy érezte, hogy bölcsen és kifogyhatatlanul kell neki beszélni.

Arra gondolt, hogy egy szerencsétlen ember áll előtte, kit a többi emberek nagyon bántottak, úgy érzé,

mintha csak ő maga lenne az a szerencsétlen ember . . .
Abban a helyzetben volt, mint a hó, midőn olvad.

És beszélt sokat, sokat . . . Nagy Mihály hallgatta, azonban inkább a gondolatok világában, mint azokban kereste a támpontot, melyet megragadjon; de csak oda jött vissza . . .

— Az élet mások rosszasága miatt elviselhetlen.

— Végre is — szólt Kranczer úr — ha az embereknek irántunk tanúsított magaviselete a keserítő, és okunk van kerülni őket, kerüljük őket; a természet szeretete és az öntudat által az elveszített multak helyett teremthetünk magunknak új világot . . . Reménylem, hallott már életében igen sokat a remetéről . . . Azok becsületes és a mellett nélkülözéseikben is igen megelégedett emberek voltak . . . Gyökereket ettek és az egészségüket is fentartotta . . . Önnek a 42-ik örház egész remeteségül kínálkozik, — akár csak futtában lásson embert és soha másként; — s így távol az emberi gyarlóságoktól, megvetve a világ hiábavalóságait, az elmélkedések boldog csendjében akár bölcscsé képezheti magát . . .

Azután fontoskodva tette hozzá:

— De kell, hogy mindennap legyen mit ennünk.

Nagy Mihály mélyebben érezte és komolyabban értette azokat a szavakat, mint a ki mondta . . .

— Igaza van uram — szólt sóhajtva. Repedjen meg bár szívem, . . . történnék velem bármi, — örüljek meg . . . Mindegy . . . Élni akarok. Maradni fogok.

IV.

Szegény Nagy Mihály visszakergette szíve mélyébe, a sötét börtönbe azt a nagy, nehéz titkot, mely őt állomásáról lemondani s e vidékről távozni készítette volna. Haza ballagott szegény őrházába, telebiztatta magát megnyugvással, világbölcseességgel: a természet szépsége közepében iparkodott költészetet teremteni a szenvedésből és nélkülözésből. Midőn nappal elfáradott, s azt a pár órát, mely nyugalma maradt, kemény gyepágyán kipihente, rávitatta magára, hogy ily szabad, egészséges, üde léget nem minden halandó szívhat; midőn fekete kenyerét megtörte, ismét azt vitatta, hogy ily kristályfriss vizet, mint ő száraz ebédjéhez iszik, nem isznak a királyok sem pompás lakomáiknál. Az ember a földön úgy is csak vándor, miért ne lenne elég boldogságához, ha egyik napról a másikra eltáplálkozik, s állandó az egészség. Nagy Mihály ettől a megnyugvástól-e, vagy mértékletes életmódjától testi erejét teljes virulásában érezte, s hitte, reménylette, hogy az az emésztő féreg, amely szíve gyökerén rágódik, majd el fog szunnyadni egyszer. Száműzette művelt polgári állásából, alacsony, alárendelt, nyomorult szolgai helyzetbe, elméjét, vágyait ugysis régen hanyatlani érezve, abba fektette reményét, hogy e fokozatosan haladó tompulás majd csak eltemeti a multat. Hátha születésétől fogva földhözragadt szegény lett volna; hátha első ifjuságától vaspálya-örnek kellett volna lennie!

Ez elmélkedések, biztatások azonban mind hiábavalók voltak.

Azokról, kik magukat a tenger hullámaiba szokták ölni, beszélük, hogy már tettüket megelőzőleg heteken keresztül keresik és járják a tenger partjait; az örvény húzza őket, érzik a delejes óriási erőt, mely alatt megtörnek.

Nagy Mihályt is ama számára végzetteljes nap óta egy rendkívüli, ellenállhatatlan erő nyugtalanította, hogy lásson, nézzen, keressen, érezzen, gyönyörködjék és szenvedjen.

Mit látott Nagy Mihály ama végzetteljes napon, — mitől zavart meg annyira? Az nem ijesztő, sőt igen kellemes látvány volt.

Ott ment el új lakása felé a szép nyári lak mellett.

Az a szép nyári lak a Turjány patak mentén, minden szépségeivel, repkényes oszlopaival, csarnokával, rózsás berkével, nem ragadta meg figyelmét annyira, mint egy alak, nem is alak, hanem —

hogyan az ő meglepetésének szavaival éljek, egy tünet, egy álmok-kép, egy látomány.

17—18 éves leány volt az.

Az első ifjúság üdeségében, a női kellemek teljes bájával; egy nyílásban levő rózsabimbó, levelein még a harmat gyöngyeivel, de már mosolyogva s illatával kérkedve.

Nagy Mihály megállt a rácsozatnál, s félrehajtotta a sűrű szalag-fátyolt.

Őszbevegülő fürtei megrendültek.

Ideálját, régi ifjúkori eszményképét látta maga előtt, teljes ifju pompájában, méltóságában, mint midőn ezelőtt húsz és egypár évvel a szíve fájt és esze megszedült érte.

Majdnem térdre rogyott, léleketét visszafojtotta s úgy bámult ismét, hogy jobban lásson. Szemeit törülgetnie kellett a könnyektől.

A veres asszony szólt neki, kiáltott neki, de ő nem hallotta.

Csak midőn teleszedte magát ittassággal, ment el onnan s még aznap délután visszajött, hogy ismét leselkedjék. Ismét megállt a sövénynél és ismét nézett.

Gyönyör, boldogság volt az első pillanat és irtózat a másik.

Arcza, mint a vidék, melyre hirtelen a felhő árnya borul, mindig sötétebb, sötétebb lett. Lábai megtörttek, leroskadt a patak omladásos partjára, mintha hosszú útban elfáradt volna. Karjai ölébe hanyatlottak, feje mellére csuklott.

Hogyne értett, hogyne tudott volna egyszerre mindent, abban a pillanatban.

Az alak, kit most látott, szétüzött, szétrebbentett minden költészetet. minden ábrándot, azzal a szo-

morú valóval, mely reá, mint előre a sirbolt felső, kő-táblájaként nehezült. Ez az alak a vész angyala volt, a ki élete lefordított fáklyáját oltogatta.

Egykor ideál, — most kétségbeesésbe úzó lidércz.

Maradt; de maradásának volt egy titkos indoka hozta izgalomba.

Abbán a leánykában úgy gyönyörködött, mintha az ő szívéből szakadt volna el.

Meg-megállt a sövénynél, mosolygott, bozontos szakálu, köszénporfedett arcát nyájassá, kellemessé iparkodott tenni; alázatosan levette fővegét, mintha a szent feszület mellett haladna el; meghatottan, hajadonfővel állt hosszasan, mintha az ősi ház küszöbén állana.

Az a kisasszony ellenkezőleg hideg volt, mint egy szobor; arcza fagyos, mosoly nélküli, a mily csinos, ékes és szép, épp oly kevély; vagy nevelése a szegények iránti illem-érzetig nem terjedt ki, vagy tudja Isten, éppen ez ember irányában érzett valami különös ellen-szenvet.

A kisasszony előbb megbámulta s nem fogadta köszönését, később meg sem bámulta; csak egy-egy megvető, lenéző pillantást vetett feléje.

— Mit keres itt?

Bosszú, dölýf, utálat volt a szavak hangsúlyában.

A sövényen belül nem a gyengéd Psyche, hanem a szemeiből villámot szóró Junó állott előtte. Nem volt az furia, gyöngé ifju leány volt, de a hang, melyet hal-latott, egy kegyetlen szörny rikítása volt, éppen mint egy korbács éles csattogása.

Megszégyelte magát és hunyászkodva ment el onnan.

— Végtére igaza van — mentegette magában — joga van kérdezni: mit keresek ott; mindennapos bá-méskodásom feltűnő lehet neki . . . Tehát nem megyek mindennap . . .

Pár napig nem ment, s amint e kis tartalmu tartózkodás után megjelent, akkor meg ezeket hallhatta:

— A kert alján darab idő óta egy csunya, piszkos ember ólálkodik; már reá is kiáltottam egyszer, elutasítottam onnan, de a szemtelen mégis csak újra és újra előterem. Én nem tudom mi az oka, de vérem lázban forr, ég, ha ezt a kiállhatatlan arcot látom. Boldog, csendes magányunkat, nyári idényünket, melyet a főváros zaja után élvezni jövünk, egészen megmérgezi. Amint veszem észre, te sem jársz azóta a kertbe, mintha még jobban gyűlölnéd, mint én. Pedig korodnál fogva, kedves kis mama, te sokkal több rútabb férfi-arczokat láthattál már. Ah, de ez mégis csak irtóztatóan bosszantó . . . ismét ott van; ha férfi volnék, megverném az utálatost.

A szegény ember hallhatta mindezt, s azok között, a miket hallott, az fájt neki legjobban, hogy ő a szép leányka előtt undok utálatos, csunya, s azok a finom, gyöngéd kezek nem szánnák megverni őt; azok a kezek, melyeket ő ajkaival is kész volna melengetni.

Megalázódott, keblét keserűség fogta el; most nem sietve osont el, hanem kínosan vánszorgott tovább.

— Istenem! Nem tudja, ki vagyok, — vajjon

gyülölne-e ily kérlelhetlenül . . . ha egy napon előtte megállnék és mondanám neki . . . Oh istenem, vajjon csunya és utálatos lennék-e akkor is előtte? . . .

A veres asszonynak volt egy tükördarabja, elővette s megnézte magát benne.

— Igaza van. Csúnya vagyok, nem vehetem rossz néven, ha igazat mond. Szakállam, szemöldeim megnőttek, mint egy vadnak; arczom egészen be van borítva szenynyel, porral vagyok fedve, rongyos vagyok, megázott vagyok, rém vagyok. Hogyne nézne undoknak, utálatosnak!

A kit szeret az ember, úgy iparkodik mentegezni.

— Ah, ha tudná! csak nem gyülölne többé. Csak lenne akkor hozzám egy édes szava; gyöngye finom kezével megsimítaná homlokom; mennyi szenvedésem borúját elűzné onnan egyetlen szelid érintésével!

És a szegény ember bevallotta magának, hogy a földön ez a remény egyetlen kitűzött boldogsága: szeretni, bálványozni azt a leányt, és általa szerettetni. Soha, egész életében, ifju korában kedveseit, eszményeit férfi korában, nejét, soha, soha ily forrón nem szeretett senkit!

Azért, ha élete forgott volna is veszélyben, ha messziről ólálkodó töltött fegyverekkel lesték volna is, a helyet, hol a leányt újra meg újra láthatta, fölkereste; de most már titkosan, lappangva, a patak vizmosásai-ban, bokraiban rejtőzve, s óvatosan, hogy a nyári lak tulajdonosai előtt fölfedezetlen maradjon.

V.

A tavaszi idő előhaladt, a bokrok mindinkább lombosodtak, végre az iszalág és a komló elérték azt a sűrűséget, hogy egy emberfő teljesen elrejtőzhetett bennök; s most ő, ki felfedezetlen maradt, fedezett fel valamit, amely reá nézve különös érdekekkel bírt.

A kevély, hideg márvány leány nem gyűlölt minden férfit.

A tenyérynői résecskén egy hosszú ösvényen végig egészen egy csinos gyeppamlagig látott, melyet fiatal hársak árnyaltak, s hátul és oldalt magas orgonabokrok öveztek. Bizalmas szerelmi légyótt számára teremtetett hely volt.

A leány a gyeppamlagon ült; mellette az ifju, a ki mind a két kis fehér kezét kezében tartotta és beszéltek édesen.

A csunya ember nem hallhatott azokból egy hangot, egy szót sem, mert az a beszéd nagyobbrészt a pillantások beszédéből állt.

Inkább bámult tehát, mint hallgatózott; szemügyre vette az ifjút és bírálgatta.

Az ifjú ember igen fiatal volt még, úgyszólván most lépett át a serdülő évekből az eszmélő, érző évekre; gyermeteg, kerekded arcán itt-ott göndör, barna pelyhecskék mutatkoztak, azonban kis bajuszkája csekély volt még ahhoz, hogy piros, fecsegő ajkait s hófehér fogsorait eltakarja. Édesen néző szemeiben amennyi jószág, annyi okosság mutatkozott. Alakján, mozdulatain csín és illem. Kedves és szerény volt.

A csunya ember meg volt elégedve. A leány szerint jó választott.

De a leány magaviseletével nem volt megelégedve.

— Ah, milyen érzéketlen! — szólt keserűn — semmi őszinteség sincs e leányban. Ül mereven, teljes vágya a hódítás; szemeivel nem rózsá-koszorút, hanem lánczot fon. Arczán a számítás ül, és a szerelemben is csak hiuságra s uralkodásra gondol.

Szerencsétlen prózai teremtés!

Szinte boszankodott, midőn a leány az ifjútól durczásan el-elrántotta kezét, s majd kegyelmesen, méltóságos leereszkedéssel visszaadta.

Oh, hogyha ez csupán szere' mi játék volna . . . de nem, tettetés, számítás, csinált, tervezett ördögi játék ez.

A démon így nyitja, így egyengeti a pályát az örvény felé.

— Ez a leány romlott!

Hátha még tudta volna, hallotta volna mit beszéltek!

Az ifjú epedt; hol öröm, hol gyötrelem sóhaja suhant át ajkain; ömlengett, hol vígan, hol kedélyesen, hol fájdalommal, majdnem sírva, épp úgy, mint a szerelmes csalogány, midőn dalol.

A leány pedig nézte, s gyönyörködött nem benne, hanem rajta s játszott vele, mint a vásott gyermekek madárcájokkal. Simogatják, édelgetik, kinczzák, egyenkint tépik ki tollacskáit, gyakorolják a szeretetet saját önzésük szerint.

A leány nem volt mindig komoly, néha fel is kaczagott.

Az ifju pedig minden kaczagásnál halványabb lett szomorúbb s szótalanabb. Végre fölkelt.

Lábai inogtak, midőn felvászorgott s távozni készült.

A leány most vetett rá egy olvadó pillantást, most volt e pillantásnak épen ideje, — ez volt az, a mit kegyelemdőfésnek neveznek.

A csunya ember értette mindezt; ő már látott, tapasztalt ilyen keserves dolgokat.

A leány szomorú, csüggedt lett az ifjú távozása után; fejét nem emelte fel, karjai nem mozdultak, mint-ha egy nagy, sötét ború alatt megmerevedett volna, úgy ült tompán, elmélyedve, mozdulatlanul.

A csunya ember most várt . . . remélt, leste, mikor emelkednek a kezek egy könyvet letörteni, mikor ébred fel benne a lélek nemessége?

Csalódott, a leány nem birt könyvet ejteni, csakhamar igen közönbösen fölkelt s midőn fölkelt, legelső gondja volt a virágágyak közepén csillogó üveggolyóhoz lépni és fürteit megigazgatta e rögtönzött tükörből.

A csunya ember megrázkódott; szeretett volna reá kiáltani, szeretett volna beszélni vele, rimánkodni neki, szívét engesztelni, gyöngéddé, nemessé tenni: „Oh Istenem! mily angyalt neveltém volna én e leányból! Gyermek még; csak tizenhét éves, mivé tettem volna. s mivé tenném . . . Oh, hogy ily nyomorult vagyok, ily semmi vagyok neki a világon!”

Szerencsére — mert különben indulata még elragadta volna — a bokrok megzörrentek mögötte.

Mintha a vizmosás közepén vívó gyalogúton valaki ment volna sebes léptekkel.

Oda pillantott.

Az az ifjú ember volt, akit imént látott a szép kisaszony mellett. Dúlt arczczal ment és sebesen.

Egyszerre meggondolta magát s utána ment a fiatal embernek . . .

Az örvény csavarulata is arra vitt.

VI.

A vasúti űr a fiatal embert nem bírta utolérni. Az egyenesen a vaspálya hosszán a rétibesi lejtőn felé tartott, míg nem elérte a 42-ik számú űrházat; azután letért a gyalogútra, mely egy kis rétecskébe hajlva az erdőkbe vezet. Kettőzött léptekkel tette meg ez utat.

A veres asszony hiába beszélt Nagy Mihálynak, hogy már kétszer állt őrt helyette, rá sem hallgatott, meg sem állt, úgy ment el az űrház mellett az erdő belje felé. Az ifjú ember arczán oly fájdalmas kétségbeesést velt olvasni, hogy a legborzasztóbbakat következtette.

Az erdőt szereti a szerelem, de szereti a kétségbeesés is.

A fiatal ember ment, ment, nem nézett sem bokrot, sem gyalogútat többé; ösztöne csak azt kereste, merre sűrűbb az erdő. Ment feljebb, feljebb . . .

Végre kedve szerinti helyre ért.

Sűrű lombú magas tölgyek voltak itt, vad bozót-tal, fedett gypes, mohos sziklák. Csavarogva, hajolva, bukdosva kellett útat törni.

Leroskadt egy szikla-darabra, nem akart többé semmit sem látni a világból.

Izgatottan zsebéhez nyúlt, tárczáját reszkető kézzel előrántotta, azután gyorsan, gyorsan keresett egy tiszta lapot, irt, irt gyorsan, lázasan, meredt szemeivel végig futotta a mit irt, azzal megrándulva egész testében, ledobta a tárczát lábaihoz.

Sietett, égett, reszketett, hogy mihamarább meghalhasson.

A kék égről elkapta tekintetét, pisztolyát elővette, azután letette maga mellé.

Egy végső pillantást azoknak akart szentelni, a kik őt szerették. — Egy kis madár dalolt feje fölött a fán, míg imádkozott.

Szédülő fejét beleereszté kezeibe, beteg, háborgó lelkével elcsapongott messze, messze, s mindinkább jobban szenvedett. Arczát, fejét láng borította el, könnyei élesen szűrták szemeit, kiáltani, sikoltani vágyott volna; futni, lerohanni valamely irtózatosságról, vagy ott ülő helyében oda verni és szétzúzni koponyáját a sziklák élén.

Nem bírta tovább állni a kint; az örület volt az, az öngyilkosság elhatározó pillanata; ölni kell neki, pisztolyához kapott, a pisztolyt nem találta.

Futni, szaladni akart, hogy valamely meredélyen leugorva keresse sírját.

Egyszerre fogva érezte magát.

Karját egy ember fogta meg, s annak a kezében volt a pisztolya.

Észre sem vette, hogy az már rég mögötte állt, leste, nézte legkisebb mozdulatát, látta kezében a tárczát, a betűket, miket bele irt, s felvette a pisztolyt, amikor maga mellé helyezte.

— Mit akar ön? — rivallt reá dühösen.

— Szándékát megakadályozni.

— És mi köze hozzám, az én életemhez?

— Igen sok... édes Ervin... annyi, mennyi az atyának fiához, amennyi az én legjobb barátom Marjas ügyvéd fiához.

A fiatal ember nem mert felnézni reá; mint a kit nehéz bűnnek súlya nyom, alázódva hajolt meg, keze reszketett a barátságos kézben és agyát, homlokát, hideg verejték verte ki.

Nem eszmélt még teljesen, nem gondolkozott még. a lázrohamnak vége, a verejték s aléltság uralma alatt állott, de amily jótékonyan érezte szédülő fejét könnyülni, lassan-lassan magához tért egészen.

Ráhajolt az életmentő idegen ember keblére s megeredtek bűnbánatának őszinte könnyei...

— Ah, Ervin, Ervin! ez az idegen ember azt mondja neked, életedhez annyi köze van, mint az atyának fiához. Ez az ember ősz, öreg. Az atyád személyében küldte hozzád az Isten. És háládatlan, teneked nem jutott eszedbe öreg atyád, kinek te támasza tartoznál lenni az élet alkonyán. — Ah Vilma! Vilma! mire vitél engemet?

— Ha Vilma ön iránt rokonszenvet érzett . . .

— Rokonszenvet? Nem rokonszenvet uram — szerelmet, rajongást, de a sors, az átkozott sors elszakít bennünket egymástól, anyja máshoz kényszeríti nőül.

— És miért? nem voltak önnel megelégedve? Szegénynek tartották?

— Ah, uram, nincs-e két kezem, eszem, állásom, mely után egy nőt el tudnék tartani, s ami azt illeti, hát ő neki nincs-e vagyona? Anyja előtt korom a botránykő; 23 évvel fiatalnak tart ahhoz, hogy nősüljek. Azt mondja, a tapasztaláson okulva kárbozatos ama nők élete, kiknek fiatal férjeik vannak. A fiatalok nem bírnak rendeltetésük komoly megértésével; ő is fiatalon, fiatalhoz ment nőül, a ki nem tudott rendes életet élni, elpazarolta mindenét, tivornyákban úszott, szeretőket tartott, kénytelen volt elválni tőle, csakhogy saját vagyona is áldozatul ne essék.

— Hazudik! — kiáltott közbe ingerülten a vasúti őr.

Ervin nagyot bámult a közbeszólóra.

— Ismétlem, hazudik! Én jól ismertem férjét, családját, körülményeit; jól tudom, hogy az asszony

bolond vágyai, igényei költették a férjet tehetségén fölül. És ez az asszony szór rágalmakat arra a szerencsétlenre, kinek ő hóhérja volt? Nem az ő ördögi csel-szövénye tette-e földönfutóvá? — Ő beszél saját vagyonáról, kinek egy fillérje sem volt. Egy gyenge pillanatban rávette férjét, hogy úgy a hitelezők kijátszására, mint saját érdekükben telekkönyveztesse át birtoka te-

hermentes részét az ő nevére; s midőn ez megtörtént, elűzte a háztól, mert ő neki volt, nem a férjnek, viszonya. Azután váló-pör folyt le. A férj a csőd után börtönbe került; azután kóborló, csavargó, koldus lett. Ő nagysága pedig udvaroltatott magának tovább, — a birtokot eladta, másikat vett, míg a jogos tulajdonos nyomorban fetreng, addig ő boldog nyugalomban él, s még most is az a bizonyos Denszky . . .

— Azt is ismeri ön? Ah, ha csak nekem kezemre kerülne valaha . . . Azért, hogy Denszky dúsgazdag...

— Igen! kártyán, hamis játékon meggazdagodott, sőt azt hiszem, rabolt is; senki sem tudja honnan került a sehonnai.

— És uram — folytatta Ervin tüzesen — csak azt gondolja ön el, 44—45 éves már és Vilma még nincs

tizenennyolcz; lehet dúsgazdag, de mégis csak ostoba gondolat, egy párt akarni a kettőből, — ez úgy-e lehetetlen?

A vasúti ör színéből kikelve nézett az ifjú szeme közé s ámulva szólott:

— Igaza van, az lehetetlen. Az a házasság meg nem történhetik.

— Ah, uram! megtörténik biz az; hiszen épen ez az, ami örületre ragadt, ami majdnem öngyilkossá tett. Vilma ma nyiltan megmondott mindent; örökre elűzött, eltiltott magától, hasztalan könyörögtem neki. — Most már késő minden. A gyűrűt láttam. Holnap lesz az esküvőjük.

A nagyszakálu ember hosszas mély gondolkozás után büszkén emelte föl fejét s arcza diadalmasan ragyogott.

— Az nem fog megtörténni; fogadom, az a házasság nem fog megtörténni.

Ervinnek jól estek e szavak, de mégis csodálkozott.

— És hogy véli megakadályozhatni? — kérdezte kíváncsian.

A különös ember egyik kezével megfogta Ervin kezét, másik kezét szívére tette s így szólt:

— Én atyja vagyok annak a leánynak . . . Én a Vilma atyja vagyok.

És a szegény ember arcza ragyogott, — szemei megteltek könnyel, hogy e szavakat valakinek elmondotta . . .

VII.

A Vilma atyja nyugodt lett, Ervin megígérte, hogy higgadtan fogja bevárni a történendőket.

A veres asszonynak ezalatt pompás mulatsága volt. Az ember megmosdott, megfésülködött, nagy szakállát körülnyírta, felvette az új kabátot, melyet az igazgatóságtól kapott s felkötötte az asszony színeha-gyott kendőjét nyakravalónak. — A veres asszony szer-telen jó kedvvel kaczagott.

— Istenemre, a legszebb férfi, akit életemben láttam!

A szegény vasúti őr elhagyott külsejéből kibonta-kozva újdonszerű bérruhájában elég tisztességes alakot mutatott; annyira, hogy elődje, az emberséges Skru-tek, midőn a pályafőnél meglátta, összecsapta kezét, mert a bécsi helyőrség megboldogult tambour-major-ját vélte látni maga előtt . . .

Másoknak tréfás dolgok, de szegény Nagy Mi-hálynak keserves, nehéz perczek voltak ezek. Nagy önuralmat kellett magán vennie, nagy fájdalmat, nagy büszkeséget leküzdeni, míg elhatározta, amit cselekedni szándékozott.

Most először közelítette meg a nyári-lakot az utczai bejárat felől.

Minden, de minden, ami környékezte, nyájas sze-lidséget lehelt, mégis megrázkódott; azt mondta magá-ban: ez a sátán lakása.

Elfordult a laktól, elkerülte s a kert mélye felé irányozta lépteit.

A véletlen könnyítette útját; semmi akadályra sem talált, nem talált alkalmatlan, zajongó ebeket, nem útjátálló szemtelen cselédeket, mehetett feltartóztatlanul.

Jól tudta, jól kinézte magának előre, merre menjen. — Csak egygyel . . . csak azzal az egygyel óhajtott találkozni, kézen fogni őt s kivinni a rabság földéről. Biztos volt hol van, akit keres, hiszen a kert hátuljáról, rejtekhelyéből számtalanszor megjegyezte magának azt a helyet. Gyeppamlag, mely fölé sátorszerű lomboszat hajol, melyet félkörben orgonasorok zárnak el s előtte a rózsák özöne virul.

Még pár lépése van hátra, hogy elébe lépjen annak, aki ott ül, ajkain lebegnek a szavak, melyeket rebegni fog.

— Én Ervin nevében jövök . . . A te atyád vagyok! És jövök téged megmenteni a bõldogta'anság örvényéből . . .

Most hirtelen befordult az orgonasoron, ott állt a gyeppamlag előtt; a nő ott ült . . .

Nem birt egy hangot kiejteni, megkövült.

A hölgy, aki a gyeppamlagon ült, sem meglepetést, sem ijedelmet nem mutatott — de határtalan megvető gúnyt.

Nem fiatal leányka, hanem élte delén levő nő, sötét, éles nézéssel, kemény, erős vonásokkal, széles, telt vállakkal, a jóllét, a kényelem erőteljében, még redők és ős hajszálak nélkül. A férfi hajdani démonát ismerte még.

Az átható kevélységgel nézte őt végig.

— Mit akar? — kiáltott reá felpattanó hangon.

— Tehát megismert? No ez derék.

— Láthatja, miután azt kérdeztem, hogy mit akar; hanem második kérdést nehezen fogok intézni ön-höz, egyszerűen azt mondom, hordja el innen magát, semmi közöm önnek . . .

— No, úgy-e! . . . De nem tesz semmit, nem magához jöttem, de ha már így történt, legalább jó lélekkel elvégezem azt, amit csak azután akartam, mikor Vilmával . . .

— Sem Vilmával, sem velem nem fog beszélni.

— És miként akadályoz meg engem ebben? Legfeljebb fölkel, elmegy s én utána megyek.

A démon lenézte.

— Én elmenni, kitérni az úr előtt? Soha — Ám Vilmát is tessék fölkeresni, de nem sokra fog vele menni. Az még kevésbé érti a tréfát, mint én.

— Arról az ördögileg kigondolt házasságról akarok vele beszélni.

Az asszony felkaczagott; örült, hogy tervével gyötrelmet okozott.

— Hiszi-e, hogy a leány szereti azt a semmirevalót, azt a vén gonoszt, s nem Ervinjét szereti?

A démon csak mosolygott.

— Hiszi-e, hogy házasságuk nem oly kárhózat lesz, mint a mienk?

Az asszony kacagott . . .

— Hiszi-e asszonyom, hogy becsülettel meg lehet kötni e házasságot. Feleljen, hiszi-e mindezeket?

Nem volt erő, mely feleletre bírja. A nyomorult, tehetetlen emberen gyönyörködött. — Jól esett neki kinevetni, kikaczagni a bolondot, a ki ide azzal a gondolattal jött, hogy neki még befolyása lehet.

— Talán azt hiszi, hogy ez a szövetség meg fog szüntetni némely beszédeket, miket az emberek régen fecsegték s már elfeledtek, mert hiszen öregek már, a kik akkor fiatalok voltak . . .

— Szentelen! . . .

— No lássa, úgy-e sikerül önből mégis a szót ki-
csalni?

— Csupán azért, hogy megmondjam önnek, hogy alávaló ember.

— Ha nem felel, felelek tehát én maga helyett s ekként: nem engedem meg, hogy az a házasság megtörténjék.

Az asszony most kaczagott csak igazán nagyot.

— Azt hiszi nincs rá hatalmam? Van isten és világ előtt.

A démon farkas-szemet nézett vele.

— Asszonyom! mindenesetre hatalom ön ellenében az atya tilalma.

Az asszony kigúnyolta.

— És ha az a leány nem az atya, hanem az anya nevét viseli, mi köze önnek hozzá?

— Valóban iszonyú ön, asszonyom, inkább magát is megbélyegezni kész, csak hogy gyermekemtől megfosszon. Az a leány az én gyermekem, az én törvényes gyermekem.

— Miután nem akarok semmit birni, mi önnel összeköttetésben tartson, nevéről sem akartam tudni semmit. Különben teljes jogom volt neki nevemet adni az öné helyett, akkor már nem éltünk együtt . . .

— És vagyonomat neki adni.

— Hiszen ha szereti, csak nem irigyleti tőle — felelt az csipősen — s a mi engem illet, azt tudja, hogy rendes szerződés erejével jutott birtokomba, hozományomon vettem az úrtól . . .

— Az öt kötő-tűn ugy-e? Vette, mondja ön, nem vette, hanem elrabolta tőlem czinkosával.

— Tanácsolom, — szólott az asszony lánggra kelt arczczal — jobb lesz szép szerével tovább menni. Miután egyszer már megkísérlette a fegyveres betörést és foglalást vagyonomba, tudja, mily ítéllettel bírok ön ellenében. Itt önnek semmi keresete, semmi köze. Csoválom, hogy oly arczátlan, midőn igen világosan megmondtam, takarodjék. Mit tolakodik itt tovább, hol ön-ről senki sem akar tudni semmit.

A férfi reszketett dühében. Szerette volna ízekre, darabokra tépni azt az asszonyt.

Az asszony most már arra sem tartotta érdemesnek, hogy kaczagja, elfordította fejét s amint elfordította, arcza hirtelen felderült. Most következik arra a vakmerőre a megsemmisítő pillanat. Vilma jött, s a démon most diadalmas gyönyörrel várta a jelenetet, mely reménye szerint ezt az embert tönkre teszi, le-sujtja a porig s megsemmisíti.

A leány odaért, az eléje pár lépést tevő idegen

láltára némi csodálkozást mutatott, azután hosszasan, kevélyen végignézte, de nem gyűlölettel, hanem úgy, mint egy szolgát, a tisztelet követelésével.

Az asszony gúnyos mosolylyal mutatta be . . .

— Ime uram, itt van az ön leánya . . . Ha akar, beszélhet vele, megengedem, sőt magam is itt maradok gyönyörködni e páratlan, érzékeny találkozáson.

A leánynak a talányon nem volt ideje gondolkozni, a különös ember azonnal megszólította s éppen azokkal a szavakkal, melyekre előre elkészült s melyeknek hatását csalhatatlanoknak vélte.

— Ervin nevében jövök. Atyád vagyok. Boldoggá akarlak tenni . . .

Szavainak nem az a hatása lett, amit várt.

A leány arcját láng futotta át, de ez a láng nem az elárult szerelem szemérmeskedő pírja volt, hanem a kevélység, a harag lobbanása, mely éget, perzsel; nem átfutó, hanem maradandó, nem a szívben, hanem az egész vérben pezseg, nem megaláz és báránynyá tesz, hanem fölriaszt, vaddá, oroszlánná tüzel . . .

Vilma a különös ember szavaiból azokat hallotta legjobban, melyek vérig bántották.

— Én a te atyád vagyok.

Ajkai vonaglottak, szemeiben villámok reszkettek, — kitörni készült, de a dühtől nem bírt egy hangot sem ejteni . . . Szerinte az az ember irtózatossá megbántást, megalázást mondott neki . . .

Az asszony óriásit kaczagott e pompás látványon.

A férfi erőt vett magán; nem hagyta magát zavartatni, s folytatta:

— Leányom! azért jöttem, hogy beszéljek veled, hogy lebeszéljelek.

Nem volt ideje bevégezni, a leány odarohant, a küzdő düh végre szilajon kitört kebeléből, nézésével éles gyilkot vert annak szívébe, s mint egy furia, öklét odatolta arcza elé.

— Hallja maga rossz sehonnani, hogy merészel maga engem leányának nevezni. Megtiltom, egy pillanatig nem tűröm, hogy nevemet ajkaira vegye... Nekem erős karom és kezem van, győződjék meg a felől, hogy bátorságom is lesz elhallgattatni...

Az ember megsemmisült; több volt a fájdalomnál, a szégyennél, a megalázásnál, a mit e pillanatban érzett. Minden meghalt a számára, a világ, az emberek, az érzés, a gondolat; nem látott és nem hallott többé semmit, úgy vélte, hogy szívének ere megpattant, minden vére ömlött, pezsgett, tolult agyába fölfelé, szédült. fülei zúgtak és szemei előtt káprázatos karikában forgott minden. Oh, ilyenek bizonyosan az élet utolsó perczei.

És ennek a leálynak a boldogságáért jött ő ide... Ezért, ki szívét egy csapással szétzúzta.

A leány pedig kinyújtott karral állott előtte s a kapu felé mutatott.

A férfi fájdalmában lázasan reszketett. Örület, téboly volt az már, a mi rajta uralgott, a mitől kábult, s a mitől mégis izmai feszültek, s kínjában kaczaggni vágyott.

— Kiutasítasz! Te utasítasz ki engemet! le, le térdre előttem, atyád előtt, tisztelj engemet.

— Te tisztelj engemet, rivalgott, mint egy megsebzett vad, dühös sikoltással a fölbőszült leány és letépte az ősz ember fürtéről a főveget ... s messze eldobta azt ... Takarodjál innen vakmerő!

A leány atyjára tette bűnös kezét ...

Az anya és Denszky boldogan, gyönyörrel nézték.

Azt hinné az ember, hogy e pillanatban az, a ki a tébolyhoz oly közel állt, fölsikolt, rögtön megőrül, gyilkol, vagy öngyilkos lesz, fölkorbácsolt fájdalmai miatt.

A leány lábával tiporta szét az atya szívét, mint egy nyomorult férget.

Az irtózatoss villámcsapást a tölgy kiállotta, megrendült, de nem dőlt a porba. Mint a hogy a megváltó megtörölte bemocskolt arczát, ő is megtörölte szége-

nét. E pillanathban számolt magával. Örült volt az előbbi perczben, de még ha évtizedek óta lett volna is örült, észre kellett volna térnie a lelkét ért ettől az irtózatosságtól. Óriási változást érzett magán. Az elébb lángolva fejébe toluló vér lassan, cseppenként jéghidegen alászállott, nem reszkettek, nem zsibongtak izmai, kővé voltak azok dermedve . . . Nem érzett többé semmi meglepetést, semmi jót; szívében kaján ördög született, mely vigyorogva sugdosott neki . . . elveszett minden szeretete, megutálta a teremtetést, az istent ez ördögi pillanathban; égett, vágyott a gonoszért, zúzni, kinozni, ölni. vért ontani, gyilkolni . . .

Ajkait összeszorította:

— Meg fogom ölni mindnyájukat . . .

Denszky, a ki már rég ott állott, az egész dolognak nem nagy fontosságot tulajdonított.

— Hogyan, nem értitek? ez az ember nem akar egyebet, mint egypárszáz forintot kicsikarni . . .

Ez volt a legirtózatossá, a legnagyobb megalázás még mindannyi között, a miket a kárpadra vonszolt szenvedhetett. Most már mosolyogta ezt is; nem volt többé reá oly hatása, hogy megbántódását elárulja . . .

Denszky szentelenül folytatta:

— Ugy-e, ha pár száz forintot kapsz, nem fogsz többé ide jönni, nem is emlited többé sem nődet, sem leányodat . . .

— Mit . . . Akar megesküszöm, hogy sohasem ösmertem őket.

És kaczagott undokán, irtóztatón . . .

Lábai alatt azonban égett a föld, tántorogva ment el onnan.

Denszky szinte kaczagott és így szólt a nőkhöz:

— Látjátok, holt-részeg a semmirevaló. Kétszáz forintot fogok neki adni, s nem fog itt lábatlankodni többé soha. Ösmerem régi időből, milyen gyáva, gyámoltalan ember.

VIII.

Denszky aligha igazat nem mondott, a szegény ember gyámoltalan volt. Az erős, önérzetes emberek inkább meghalnak, mint ily óriási megalázást eltűrjenek, a gyámoltalanok ellenben csak szitkozódni, átkozódni tudnak.

Lesütött fővel, borult homlokkal czammogott hazafelé s mormogott magában; hogy ezek szitkok, átkok voltak, kitetszett abból is, amint a rétibesi lejtő magaslatára ért, ökleit összeszorította s az esti szürkületben visszafenyegedett a pokol felé.

— Tönkre tettetek, összezúztatok, nyomorulttá, földönfutóvá aláztatok, — azután meggyaláztatok; — ez nem volt elég: most arczon köptök, arczon vertek, s gúnyt űztök nyomoruságomból; elveszitek, a mi a földön még egyetlen reményem volt a boldogsághoz, megtiltjátok gyermekemnek nevezni saját leányomat, nevelitek azt egy undok harpiává, a ki saját atyjára meri emelni szitkos szavait, bűnös kezét; föltámasztjátok szivemben e gyűlöletet, hogy megutáljam őt, magamat, az egész világot . . .

Aztán utána vetette sötéten:

— Mennyi ideig küzdöttem a bűn ellen, most ti kényszerítetek reá.

Nekivetette hátát az őrház falának és mélyen elgondolkozott. Belenézett a sötétség világába.

A gőzvonat robaja hangzott végig a völgyeken, s mint közelgő égdörgés rázkódtatta meg a hegyeket.

Képzeletében a démonok romboló serege kaczagott, visított.

Fölkaczagott ő is . . . kajánul, ördögien.

— Nem volna-e nekem hatalmam megakadályozni terveteket, bosszút állni rajtatok, megsemmisíteni, megölni mindnyájatokat? Hiszen kezemnek csak egy mozdulatába kerül és egyetlen másodperc alatt életelen, csonka hustömegeknél nem lesztek egyebek . . .

Egy kéz érintette vállát és szóltak hozzá:

— Mit csinálsz?

Nem tudta megmondani, mert nem volt tudata arról, amit csinált.

A veres asszony ellökte őt onnan és izgatottan folytatta:

— Szerencsétlen! eszednél vagy-e — a váltót fordítottad meg, s ha én most meg nem igazítom, az egész tehervonat lesiklik a sinekről és a vezetők és a hajtsárók mind, mind összezúzva hullanak a mélységbe.

Az ember meg sem rettent, s mintha csak akkor eszmélne, kérdezte:

— Tehát tehervonat az? . . .

A veres asszony ráförmedt:

— És ha személyvonat lett volna, még borzasztóbb lett volna, hány és hány ember halt volna szörnyet!

— Igaz, — felelt tompa nyugalommal — arra nem is gondoltam.

— Mire nem gondoltál?

Nem felelt neki, csak magában mormogta:

— Igaz, a hajnali vonaton fognak menni, teljesedjék be hát akkor . . .

A veres asszony izmos kezeivel megfogta Mihályt, s mintha álmából akarná ébresztetni, vállon rázta s erősen szemébe nézett.

— Hallod-e Mihály! Azt tudom, hogy részeg nem vagy, hanem megint bolond vagy. Eszedbe jutott az a rossz asszony, meg vagy bőszerűlve. Ne légy bolond . . . Látod, ha nem jól fogod magadat viselni, ha rendetlenkedel, el fognak csapni s ismét földönfutó leszel. Menj be, én itt maradok helyetted őrt állani, ugyis azért jöttem ki, hogy beküldjelek, mert valaki vár odabenn reád. Ha kedved van, le is dölhetsz, aludhatol, öröködni addig helyeden . . . Ámde menj már, ne várakoztasd azt az urat, a ki türelmetlenül vár.

— Micsoda úr?

— Oh istenem s édes szent szüzem! . . . hát egy jó ruhájú tisztességes ur . . .

— Fiatal?

— Nem fiatal biz az, öreg.

A vasúti őr gondolkozott . . .

— Tehát nem Ervin . . .

Nem is Ervin volt. Ervin aludt a nagy fa alatt, s álmódott a csillagokról.

A veres asszony nem akarta tovább szaporítani a szót, ellökdöste őt onnan . . . az duzzogva, mormogva ment a ház felé . . . azonban mintha egyszerre valami eszméje villant volna, elkaczagta magát.

A veres asszony visszasietett hozzá, s hogy elébbi kemény bánásmódját is feledtesse, kérges tenyerével hizelgően megsimogatta arcát . . .

- - Meglásd, milyen jó borsos levest fogok én csinálni neked . . . tudod azt, a mit te olyan nagyon szeretsz . . .

Aztán odaállt a jeladó póznához s várta a teher-vonat érkezését . . .

S a mint várta várta, többször megtörölte szemeit s keservesen mormolgatta magában:

— Én istenem, aligha nagy beteg nem lesz ez a szegény ember . . . Olyan csodálatos, zavart a nézése, beszéde, mintha nem is volna magánál.

IV.

Pár pillanat múlva az asszonynak még több oka volt csodálkozni, nagy szemeket meresztteni.

Mihály visszajött, s egy hosszú fekete tömeget czipelt a vállán.

Odaérve az asszonyhoz, letette a válláról. Az asszony elborzadt. Egy ember volt az, egy megkötözött ember, az ur, a ki hozzájuk jött, a ki az örrel kívánt beszélni.

Mihály szemei rémesen ki voltak dülledve, de azért mosolygott s lámpája fényénél valami ördögi, valami örületes volt e mosolyban, melytől az asszony megrémült és sikoltott . . .

Mihály kezét nyújtotta az asszony felé.

— Ne, itt van 200 forint . . . tedd el . . .

A veres asszony eltaszította a felé nyújtott kezét.

— Gyilkos, rabló — szólott undorral. — Hát nincs neked becsületes életmódod. Hánytam-e valaha szemedre, mikor éheztünk. És a mikor beteg voltál Pesten, nem napszámoskodtam-e érted hónapokig? És

most . . . most, mikor jól megy a dolgunk, midőn jó módba jutottunk, most jut eszedbe gazemberré lenni. Hiszen mi nem vagyunk erre szorulva.

Mihály fuldokló hangon válaszolt:

--- Az nem rablott pénz, tulajdon pénzem, nem vettem el erővel, úgy adta ide ez — szólt — s gyűlölettel meglökte lábával a földön fekvő embert . . .

— Ha úgy adta, hát miért ölted meg?

Az ember hosszasan s gyönyörrel kaczagott.

— Még nem öltem meg.

— Ha nem ölted meg — rivalgott az asszony hatalmasan — esküszöm az égre, nem is fogod megölni.

Mihály a megkötözött embert ismét fölvette a földről, meczczanni sem birt az, úgy meg volt kötve keze lába; a szája meg be volt tömve. Egypár gyenge rángás, kínos nyöszörgés, hörgésnél egyéb életjelt magáról adni nem tudott, azonban látott, érzett s tudatával birt a borzalomnak, mely vele történőben volt.

Az asszony belekapaszkodott izmos kezeivel, egyikkel tépte Mihályt, a másikkal az embert akarta válláról lerángatni.

Mihály nem engedett, csak a vaspályavonalra érve tette le terhét válláról s keresztül fektette a síneken . . . Az asszony is gondolt ezalatt valamit, beszaladt a házba.

A ternyői pályaudvarban csengettek, a csengetyű szép, érczes hangja kihallatszott, fölzajgott a tehervonat dübörgése is, éppen e pillanatban indult el.

Mihály rátette térdét mozdulatlan áldozata mel-

lére. Karjait összefonta, — kevélyen, elbizottan és örült démoni kéjjel sziszegte a megkötözöthöz:

— Denszky! most én vagyok az ur! . . . itt fogunk meghalni együtt.

A szerencsétlen teljesen átérezte azt a borzalmat, melyet gyilkosa sejtetett; minden erejét megfeszítette kötelékeiben, azonban egyéb eredménye nem volt, mint-hogy azok ereit, csuklóit bevágták . . .

Az asszony azonban előjött s megállt fölöttük egy késsel.

— Mit akarsz azzal a késsel? — rivalt reá Mihály — kezét a csuklóban éppen akkor ragadva meg, midőn az szándékát végrehajtani készült.

— Ennek a szerencsétlennek a kötelékeit akarom elválni s nem engedem azt a borzasztóságot, hogy a gőzkocsival zúzasd össze.

A férfi kicsavarta kezéből a kést és messze eldobta.

A fekete szörnyeteg nagy, veres szemeivel bömbölve, prüsszkölve, dübörgött közelebb-közelebb, mindig közelebb.

S most egyszerre, mintha olyant látott volna meg, mely még neki is, a legnagyobb rémnek is rém és iszonyatos, melytől még ő is megborzad, oly rémületes, — elkezdett a fület, velőket hasítón sivalkodni, azután hosszasan, sírón visitott, mint a krokodilus, mely előbb megsiratja áldozatát, mielőtt megölné.

Az asszony és férfi közt a megkötözött emberért erős küzdelem állott be. Húzták, vonták a sínek fölött, egyik lehúzta másik visszavonszolta. Az áldozat érzett,

értett raindent. Minden bűneiért megszenvedett e pokoli gyötrellem pillanataiban, közel volt a megőrüléshez. A rögtöni halál még irgalom lett volna neki . . .

A szörny, ki oly erősnek, hatalmasnak látszik, hogy vashomlokával hegyeket döntene széjjel, dühre gerjedt, hogy utjából ki nem térnek, hogy egy nyomor-

rult kis féreg állja utját, kit egy másodperc alatt szétmorzsolhat, bömbölt, zúgott és sziporkákat okádott dühében az ég felé.

Az asszonynak az ereje megfogyott; kiállott a küzdelemből, és kétségbeesett tehetlenségében összecsapta kezzeit. Imádkozott az Istenhez, és rimánkodott az emberhez egyszerre.

Hivatkozott, hogy a gyilkosul kiontott vér átokul száll a gyilkos ártatlan utódainak fejére.

És a gyermekek csak ezt az átkot öröklik . . .

A szörnyet kéjjel váró fenevad ezt értette-e meg, avagy vannak az örületnek világos perczei, midőn a felhők közül a napsugárnak egy csilláma előtör? Akár a kínzásban bosszút töltött fenevad szíve lágyult meg, akár az örült eszmélt és maga is megrettent attól a borzalomtól, melyet még borzalmasabbá tett a szörnyeteg hajmeresztő sivalkodása, fölvette a megkötözött embert, magasra emelte s lelökte a sinekről a töltés oldalára . . .

Mint bűnös magába tért, mint kétségbeesett elszánta magát; még egyszer megnézte a világot, azután behunyta szemeit s ott maradt, mint egy térdelő szobor, mereven.

A veres asszony sietett, hogy az áldozatot kötelékeiből kiszabadítsa . . . A gőzös most már egészen a közelben dübörgött, sivalkodott . . . A veres asszony megtalálta a kést, egy pillantást vetett föl, de ez a pillantás rémülettel töltötte el.

Az ember ott térdelt a vasútvonal közepén, arcát kezeibe temetve várta a robogó, az összezúzó vonatot, a halált . . .

Az asszonyban megfagyott a vér, rémülten sikoltott, kiáltott neki.

Aztán őrzöngve rohant oda, majdnem alávetve magát a rohanó rémnek . . .

A másik pillanatban nem volt ott többé semmi.

A veres asszony mellét, haját tépdelte, zokogva futkosott a pálya hosszában, s tőle bátran megfuladhatott a megkötözött, betömött száju ember. Nem törődött többé vele.

Kranczer ur, mikor reggel az esetet meghallotta, nem állhatta meg, hogy el ne mondja: Ime megmondtam úgy-e? Effajta emberek nem alkalmazhatók.

Az esemény nagy népcsoportosulást hozott össze a pályaudvaron.

Ki volt az? Mi volt az?

Egy vasuti őr, a kit a vonat elgázolt . . . A 42-ik számú őrház őre.

Rossz ember volt, az a bizonyos vad, sötét nézésű nagy szakálu ember; részegségében rabolt, embert fojtott, megkötözte áldozatát s hogy bűnét elrejtse, a vonat által akarta összeroncsoltatni, azonban részegségében eldőlt a sineken s a robogó vonat ott érte.

És Ervin a Vilma arcát leste a tömegből.

Valóban Vilma is ott volt a kíváncsiak között, könnyösen beszélgetett, mosolygott, az éj eseményei alig tettek reá benyomást; talán eszébe sem jutott gondolkodni a felől, hogy azok, a mik történtek, az ő személyét közelről érdekelték.

Ervin megborzadt tőle.

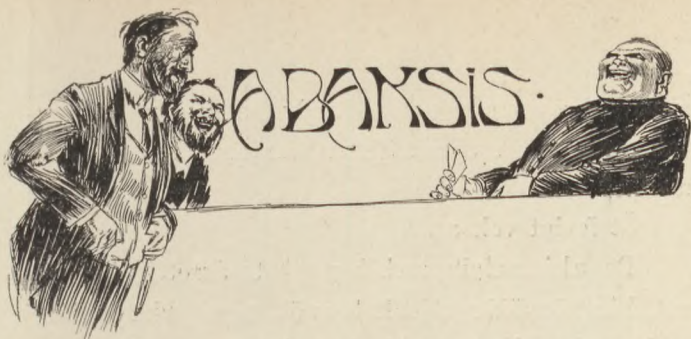
Ugy ment el onnan, hogy nem is köszönt neki, föl sem kereste szemeivel, vissza sem nézett; és nem volt előtte semmi fontossága annak, hogy ez egyértékű az örökös elbucsúzással.

Vilmának erről sejtelve sem volt . . .

Mindegy. Ervin örökre meg volt mentve.

EGYSZER azt látta Simon barátunk — a mint mellette ült és drukkolt neki erősen — hogy a c . . . i plébános úr borzasztó nagy szerencsében van a ferbliben. Több volt az még az úgynevezett disznónál is. Harminczegy. Kunsztstück, Flúsz, Girigáré járta neki folyvást. Nem is vágott ki harmincznál kevesebbet soha.

Csak úgy dőlt hozzá a bankó, halommal söpörte be a tányérjáról. Csak azt kellett mondani: Jere haza selyemkendő.

Megszólalt ekkor Simon barátunk és felhuzta a szemöldeit.

— Legyünk mutyi főtisztelendő ur.

Erre mindenki elnevette magát s arra még jobban, a mit a főtisztelendő ur felelt:

— Nem bánom amicze dilectissime, hanem tegye be előbb a fundust, annyit, a mennyin én kezdtem.

És aztán még annál jobban nevettek, mikor meg-

tudták, hogy mennyi volt a fundus, a min a főtisztelendő ur kezdte s a mit Simon barátunk nem birt kiszűni.

Öt forint volt az.

De akármelyik zsebében kotorászott, kaparászott, bár könyökig vájkált bennök, nem birt találni azokban akkorában egy árva forintot sem. Sőt némelyiknek a fenekén kibukkant a mutatóujja.

Denique öt forint nem volt sehol. Az öt forintot nem bírta Simon kiszorítani, pedig ha lett volna, százakat hozott volna az neki. Mert az ilyen tréfát becsület megtartani.

De a plébános ur tudta jól, mit csinál, biztos volt a tréfájában, s mulatságtól eltelve simogatta a hasát, a mint az hánykódott nevéttében.

Kaczagtak a többiek is nagyon. Mert valamenynyien jól tudták, hogy Simon barátunknak nem hogy itt a testén levő ruháiban, de még otthon sem találkozik sem fiókban, sem szekrényben, sem semminemű mobiliában vagy bugyellárisban egy árva garasa. Léván Simon barátunk akkoriban egy oly árva legény, ki napról-napra, hol itt, hol ott éldégél, megmegpróbálkozik egyik nap, másik nap egyszer egyik, másszor másik jó emberénél egy kis nemzeti kölcsönkéért, de a melynél a legnagyobb magasság is soha meg nem haladhatja az egy forintot.

A főtisztelendő úr tehát az egész publikum nagy mulatságára üzhette tovább a tréfát egész biztossággal.

Most már pláne némi kis csufolódással folytatta:

— No hát amicze, csak hamar azt az 5 forintot. Mert a szavamat folyvást tartom. Nincs? Hát hozzá! hazulról. Ott sincs? Hát hozzá! máshonnan, akárhonnán. Én nem bánom. Hozhatod nekem bárhonnán. Csak az itt levőktől nem szabad kérned. Mert az nem kunszt, ezek tudják a tréfát. Tartom, a mit mondtam. Hozd az öt forintot. Tied a fele haszon. Most hát tudod, mihez tartsd magadat. Eb, a ki a szavát nem állja.

Lett azután erre még óriásibb röhögés.

Hogyne. — A névnapon, a hol a mulatság folyt, ott volt majdnem az egész falu. Csak az öreg régi alispán ur — még most is, úgy hívták — és más elemelkedtebb urak és asszonyságok maradtak otthon, a kik ilyen téli zuzmarás időben nem szerettek a háztól mozdulni, de a kik meg éppen nem voltak Simon urnak a legjobb barátai. Az ilyen tisztességes koru emberek nem mulattak az ő hóbertosságain, inkább bosszankodtak csinjeiért, hogy sohasem jön meg az esze, nem lát komoly életezél után. Ezeknél, ha nem volt is kitiltva a házuktól, de nemhogy öt forint hitele, hanem még öt garasára becsülete sem volt.

Hiába küldi hát a pap, hiába ad neki még ennyi egérutat is. Mert kitől kapna ő öt forintot kölcsön.

Mikor aztán a szegény jámbor Simont még azzal is ölték, hogy adjon zálogba valamit Mózsínál, vagy adja el valami ingóját s úgy szerezze meg az öt forintot: a mulatság erre még nagyobb lett, mert most került haza a szegény Simon a honvédségtől, minden vagyonkáját a testén hordta. Ha rosszfedelű háza tágas volt

is, de olyan üres volt az minden eladható butortól és fehérnemütől, hogy még a nyoszolán is csak a szalmazsák és a köpönyeg képezték az ágynemüt.

Keresve sem lehetett volna öt forint értékű eladható holmit a háznál találni, hej, pedig az az öt forint most százakat hozott volna.

Turta is ez a fejét nagyon, de nagyon.

Hogy a tréfa és a mulatság még nagyobb legyen, most már sem jelenlevő, vagy bárki is a faluban a nagy világért sem adott volna Simonnak öt forintot. Hadd lássuk, hogy teremti elő. Tudták, hogy nagyon jó tréfa fog ebből a szorultságból kikerülni. Hadd lássuk, mit fog Simon csinálni, mit fog kieszelni, hogy az öt forintot előteremtse. Mit fog kigondolni megszerzésére.

Valóban azt mondta Simon magában:

— No megállj pap. Ha addig élek is, ha a föld alól is, de elhozom neked azt az öt forintot.

Hát Simon azt a tréfát gondolta ki, hogy bement az asszonynéni szobájába. Levette a piros firhangot, — a zöld ágyterítőt, benyult a ruhaszekrénybe s kivette asszonynénémnek régi barna selyem szoknyáját, két sötétbarna harisnyáját.

Ekkor lerúgta a csizmáját, felhuzta helyettök czingár lábszárait az asszonynéni barna harisnyáit, maga elébe terítette a zöld ágyterítőt felkötözte térdig bugyogós nadrágnak, derekát átövezte az egyik piros firhanggal, felöltött egy kékflell rekli, a barna selyemszoknyát a vállára vetette kaftánnak, a redőzt ösztüzködté bő ujjaknak. A másik piros firhangot a fe-

jére borította és körülcsavargatta, egy finom paplanlepedővel. Turbánt csinált a feje körül s végre kiegészítette magát egy pár sárga papucsca, melyre már a húnok sem emlékeztek, hogy megvan még a világon. De a szorult embernek minden eszébe jut.

Egyszóval felöltözött országokat járó kóborló dervisnek. — No hiszen annak elég fekete volt.

Szép sűrű barna szakállából csak egy fél tenyérvnyi széles, hosszú lityegőt hagyott ki az álla hegyén, a többit benyomkodta a nyakravalója mögé.

Igy kiállítva belepillantott a tükörbe, ha vajjon magára ösmerne. Szép nagy első fogait ekkor beragasztotta szürokkal, csak egyet hagyott ki. — Így jobban elsült neki a kíváncsú vigyorgás, mely a publikumot szájalomra és bámulatra volt indítandó.

Nagyszerű egy török dervis volt. Még a szegény édes anyja sem ösmerte volna meg, a ki pedig sok boldog kiállításban látta életében.

Kezébe vett egy nagy görcsös botot és elindult a falunak, megtenni, a mit a maga személyében nem tehetett volna meg, hogy házról-házra kéregessen.

A kártyázók csak akkor értesültek a tréfáról, mikor Simon barátunk már az utcára ért, de azért olyan hangos kacajban törtek ki, hogy az és az is, a mint azután maga is kinézett, a szívébe nyilalt a plébános urnak. Konfundálta, a mit látott. Vakarta a fejét.

— Canis sua mater, akasztófára valója. Még utoljára megtalálja hozni az öt forintot az a gazember — pedig kétszáz forintom bánja meg.

Simon pedig hátra sem nézett. Mint a ki a dolgáról biztos, ment egyik kisajtóról a másikra, felháborgatva, ugattatva a kutyákat utczahosszat. Ez aztán nem szűnt meg többé. Egy negyedóra múlva fel volt lázadva a csodálatos alaktól az egész falu kutyája.

Eme hangverseny élénkebb zenekíséretéről lehetett mindig tudni, hol s merre jár. Most a kapitányéknál volt, most ment a mérnökökhez, most lép be a doktor kis ajtaján, most ér a nagyságos János urhoz, most a tekintetes alispán urhoz. És számították mind folyvást, hogy hol mennyit kaphatott, mennyi pénze jöhetett azóta össze.

Mondják aztán. Nem lehet sok, mert nagy baj szegénynek, hogy csak az asszonya, örege és fösvénye van otthon a háznál. Más meg más véleményen van... Ümmöget és azt mondja... Az ember nem tudhatja... A plébános pedig a lábát rezegetteti és azt mondja, ne lármázzatok itt a hátam mögött.

No de Simon nem csügged, — nem tágit sehonnan, míg legalább egy tizes nem üti a markát, sőt néhol kivigyorog kis baksist, kieseng egy forintocskát, s visz véghez olyan hajtogatást, hogy az maga megéri. A baksis szaporodik, úgy, hogy mikorra a falu tulsó végére az öreg régi alispán urhoz ér, már három forint negyven krajczárja van pengő-pénzben. S miután ez a dolog az ötvenes években történt, az öt forintból azon idő pénze szerint már csak egy forint husz krajczárja hiányzik.

Simon vigan megy, most már teljesen biztos a

dolga felől. A czél már ki van vetve. A számítás nem csalhat. A régi jó alispánnak ki kell szűrni az egy forintot. A húsz krajczárra pedig rezerváben van egy háza, a hol jó két öreg néni lakik, a Klárinéni, meg a Manczinéni, azokon kell a két tizest kivasalni.

Azután ne neked pap. Viszem az ötforintot, kitörölöm vele a szemedet.

A régi jó alispán ur igazi jó hazafi, a ki fájó érzékeny szívvvel gondol a multakra, s egyszersmind a szegény bujdosó hazafiakra, a kiket a jó, becsületes törökök olyan szívesen tartanak országukban. Tehát gyenge szíve van a törökök iránt is.

Jó, becsületes emberek a törökök.

Simon meghajtja magát muzulmann komolysággal és hajtja, hadarja törökül, mivel hogy mindenféle nyelvet tud utánozni a világon, habár nem is beszéli azt.

Nincs benne semmi törökül, mégis csak törökül van.

— Akban iden, üftür ürümükbür.

De hiába beszél törökül, a régi jó alispán ur csak két tizest ad neki.

Simon savanyú, keserves ábrázatot vág, hogy így csalódott.

Búsan nézi a két tizest és gondolkozik. Ej, ha addig él is, ki kell az öreg uron a forintot szorítani. Mert keserves dolog volna a reményt éppen a végső ponton a semmiségbe hullni engedni... Nem. Nem...

És kiveti a kétségbeesés utolsó horgonyát... Kitarja mind a két kezét, elkezd érzékenyen:

— Erem efteli tüftüli . . . üvgüzdüm bizgürdin
dzsia dzsindzsili gi . . . gi . . . Kmtahia . . . Kossú
. . . Kossú . . .

És törölgeti a szemeit . . .

Erre aztán elérzékenyül a jó régi alispán ur is,
nem tudja ugyan, mit beszél az a jó török, de azért na-
gyon megindította őtet, újra keresgél a zsebében. Nem
talál több aprópénzt. De szól a feleségének. Az nem
jön. Mit tegyen. Kapja magát, visszakéri a két tizest és
a helyett most már egy forintot ad neki.

Simon majdnem elordítja magát örömében.

Azt megállja mégis, de azt már nem állja meg,
hogy egyikét oda ne adja ama libanoni czédrus szent
fogpiszkálóknak, melyeket az úton faragcsált egy ge-
reblyefogból.

A Klárinéninek szánta ugyan az egyiket, a má-
sikát a Manczinéninek.

De mit tehet az ember arról, ha már így nekilel-
kesül.

Megy vidoran tovább az utolsó, a legutolsó stá-
czióra. S már csak két tizes hiányzik az öt forintból,
mely száz meg száz forintot hoz a számára.

Az álom, az ábránd, a képzelgés viszi, ragadja
magával tovább.

A mily marhában van az a pap ma, — mondja
magában, — reggelig meg sem áll az ezer forintig.

És komoly török léteére majdnem elkezdü fütyülni
a Bús Pista nótáját. Veszek neki csizmát pirosat.

A kutyák harmóniája jelzi oda a távolba, hogy

Simon a végső ponthoz ért. Mindenki ösmeri a faluban az öreg Burkus ugatását, a ki Klárinénit már huszestendős özvegysege óta őrzi.

A bátor muzulmán, hogy a kaftánt meg ne tépje a Burkus, odadobálja neki a puha fehér czipót, melyet a tiszteletesnétől kapott. S míg a jó Burkus azzal foglalkozik, ő már vigyorogva nyitja be az üveges ajtót, mely a konyhából az előszobába vezet.

Egyik kezében a hires, nevezetes libanoni szent fogpiszkálót tartja csábétkül az öreg asszonyoknak, a másik tenyerét pedig a kegyes adományért nyújtja és hajtogatja, a mit különben tud, milyen a török kéregetés.

— Baksis . . . Baksis.

Az asszonynénik eleinte elbámulnak a különös alaku jövevényen, de azután sejtik a dolgot, a mint a török hajtja:

— Cziduri Libanus. Enim miunk tied Jézus Krisztus . . . Cziduri Libanus . . .

Áhán . . . Ez a libanoni szent fogpiszkáló, melyet a zarándokok szerte hordanak s a ki használja, nem fáj a foga.

Valóban az. Mutatja a török azt is, mit kell vele csinálni, mint kell használni.

Majd csaknem megképednek szörnyű vigyorgásától. Klárinéni meg is retirál egy kicsit.

Jaj, de jó tréfa volna az most, ha most megcsókolná a Klárinénit.

Csak adjon két tizest, isten bizony megcsókolja. Végre aztán elveszik a szent fogpiszkálót, sőt

nemcsak elveszik, de annyira megtetszik, hogy a míg Klárinéni egy kis ajándékért az üvegajtón belép, Manczinéni a maga számára is követel egy másikat a töröktől.

Könnyü annak, a ki török, ha akarja ért, ha akarja nem ért magyarul.

Manczi néni nem tágit.

Klárinéni megérkezik, megérti Manczinéni baját s azzal adta át az ajándékot:

— De a kánya egyen meg töröknek, ezért a mit kapsz, adhatsz ám még egy másikat is.

Az megnézi a tenyerén, a mint átveszi. A török most már nem bírja megállni az örömet, sőt, hogy még a tréfa teljesebb is legyen, a mint felordítva egyúttal a nyakába veti magát Klárinéninek, agyba-főbe csokolja örömében.

De Klárinéni se rest ám. Se lát, se hall, úgy felbőszül e meglepetésre.

Nem hiába irta meg Jókai, hogy szokott a magyar asszony elbánni az ölelgető törökökkel.

A mint kilöki a törököt az ajtón, ott van a konyhaajtóban a csávás hordó, abban a kavaró kapanyél. Kikapja azt a kapanyelet onnan és meg sértett női méltóságáért bosszút állandó, úgy csapja kontyon a feje bubján azt a turbános törököt, hogy rögtön odahull az a lábaihoz.

A kik meglesték a komédiát és utána lopództak Simon barátunknak, mikor a Klárinéni portájához értek, furcsa látványban részesülhettek.

A török a vályun ült a kutnál, megsebzett homlokát a vederből mosta a szolgáló. A két öreg asszony pedig kéztördelve állta körül.

— Jaj istenem. agyonütöttük a törököt.

Szerencsére nem lett semmi baj. Sőt csak a nevetés lett nagyobb, még e hóbortos befejezéssel is.

Jóizüen nevetett mindenki.

— Hát még annak majd, hogy kaczagnak, mikor a pap savanyú, hosszú képet csinál?

Vitték Simont diadallal.

— Tartja-e még főtisztelendő ur! — kiáltozza Simon már a másik szobából, mert hozom az 5 forintot.

— Tartom, tartom, — felelt a pap vissza mérgesen, hogy az ördög vitt volna el Mekkába vagy Meopotániába, vagy a hova való vagy, hogy elvitted a szerencsém, most veszítem el éppen az *utolsó forintomat*.

TARTALOM.

	Oldal
A sárgakabátos öreg úr --- --- --- --- ---	1
Krumbach Európában --- --- --- --- ---	67
Egy név, mely tart mától holnapig--- --- --- ---	124
A szentpéterí rózsatő --- --- --- --- ---	162
A 42-ik számú vasuti őr --- --- --- --- ---	241
A baksis--- --- --- --- ---	307

---

al
1
7
4
2
1
7

ABONYI
TARLO-
VIRÁGOK

